

Filosofská historie

Alois Jirásek

Tato publikace byla zpracována aplikací eKNIHOVNA.cz. E-knihy zdarma ke stažení na www.eknihovna.cz.

Psáno roku 1877

(SVĚTOZOR)

Neočekávejte, že vás zavedu do stinné zahrady Akadémovy, abyste tam naslouchali učení božského Platóna, aniž ve tmavý stín bujně zeleného lavřínu, kde by za ambróziové noci mysl vaši naplňovala rozkoší hudba sfér nebeských.

Nevkročíme v onen svět, „kde Sokrates každému o sobě, že nic neumí, povídá, kde Diogenes ze sudu vykukuje všechny mimojdoucí haní, kde Tímón všechněm zlořečí, Démokritos všemu tomu se směje, Hérakleitos naproti tomu pláče, Epikur hoduje a Anaxarchos praví, že to všechno nic není“.

Neseznámím vás s filozofy, „kteří pravdu každé věci znají, mimo jejichž vědomí ani nebe nic nedělá, ani propast ničeho neskrývá,“ ale s filozofy, kterým bujná krev v mladém těle kolovala, kteří zpívali, dychtili a milovali, s nimiž dívky, jinak bradatých, učených filozofů nic si nevážící, rády se bavily, ba je milovaly.

Vedle starožitného, šestitřídního gymnázia zařízení v Litomyšli Františkem I. roku 1802 studia filozofická, nejprve o třech ročnících, jež léta 1842 byly omezeny na dva. Učení to, podřízené vrchnímu dozoru biskupů hradeckých, bylo ústavem samostatným pod zvláštním ředitelem, jsouc částí vysokých škol.

„Filozofem“ mohl se stát každý, kdož odbyl studia gymnazijní; pak navštěvoval prvním rokem přednášky v „logice“, a odbyl-li dobře zkoušky, postoupil do „fyziky“.

Kdo se chtěl věnovati studiím právnickým neb lékařským aneb kdo vůbec chtěl dosíci vyššího úřadu, musil se vykázati vysvědčením, že odbyl studia na ústavě filozofické.

Tím se stávalo, že starší lidé, kteří již nějaký úradek zastávali, přicházeli zpět na učení filozofické; a tak vedle dospělých mládenců zasedali dospělí mužové, naslouchající přednáškám otců piaristů.

Tenkrát bývalo na Židovském, někdy za dob bratrských Olivetském kopci živo! V nedalekém renesančním zámku vrchnost s četnou družinou a služebnictvem, v koleji piaristické mnoho bratří řádových i kleriků; a kdy ráno na vížce gymnazijní studentským zvonem zazvoněno, jen se hemžilo kol studenty a posluchači, jichž bývalo zapsáno v logice i tři sta, ve fyzice pak na sedmdesát.

Tak prolog svůj doříkav, již oponu vyhrnuji.

I.

Bylo roku 1847. ke konci měsíce dubna.

Jaro tehda záhy a utěšeně se otvíralo. Stromoví nevelikého parku kolem zámku litomyšlského již pučelo, a nejedna houština pokryla se heboučkým šatem čerstvě zelených listů. V jasném, čistém vzduchu obřážely se určitě věže piaristického kostela a zámecké štíty s četnými báními. Cesty byly jako mlat a drsná dlažba dlouhého náměstí vyschla úplně. Teplé paprsky opíraly se do domů novějších i starších ještě z dob bratrských a vnikaly až do podsíní, klenoucích se po obou stranách táhlého náměstí. Za toho teplého odpoledne panoval po celém podloubí čilý život. Největší ruch v mládeži, kterou zář a teplo nového jara jako broučky vylákaly.

Smích a pokřiky těch dětských hrdel nerušily městského strážníka Kmoníčka, jenž vyhřívaje se na kamenné lavičce před pilířem podsíně, upadl v lahodný spánek. Byl to již starý lev, který raději odpočíval, než za kořistí se honil.

Vracel se odněkud z předměstí, kde něco byl ohlásit, jak o tom svědčil buben přes rameno zavěšený a paličky v žlutých pouzdrech na řemeni zastrčené.

Každý již jeho slabou stránku znal, že kde může, opře se o zeď nebo zasedne na lavičku a oddá se tu sladké dřimotě. Říkali o něm, že chodě spí.

Klobouk měl stlačený do čela, hlavu na prsa skloněnu, a zpod šedivých, tupě přistřižených knírů dral se upřímný, zdravý chrapot klidného spánku.

Zvuky ty nevyrušovaly slečnu Elis, sedící v prvním patře u otevřeného okna nad Kmoníčkem. Slečna Elis byla, bez okolků řečeno, starou pannou, jejíž dobrotivé, bledě modré oči jistě padesátkrát viděly zemi v tom krásném jarním rouše.

Pletla punčochu.

Nevšíkala si ani tmavomodrého nebe, ani slunečního jasu, aniž vyhlížela na náměstí, a přece nepracovala tak pozorně a zručně jako jindy. Ruce její klesly často v klín a oči její pohlížely dovnitř pokoje, ke dveřím vedoucím do vedlejší jizby a pak zase na hodiny s alabastrovými sloupky, stojící na prádelníku, jehož mosazné kroužky a žluté plechové ozdoby leskly se jako zlato.

Všecko se v pokoji slečny Elis jen třpytilo, nikde ani prášku, vše bylo jak náleží rozestaveno, nikde ani stopy nejmenšího nepořádku. Židle a pohovka, potažená bělostným povlakem, byly staromódní, pamatující dobu kvetoucího copu; zato kulatý stůl, pokrytý pestrou pokrývkou, a ostatní nářadí byly již modernější, zrobeny dle vkusu dob z konce republiky a z dob velikého císaře.

Malá ručička minula již IV. a blížila se na V.

Slečna Elis položivši punčochu a klubko na okno, sestoupila doprostřed pokoje a zastavila se nedaleko dveří, odkudž zazníval hlasitý, avšak nesrozumitelný hovor. Konečně se rozhodnuvši, přiblížila se malá, suchoučká slečna ke dveřím a zaklepala.

Hovor rázem umkl a mezi dveřmi zjevil se mladík prostřední postavy.

„Pane Vavřeno, copak děláte? Čtvrtá již dávno minula. Copak řeknou u pana aktuára?“

„Dobře máte, slečno,“ odušil mladík ve dveřích, a plná, čerstvá jeho tvář vesele se usmívala. „Mám s ním kříž! Tak se do hovoru zakousl a zamiloval do své myšlenky.“

„Jaké?“

„I samé tajné plány a revoluce, div že Litomyšl do povětří nevyhodí.“

„Ale, pane Fryborte, takové řeči!“

„Již jdu, slečno Elis!“ a za Frybortem zjevil se jeho kolega, filozof Vavřena, mladík vysoké, štíhlé postavy a výrazného obličej. Klobouk měl již v ruce.

„Nevím, nevím, pane Vavřeno, co vám tak v hlavě straší, že jste zapomněl na hodinu. Jindy býváte na minutku.“

Vavřena se usmál.

„Vždyť to zas nahradím.“

„Pospěš si, pospěš. Slečna Lotty je dnes roztomilá. Viděl jsem ji u okna. Ty světlé šatičky a růžová pentle ve vlasech jí tak pěkně slušely!“

„Fryborte, nevím, co by tomu Mária říkala, že se tak ohlížíš po světlých šatech a růžových pentlích.“

„Však to na mne slečna nepoví, vidíte?“ a Frybort zadržující hanačtinou vesele se na slečnu Elis usmíval.

Vavřena odešel.

Elis, u níž Vavřena i Frybort byli v bytu, usedla zase na židli u okna a jala se pilně plést. Frybort stál dosud u dveří svého pokojíku.

„Nebyl Zelenka odpoledne doma?“

„Nebyl,“ odtušila slečna. „Pořád chodí chudinka po těch hodinách. Ten zkusí, než dostuduje. Prosil mne, abych mu uvařila ovocnou kaši. V kuchyni má talíř křížal a sušených hrušek. Kde jen ten člověk síly nabere.“

„A pak dělá víc, než je potřeba.“

Slečna odvrátivši se od práce, pohlédla na studenta a usmála se.

„Vám studium víc slouží než jemu; ale – už kolikrát jsem se chtěla ptát, pane Fryborte, nevšiml jste si pana Špíny?“

„Nepozoroval jsem nic.“

„Tomu se divím; jen si všimněte. Od nějakého času je zamyšlený, málomluvný.“

„To asi proto, že se blíží čas, kdy půjde do kláštera.“

„Ne, proto ne. Nechce tam, vím, ale je to něco hlubšího. Věřte mi, že – že se zamiloval.“

„Špína – haha – Špína zamilován!“ a nemohl ani v smíchu ustati. Srdečný ten smích vyloudil úsměv i na rty slečny Elis.

„To bych jej rád viděl, jak se ke své křepelince sklání a ji líbá!“

„Jste zlomyslný.“

„Ó, nikterak. Špína je dobrák, hodný člověk; ale kdybych něco jistého věděl, smál bych se mu do očí.“

„Probůh mu ničeho neříkejte!“

„Kam šel?“

„Vzal si knihu a řekl, že jde studovat. Stěžoval si, že toho má mnoho.“

„Ovšem, je-li zamilován.“ „A vy si nikdy nestěžujete!“

„Což bych si stěžoval! Láska je sladkým břemenem a člověk by si ho ještě více žádal, a studium – do konce roku je ještě několik měsíců. Ale, slečno Elis –,“ a tu ustanuv ve svém lehkém, veselém tónu, zahleděl se na prádelník, kde visel na stěně kulatý, olejový obraz nevelkých rozměrů.

Na zašlé, tmavé půdě bylo viděti podobiznu mladého kněze. Obraz ten, který každého dne vídal, nevzbudil pozornost Frybortovu, ale tenký půlvěnc z mechu a umělých květin, který nad hlavou mladého kněze po zlatém rámcu splýval.

„Ten věnec tu nebyval,“ a tázavě se ohlédl po slečně, která, sklonivši ruce v klín, zamlkle seděla.

Prve, když tak znenadání Frybort na obraz udiveně se zahleděl, přeletěl její uvadlou tvář jako lehounký stín nachu a její oči na okamžik se sklopily.

„Je dnes svátek svatého Jiří a on se jmenoval Jiří –“

Škádlivý úsměv zmizel ze rtů veselého filozofa. Do pokoje vstoupil bledý, vyschlý mladík; letmo pozdraviv, spěchal do vedlejšího pokoje, v němž s Vavřenou, Frybortem a Špínou bydlel.

„Co tak pospícháš, Zelenko?“ ptal se ho Frybort.

„Zapomněl jsem knihu a za okamžik bude pátá. Musím do hodiny,“ a již zmizel v pokojíku.

„Ubohý instruktore!“ povzdychl Frybort, a jakoby jím pobídnut, pravil slečně:

„Mám také práci.“ Odešel za Zelenkou, který žádanou knihu sobě vyhledav, opět již z domu ubíhal, aby mladému

svěřenci vpravil školní penzum do hlavy.

Frybort usadiv se za stolem, na němž sešity a knihy porůznu v hojném nepořádku ležely, namočil brk a jal se psát na čistý arch.

„Kolegové!“ začernalo se na papíře velkou literou.

V pokojích nastalo ticho.

Slečna Elis pozdvihnuvši skloněnou hlavu, jala se dále plést, avšak stín zamyšlenosti z čela jí nezmizel.

Tou dobou zarachotil nějaký kluk nezbeda na buben starého Kmoníčka, jenž vytržen z dřímoty vstal a klátivým krokem, maje ospalou hlavu nachýlenu, kráčet ze své výpravy na radnici.

Zatím ubíral se Vavřena „do hodiny“.

Přešel podsíně a Židovské návrší, minul zámek, gymnázium a kolej piaristickou, až vkročil do tmavého domu copové výstavnosti. Nade vraty panského toho stavení vypínaly se jelení parohy, pod nimiž namalováno bylo „Boží oko“ s dlouhými, žlutými paprsky.

Po tmavých schodech dostal se do prvního patra, kdež zastaviv se u jedněch dveří, zaklepal.

Uvnitř bylo ticho, nikdo neodpověděl.

Vstoupil.

Jeho příchod nemálo překvapil mladou dívku, kteráž, jakmile zaslechla, že se dveře otvírají, vstala ze židle a rychle něco ukryla pod látkou šatovou na stole ležící. Kutila něco jiného, místo aby šila. Svěží tvář jí vzplanula živým nache, a teprve když uslyšela Vavřenův hlas, obrátila své sklopené oči ke dveřím a pravila milým, příjemným hlasem:

„A, to jste vy, pane Vavřeno. To jsem se lekla!“ dodala upřímně.

„Frickek není doma, panno?“

„Ach, ano, tím překvapením jsem zapomněla. Odešel s tetinkou a Lotty. Tetinka prosí, kdybyste chvilku posečkal, že přijdou brzo.“

„Milerád,“ a bylo patrné z hlasu a tváře, že opravdu rád počká.

„Je snad libo?“ ukázala k pokoji, kdež obyčejně Fricka vyučoval.

„Nepřekážel bych vám tu na chvíli?“

Dívka ukázala usmívajíc se na stoli, kdež se Vavřena usadil.

Lenka byla rozpačita. Chopila se kvapné práce, jako by vše chtěla uhoniti. Při tom, kdožví jak se stalo, hledala-li jehlu nebo nůžky, posunula látku na šaty tak, že kus jí se svezlo ze stolu. Zároveň ozvalo se bouchnutí, jako by něco těžšího spadlo ze stolu.

Lenka se ihned sehnula, ale prve, než po oné věci sáhla, byl tu již Vavřena, který rychle se sklonil, aby Lence tu službu prokázal.

Ruce jejich se setkaly a Vavřena ucítil na svém spánku dotknutí se jako samet hladounké, teplé tváře.

A zase byla dívka jako z máku květ.

Knížka se rozevřela. „Smím se podívati na titul?“

Lenka upírajíc na filozofa své pěkné, jasné oči mlčela. Ten maje nepříliš tlustou knížku malého oktávu v rukou, četl hlasitě nadpis:

ALMANACH

ANEB

NOVOROČENKA 1823

Pak bezděky spustiv listy palcem zadržované, hleděl na kmitající se stránky, na řádky prózou i veršem, až oči jeho utkvěly zase na tváři mladé dívky.

„Odpusťte mi, prosím, že jsem vás prve svým myšlením urazil. Viděl jsem, že něco schováváte, a napadlo mě, abych pravdu mluvil, že to nějaké psaníčko –“

„Od kohopak?“ a Lenka se usmála, až se všechny její zdravé zuby zabělaly.

„Divu by nebylo!“ odtušil vesele mladý filozof. „Ale české knihy jsem se nenadál. To mne překvapuje. Myslím, že kdybych šel zde od jedné panny ke druhé, nenašel bych u žádné české knihy. Nevěděl jsem, že jste vlastenka. Vidíte, že jste?“ a podával jí pravici.

„Jsem!“ a Vavřena stiskl její měkkou, teplou ručku.

„Smím vědět, kdo vám tu novoročenku zapůjčil?“

„Já jich mám více. Četl jste tuto?“

„Vy mne zahanbujete. Nečetl.“

„Tak si ji vezměte, je-li libo. Čtu ji potřetí. Ve svém kufříku mám ještě jiné, a kdybyste si přál, všechny vám zapůjčím. Ale oplatit mi musíte!“ Usedla.

„Co mám, s radostí přinesu; není toho však mnoho.“

„Ale prosím, aby to ani teta, ani Lotty neviděly. Teď pochopíte, proč jsem tuto knížku tak rychle schovávala, když jsem uslyšela dveře otevírat. Teta nerada vidí, čtu-li, a zvláště českým knihám se směje. Nestydím se za své přesvědčení, ale poněvadž se proti tetě nemohu hájit, jak bych chtěla a jak by bylo třeba, proto raději mlčím a vyhýbám se každé příležitosti.“

„Snášejte to, Lenko, je to pro dobrou věc. Ó, jak jsem rád, že jsem vás dnes poznal! Věřte mi, že mi nevolno a do hněvu, když vidím, jak naše slečinky jediné o pentličky a tkaničky se starají, když slyším, jak hovoří cizím jazykem o podobných tretkách a žárlivou, malichernou kritiku jedna o druhé a liché fráze z cizích knih naučené pronášejí! Láska k vlasti, čtení českých knih a hovor český není módou, není nóbl, a proto všeho toho si nevšímají, ba tomu se vysmívají! Mají prý jemné, citlivé ženské srdce, a pro hluboké, bolestné rány, pro staletou bídu a neštěstí svého národa je nepřístupné a zatvrzelé.“

Lenka seděla jako pěna, sotva dýchajíc.

Zářící její oči upíraly se na tvář filozofovu a jeho rty, a každé jeho slovo tak zaníceně pronesené vrývalo se v její pohnuté srdce. Zhluboka vydychla a na zardělém líci zjevil se blažený úsměv a v očích – slzy.

„Děkuji vám,“ pravila pohnutým, tichým hlasem. „Bylo mi to obcerstvením a potěchou. Ó, již dávno jsem podobných slov neslyšela! Tak mluvíval můj nebožtík strýček.“

„Ten byl vaším učitelem?“

„Ty knihy jsou dědictvím po něm.“

„Pověděla byste mi o tom šlechtěném muži?“

„Povím, ale –“

Na chodbě se ozvaly hlasy. Lenka sebou trhla a chopila se ihned práce. „Teta –“

Hned nato otevřely se dveře a paní aktuárová se slečnou Lotty a malým Frickem vstoupila.

„Ach, schau, Lotty, pan Vavřena ještě čeká. To jsme vás obtěžovali, aber es ist so schön draussen,“ mluvila rychle a živě, takže uctivě uklonivší se filozof nenabyl času, aby odpověděl.

Dámy zůstaly v pokoji, on pak odešel s chlapcem do vedlejšího, kde již knihy a papíry na stole byly přichystány. Paní Roubínková byla statná dáma vysoké postavy a čerstvé dosud tváře. Černé, pečlivě sčesané vlasy leskly se jí jako Lottynce, kteráž matce jako by z oka vypadla. V městě počítali dcerku aktuárovu mezi nejhezčí a právem. Štíhlým vzrůstem, sličnou tváří a tmavým okem vynikala nad jiné, a děvčata sama nemohla popřít, že má dobrý vkus a pěkně se strojí. Matinka neželela výloh, jen aby dcera nejnovější módou překonávala ostatní.

Pan Roubínek tu volky, tu nevolky ke všemu svolil, ač jinak každý groš dvakrát obrátil, než jej vydal.

Zatímco matka s dcerou klobouky a svrchní šátky odkládaly, nabyla Lenka opět tolik klidu, že všechny stopy rozruchu a pohnutí z tváře jí zmizely. Šila pilně a odpovídala jako obyčejně na otázky své tety. Uvnitř však nebylo

ticho a pokojno. Mladé její srdce již dávno přálo tomu mladému muži, jenž mezi filozofy slyšel. Ráda jej vídala, když přicházel Fricka vyučovat, těšilo ji, když za příležitosti s ní několik slovíček promluvil. Myslíla, že se jí tak líbí jeho čistá, jadrná čeština, jaké u nikoho mimo nebožtíka strýce neslyšela. Slýchala o něm od tety i Lotty samé pochvalné řeči a ráda jich hovoru naslouchala; netroufala si však o mladém tom muži něco podotknouti.

Teď bylo její srdce překvapeno. Nikdy se toho nenadála, že je takového smýšlení, že jí porozumí a nad ní se zaraduje. Své nejvroucnější city a myšlenky musila dosud tajiti; smáli se jí pro ně, ale on tiskl jí ruku a pravil: „Ó, jak jsem rád, že jsem vás dnes poznal!“

Jindy patřivala se zalíbením na toho hezkého studenta, jenž se Lottynce i jiným líbil; a dnes stál ten dívek jindy málo všímavý mladík před ní zanícený, horlivý, a výrazná jeho tvář byla jako ozářena.

Kdyby jej tak Lotty neb jiná dívka viděla a vroucí řeč jeho slyšela, byť tak vlastenecky necítila jako Lenka, sotva by zachovala srdce své klidné, sotva by je před ním uzavřela.

Natož Lenka, ta popelka v domě pana aktuára, které si málokdo všimal a které nikdo neoceníl! Rodiče jí záhy zemřeli a sirotka ujal se „pan strýček“, farář v zastrčené pohorské vesnici. Byl starším bratrem matky Lenčiny a jedním z oněch vlastenců, kteří za tehdejších tak smutných dob úplné téměř neuvědomělosti tiše, ale blahodárně působili ve prospěch svého lidu.

Takového kněze vlasteneckého vychovankou byla Lenka. Když pěstoun a dobrodinec její skonal, zanechav jí mimo svou knihovnu, z níž české knihy jako poklad v kufříku svém chovala, jen skrovné jmění, přijal ji do své rodiny pan aktuár Roubínek, bratr nebožtíka faráře a Lenčiny matky. Tak žila již rok v domě druhého svého strýce, jsouc společnící a pomocnicí slečny Lottynky, miláčka paní Roubínkové.

Minula hodina a Vavřena odbyv vyučování, vrátil se do předního pokoje, připraven jsa na odchod. Ale paní aktuárová ho jen tak nepustila. Ráda se s ním bavila a i dnes zavedla hovor svým míchaným způsobem. Brzo prohodila něco po česku a zas opentlila svůj výrok německým dodatkem nebo vysvětlivkou.

Tázala se instruktora, užil-li také toho neobyčejně krásného dne, vypravovala mu, kde byly s Lottynkou na procházce, jak utěšeně je v parku. Neopominula podotknouti, jak byla dceruška veškerou tou krásou unesena. „Sie war hin vor Bewunderung!“ dodala.

„Ach což, to teprve duben! Jaký pak teprve bude máj!“ podotkla Lotty.

Vavřena sebou pohnul.

„Nevím, co ty pány napadlo! Prvního máje! Jaká to bývala radost! Diese Majales!“

„A nebudou letos zas, pane Vavřeno?“ ptala se Lotty.

„Jak by byly! Když loni nesměly být, letos jich opět nepovolí,“ odpověděla matka.

„Ale snad přece budou!“ určitě pravil filozof.

„Ach!“ povzdechla blaženě Lotty, hledíc tázavě na mladého filozofa.

„To by také mělo být! Odjakživa, co tu filozofie je, byly každého roku. Es ist ihr Vorrecht!“

„Ach, kdyby byly!“ opakovala dceruška a široce otevřené oči snivě upřela do prázdna, jako by tam viděla všechny rozkoše té studentské slavnosti.

„Přičiňte se, pane Vavřeno, aby majáles pánům filozofům byly povoleny!“

„Také na to myslím, jemnostpaní,“ a usmál se.

Když pak se poroučel, stihl poslední jeho pohled pracující Lenku. Ona to dobře zpozorovala a srdce jí vesele poskočilo.

„Ach, teď si vzpomínám, matinko, co mi dnes ráno povídala Mína listovních o panu Vavřenovi,“ živě zvolala Lotty.

„Nuže?“

„Že by prý pan Vavřena byl hezký a hodný, že kdyby nebyl tak stolz, so könnte man ihn ausstehen.“

„Ó, to je závist a Eifersucht.“ A matinka významně pohledla na dceru.

II.

Frybort psal, škrтал, opravoval, přemýšlel a nanovo psal. Tak se zahloubal do své práce, že neslyšel ani hluk, ani šum, jenž otevřeným oknem z podsíně a náměstí do jeho pokojíku zaléhal. Pokoj ten byl pravý studentský byt, nevelký, bez ozdob a pěkného nábytku. Čtyři postele a černý kufr u každé stojící, zabíraly nejvíce místa. Mimo ně tu byly dva větší stoly, jeden menší, u kterého Frybort psal, a vzadu u zdi stojan na knihy. Na zdi visely v hnědých rámcích dvě kolorované mědirytiny dle francouzských originálů a mezi nimi kytara na zelené pentli.

Právě dočítal si Frybort potichu načisto již přepsaný svůj plod, když v předním pokoji ozval se mírný hlas slečny Elis, kteréž dutý bas odpovídal.

Frybort složiv arch, uschoval jej rychle do svého stolku. Vstoupil mladý muž, dlouhé, poněkud přihrblé postavy. Nerovnost ta nebyla přirozenou vadou, ale následek shrbeného, ustavičného sedění a nerovné chůze.

„Ach, vítám tě, Špíno. Kdepak se pořád touláš?“

„Byl jsem v parku,“ a usedl na kufr. Vyňav pak z velkého stolu kus chleba, jal se chutě pojídati.

Frybort hleděl mlčky na svého kolegu, který sotva něco málo pojedl, chopil se opět knihy a dal se do pilného čtení. Tvář jeho byla nahnědlé barvy, čelo nízké, nos nepěkný a především neslušely mu veliké, nerovné zuby, z nichž dva přední div nevyčnívaly.

„Špíno!“ začal po chvíli Hanák.

„Studuju,“ mrzutě odbyl jej druh; ale netrvalo to ani pět minut, a již letěla kniha do kouta a student vyskočil.

„Řas vezmi všechnu filozofii!“

„Proč se durdíš?“

„A kdo by se smál? Namáhám se jako bloud a dostanu konečně tu nějakou primu a koneckonců – musím přece do kutny! Já tím fráterem nebudu, ne a ne!“ a prudce přešel několikrát nevelkou prostru.

„Jaký brouk ti najednou vlezl do hlavy? Pojď sem, hošku, pojď, tu se postav.“

„Nech toho!“

„Nevymkneš se mi, přiznej se, tys zamilován!“ Hnědé líce nezkušeného, prostoduchého filozofa zbarvilo se do temna. Byl v rozpacích. „Kdo ti to pověděl? Co – ti – “ Ale hlas a výraz tváře jeho nepřesvědčovaly. „Tak se mi svěř, kamaráde!“

„Nech mne! Tobě se svěřit!“

Dobrácký Špína nikdy tak urputně neodpovídal. Odvrátiv se, usedl opět na kufr.

Frybort viděl, že je podrážděn, a proto umkl. Po chvíli, bera klobouk, ptal se:

„Nevíš, je-li Márinka v krámě, nebo sama domácí?“

„Nevím,“ zahučel Špína nejhlubším basem a přes tvář se mu opět mihl brunátný stín.

Frybort prošed pokojem slečny Elis, která připravovala něco v kuchyni, vyšel ven a stanul nad úzkými, točitými schody, nad nimiž se již šero rozkládalo.

Vtom zdola na síni zanotoval si vesele příjemný dívčí hlas a hned nato bylo na schodech slyšeti rychlé, drobné kroky. Frybort sestoupiv něco níže zastavil se a roztáhl obě ruce, takže zastoupil cestu. A již narazila naň nahoru chvátající dívka; lehounké vykřiknutí ozvalo se šerem.

„Márinko, já to jsem.“

„Ah, pusťte mne, maminka je v krámě –“

„A my jsme tu, a nevidí, neslyší nás.“

„Dám vám tu kytičku fialek, pusťte-li mne. Nesu si ji do skleničky, ale když jste tak zlý, vyplatím se.“

„To ano, pěkně prosím.“

„Tu máte. Ale –“, zmlkla v jeho náručí.

„To za tu kytičku,“ a políbil ji vroucně ve spánek i planoucí, hebké líce. Svěží děvče přestalo se na okamžik bránit,

ale pak vytrhnuvši se mu z objetí stanulo několika skoky nad schody. Oko i tvář plály, vlasy nad pěkným čelem byly pocuchány.

„Márinko, půjdete na procházku?“ šeptal rozohněný mladík.

„Hněvám se.“

„Na valy, nebo do parku?“

„Do parku – ,“ a zmizela mu z očí. Vklouzla mžikem do pokoje, jenž byl vedle bytu slečny Elis. Krev se Frybortovi rozehrála; drže vonnou kytici v ruce, vyšel ven. Vpravo od domových dveří byl krupařský krám, kdež odpoledne Márinka prodávala. Nyní sešla tam sama matka, paní domácí, davši dcerce dovolenou, aby s přítelkyní vyšla si na procházku. Frybort jda kolem, uctivě pozdravil mateř své Márinky.

„Ale, pane Fryborte!“

Zastavil se.

„Copak je to, vy jste celý bílý!“ a vážná, nevelká měšťanka ukazovala na prsa filozofova, kdež byl tmavý kabát zabílen.

„Ah, to nějak ode zdi, děkuju.“

„Tak, prsoma jste se tlačil ke zdi?“

„To jak kabát visel!“ a směje se poroučel se matroně, nějak nedůvěřivě naň hledící.

„Zapomněl jsem, že je Márinka v krámě růží moukou posypanou, že má vlasy jako napudrované,“ pomyslíl vesele filozof a zamířil do zámeckého parku.

V studentském pokojíku hořela na jednom stole lampa; na menším, u něhož Vavřena seděl čta, planula svíčka. Špína, neodstrojený, ležel natažen nznak přes kufr a neodestlanou postel v šerém koutě a dýmal z dlouhé dýmky.

Oči jeho byly upřeny do prázdna.

V pokojíku bylo ticho, jen občas ozvalo se cinknutí lžice o talíř. Zelenka pojídal svou večeři, ovocnou kaši, zajídaje ji částí chleba, třetí to a poslední. Mělt naurčito vyměřeno, mnoho-li chleba ráno, v poledne a večer mohl by si popřáti. Bylt téměř jen od něho živ. Právě se vrátil z kondic unaven a hladov; i chutnalo mu dobře. Sotvaže pojedl a ze stolu sám si uklidil, už chopil se ten bledý, suchounký mladík knihy a studoval, či „dřel“, jak Frybort říkával.

„Almanach“ Lenčin zajímal Vavřenu velice. Seděl u knížky již značnou chvíli, a přece dosud nepřečetl ani první stránku. Hledělt zamyšleně na desku, kdež na zežloutlém papíře švabachem bylo napsáno:

*Und weh dem Lande, dessen Söhne
frech verachten Heimatstöne
und heimatlichen Sagenkreis!*

Něco níže kulatou latinkou:

Zármutek nad hynoucí vlastí jest nejbolestnější.

MYSLÍMÍR

Nad těmito řádky bylo lze se zadumatí.

Psalť je Lenčin strýc farář, jenž tu svým vlasteneckým jménem se podepsal.

Jak asi miloval svou vlast ten muž, v tichém zákoutí pohorském žijící, jak o ni se strachoval, jakými nadějemi se těšil, až snad zklamán ve svých přáních a svém očekávání v chvíli smutné skleslosti mysli tato beznadějná slova napsal! Jsou-li výrazem nálady chvilkové, či tížila jej ta myšlenka, že národ zahyne, až do posledního okamžiku života jeho? Či obsahují smutnou pravdu?

Ne, ne, tomu rázný mladík nevěřil. Bylo hůře, černější mraky kdysi hrozily, a přece národ nezahynul. Tma neuvědomělosti se protrhává, jasné paprsky tu jasně již proudí, tam zdálí prokmitají. Bude den, bude den!

A opět zahleděl se na psaná ta smutná slova. Viděl před sebou vážného, šedovlasého kněze, an sedí v stinné zahradě farské pod košatou lipou vedle mladistvé dívky. Ona čte z knihy, on napjatě poslouchá, tu a tam slovíčko na výklad prohazuje, až se rozhovořil.

A ona naslouchá hledíc na starce, jako dnes jemu naslouchala, hledíc naž zářícím, vlhkým okem. List se převrátil a zakryl desku.

PINDAR A KORINA

Probuzen ze svého snění, jal se Vavřena čisti povídku v čele almanachu uměštěnou:

„Jako se denice na východu a zvířetnice na západu leskne, tak se tyto dvě hvězdy jedenkrát stkvěly na obloze řecké.

Korinu zplodila Tanagra, Pindara Théby.“

Ale již v tomto úvodu sladkobolné, neobyčejnou láskou plné povídky byl vyrušen Frybortem, který notuje sobě veselou písničku, vstoupil do tichého pokojíku.

„Četls, Vavřeno?“

„Ano, něco jsem opravil a něco zkrátil.“

„Dobře. A ty si nevšimneš? Vidíš tu krásnou kytičku?“

„Hezká.“

„Ó, vzácný dar! Přivoň si!“

„Chci čisti.“

„Zelenko, podívej se ty!“

„Prosím tě, studuju.“

„Tak ty, Špíno, přivoň si a uzdravíš se ze svého mrzoutství. Podívej se, jak krásná, jest od Márinky.“

Špína se byl již obrátil a se nadzdvihl, ale hned zase klesl do peřin, a obrátiv hlavu, zabručel něco, čemu nebylo rozumět.

„I aby vás, vy dřiči, vy knihožrouti!“ a dav kytičku do malé skleničky, kterou s sebou přinesl, vyskočil na kufr a strhl kytaru ze zdi.

Zelenka uslyšev zvuky laděných strun, zacpal si oběma rukama uši a sklonil se níže ke knize.

Plné akordy zazvučely a hned nato zapěl Frybort, sedě na posteli, zvučným barytonem:

Když jsem svou Márinku

vyprovázel domů –

Zelenka vzhlédl zoufale i prosebně k zpívajícímu druhovi a jal se partii svou polonahlas odříkávat.

Ale Frybort nedbal, a maje kytaru na zelené pentli zavěšenou, drnkal dál a zpíval o tom, jak Márinku svou domů vyprovázel.

III.

V neděli časně ráno, kdy Špína ještě spal a Zelenka již pilně v posteli studoval, zasedl Vavřena s Frybortem k malému stolku, kdež listinu, kterou minule Hanák sepsal a Vavřena opravil, znovu četli a o ni rokovali. Hovořili potichounku, šeptem, takže jim nebylo nic rozuměti; nadto byl Zelenka do svého studia tak zabrán, že kolegů tajemně roklujících ani nedbal.

„Musí to být, smáli by se nám!“ dokládal Frybort.

„Fyzikové jsou s námi zajedno.“

Proud zlatého světla vnikal do pokoje ohlašuje krásnou neděli a jako na oslavu zazvučely z děkanského chrámu zvony, jejichž vážný, příjemný hlas čistým vzduchem jasně se rozléhal. Zanedlouho na to ozval se také pronikavější zvonek z budovy gymnazijní. Sotvaže zazněl, chopil se Vavřena, již úplně přistrojený, klobouku a holi, která byla privilegiem všech filozofů, a chvátal z domu.

„Copak je to?“ ptala se slečna Elis, když ostatní přišli do jejího pokoje posnídat; „pan Vavřena tak kvapně odešel a nečekal ani na snídání.“

„Snad šel procházkou užít tak krásného jitra,“ odtušil Frybort.

Zanedlouho i oni odešli.

Bylo okolo deváté hodiny. Ve velkém sále koleje sešli se filozofové obou ročníků na exhortu.

Bylo jich přes tři sta. V rozlehlé síni hučelo to a šumělo tolikerym, tu tišším, tam hlasitějším hovorem. Mluvili německy, česky. Dnes bylo nadobyčej živo, a skoro všichni promlouvali o témže předmětu. Kdož ví, kdo začal, kdo tu jiskru mezi ně hodil; ale zapálila. Ostatně to bylo dosti přirozeno. Duben byl u konce a nastával první den měsíce máje, který jindy býval tak hlučný a veselý.

Toho dne odjakživa slavívali filozofové podle starodávného obyčeje a jaksi již svého privilegia „majáles“, slavnost májovou, na kterou se nejen oni a děvčata, ale i všecko město po celý rok těšilo.

Před dvěma léty zakázal však biskupský komisař ve jménu biskupa hradeckého tuto slavnost. Letos mělo to býti potřetí, co den prvního máje bez hluku, hudby a šumného veselí měl minout. O tom synové múz živě rokovali.

Kolem Fryborta, u okna proti dveřím stojícího, skupilo se jich nejvíce a tam také nejživěji hovořili. Dveře se otevřely a do sálu vstoupil Vavřena. Zahlednuv svého přítele, zamířil ihned k němu. Aby se nemusil tlačiti, dal se přímo přes výstupek profesorské katedry, u které náhle stanul. Skloniv se, vzal, jako překvapený, arch papíru tam ležící, a jal se jej potichu čísti.

„Hleďme, co tam Vavřena našel!“

„Co to máš?“ ozývaly se hlasy.

„Svědčí to vám.“

Přemnozí hrnuli se ke katedře.

„Ukaž, ukaž!“ volali hlasitě.

„Přečti to!“ křičeli jiní.

„Ticho!“ zvolal Frybort. „Vavřena to přečte.“

Filozofové umkli a Vavřena stoje za katedrou, jal se jasným, zvučným hlasem čísti provolání ku všem posluchačům učení filozofického, jímž neznámý pisatel připomínal starodávny obyčej a privilegium slavnosti májové. Vylíčil ji znova živými barvami, aby krásu její živě na paměť uvedl, dovolával se cti a reputace studentské a nakonec vyzýval je, aby jednomyslně a svorně, ničím zastrašiti se nedadouce, „majáles“ jako jindy slavně slavili, staré privilegium tak obnovili a čest starodávne filozofie zachránili.

Hlučný pokřik pochvaly a souhlasu rozlehl se prostornou síní. Sotvaže Vavřena z katedry mezi kolegy sestoupil, vkročil do síně profesor náboženství, dlouhý, suchý piarista. Tvář jeho byla vážná, přísná; malé pronikavé oči jeho zpozorovaly ihned neobyčejný ruch a pohnutí.

Usednuv vyňal ze svých explik listinu, kterou když rozevřel, oznámil svým jednotvárným, tenkým hlasem, že prve než exhortu začne, pánům přečte přípis biskupské kanceláře.

Temný hukot ozval se vzadu jako hlas blížící se bouře. Profesor jal se čísti listinu a suma všeho bylo, že biskup opětne zakazuje všeliké hlučné slavení prvního dne měsíce května, a znovu že se připomíná záповěď, která již dříve byla vydána.

Prve než profesor dočetl, strhla se neočekávaná bouře. Hučení, sykot, šoupání podešví, nevrle a odbojné hlasy, rány filozofických holí o lavice, to vše naplnilo sál pekelnou vřavou, takže hlas profesorův v hluku tom zanikal jako volání kapitánovo na vzpurné lodníky za hukotu bouře.

Umlkl, ale jakmile hřmot poněkud se utišil, jal se nanovo čísti. Sotvaže začal, nová vřava. Bledý hněvem povstal a měře lesknoucima se očima řady nespokojených posluchačů, chtěl k nim promluvit. Ale když ani tu sluchu nedošel, sebral své papíry, a rozlícen nad tou potupou, kvapně odešel.

Ze sálu však hlučely dosud vášnivé hlasy a ze všeho hřmotu a hučení ozývalo se bouřlivé: „Majáles! Majáles!“

Na filozofskou mši, která bývala o deváté hodině, chodívalo mnoho lidí. Dnes za krásného nedělního jitra shromáždilo se záhy před začetím bohoslužby zvláště veliké množství. Pěkně strakatilo se v lavicích různobarevnými šaty paní a dívek, které nejhorlivěji na devátou „filozofskou“ chodívaly.

Určitá hodina již minula a dosud posluchači nepřicházeli. Kostelník vyšel několikrát ze sakristie před oltář, vyhlížeje k hlavnímu vchodu, ale filozofie nešla.

Již svíčky na hlavním oltáři rozsvítil, již chvíli hořely, tu teprve ozval se temný hluk a hned nato valily se proudy studentů hlavním vchodem i postranními dveřmi do chrámu.

Nejedna slečna pozvedla hlavu, aby snad všechny, snad také jen někoho zahledla. Jindy zas ji hned zbožně ke knížce sklonila; ale dnes všechny udiveně hleděly na valící se zástup.

Kde byl obyčejný pořádek a postup? Co se stalo? Přihrnuli se jako stádo pomíšení, neseřadění; a v jakém nepořádku přišli, tak se postavili neb usadili. Hle, jak tu tam hlavy dohromady strkají, šeptají, jak významně na sebe hledí! Bývalý klid byl tentam a nebývalý ten rozruch nemohl ani v poklidném chrámu se utišiti.

Podivení všech vzrostlo však ještě více, když u oltáře neobjevil se, jako vždycky, profesor náboženství, nýbrž jiný kněz z bratří kolejních.

A když bylo po mši, nerozcházel se filozofové jako jindy, nýbrž zastavovali se před kolejí aneb odcházeli v tlupách nadobyčej četných a živě rokovali. Největší tlupa byla kolem Fryborta a Vavřeny.

O tom všem živě vypravovaly paní Roubínková s dcerou, když se navrátily domů. Pan aktuár dokončuje svou toaletu, strojil se na velkou, na kterou co neděli chodíval, naslouchal, aniž jevil jakéhosi udivení neb živějšího účastenství. Vůbec zachovával ve své poněkud bledé, málo význačné tváři stálý klid, jaký úředníkovi, aby úctu vzbuzoval, dobře sluší, a nikdo neviděl tuto lhostejnou, jakoby voskovou tvář pohnutou.

Co manželka a dcera jedna přes druhou živě vypravovaly, stál před zrcadlem, omakáváje bílý, naškrobený šátek, těsně kolem krku na umělou kličku uvázaný, přehlazoval si vlasy v „šístky“ do spánků sčesané.

Když Lottynka líčila, jak ti filozofové nějak rozhárání do kostela se přivalili, obrátil se klidně a pravil suše:

„Lenko, áróna!“

Lenka, která za sebe i za strýce pilně poslouchala, odskočila k almaře, odkudž přinesla tmavomodrý frak, který zvolna a vážně, jako by nějakou důležitou listinu podepisoval, na se oblékal. Jako pan hrabě dával svým koním rozličná jména, tak pan aktuár svým kabátům a frakům, z nichž jeden po druhém ne maně a libovolně, ale dle určitého pořádku, a jak čas vyžadoval, na sebe brával.

Dnes byl „árón“ na řadě, který měl odtud jméno, že látku naň pan Roubínek koupil od žida Áróna. Mimo áróna měl ještě „abraháma“, kabát perníkové barvy, který zakoupil od žida Abraháma. Nejen izraelská, ale též křesťanská jména měly částky jeho šatnice.

Když nastal nějaký svátek Panny Marie, oblékl vždy šedomodré pantalóny, jež v rodině i dále mimo dům pod jménem „mariánských“ byly známy. Všecko mělo svůj čas, vše chodilo podle určitého a nezměnitelného pořádku jako na drátkách.

Když už měl áróna na sobě, chopil se lesklého kastorového klobouku a dal se na cestu.

Prve než ze dveří vystoupil, políbil chladně a vážně svou manželku. Nato ta nevelká, suchá, jako strnulým klidem napuštěná osoba vážného úředníka zmizela.

A teď se ženským jazyčky roztvářely.

„Jen si pomyslete, matinko, pan Vavřena se po nás ani neobrátil, ani se nepodíval!“

„Byl jako všichni. Ale snad odpůdne přijde a pak nám musí všechno povědět! Aber alles!“

Odzvonili velkým, minulo poledne.

Zrovna o půl jedné, jako vždycky, byli u Roubínků po obědě. Fricek vyběhl ven, někam do zahrádky; Lenka se služkou poklidivši, usedla v prvním pokoji. Nedělní odpoledne byl jí nejmilejší čas. Co strýc s tetou a Lottynkou seděli v zadním pokoji, mohla ona v prvním volně podle své vůle jednati. Tu vytáhla z kufříku nějakou knížku po nebožtíkovi strýcovi, a usednuvši u okna, anebo v létě do zahrádky, jala se číst, a to horlivě, s celou duší; nejednou přitom se zamyslela, oddávajíc se dumám i milým vzpomínkám. Tu jí bylo nejvolněji.

Tou dobou hověl si strýc Roubínek, svléknuv árona, v měkké lenošce u stolu. Lottynka přinesla otci již nacpanou, dlouhou sádrovku i oheň a tatínek jal se chutě bafati. Nekouřilť nikdy jindy než v neděli odpoledne po obědě a navečer. A když tabák v bílé hlavičce v modrošedý dým se rozplynul, vážně vyklepal dýmku a pak obyčejně psal nějaké psaní. Jiných dnů mu nevěnoval. Zatímco Lottynka k nějaké přítelkyni zaběhla a matinka u stolu blaženě podřimovala, „skládal“ pan aktuár psaní. Vše dobře a jak náleží promyslel, nežli napsal; zato nic neopravoval a věty jeho byly urovnány a vypulérovány až radost poslouchat. Ovšem trvalo to někdy několik neděl, než list dokončil. Neměl spěchu a korespondence páně Roubínkova nebyla velká. Když co napsal, vzbudil svoji manželku, které pak periody své, vážné a těžkopádné jako obrněnci, nahlas předčítal. Tak bylo každé neděle.

O něco později přicházel pan listovní buď sám nebo se ženou a nastala „zábava“.

Na stěně proti lenošce Roubínkově visel starý obraz v tmavém, vyřezávaném rámcí. Obraz ten počítal majitel jeho mezi nejvzácnější v celém městě, ba jednou, když nadobýče se rozohnil, pravil poněkud živěji: „Ať takový někdo hledá! V celém Českém království ho nenajde!“

A nebylo divu. Na obraze tom zpodoběn byl ukrutný Herodes král, jenž dal nemilosrdně betlémská mládátka povraždit. Byla tu jen jeho hlava vymalována, ale tak důmyslně, že všecken ten krvavý skutek z ní bylo lze vyčísti.

Ovšem musil pozorovatel blíže přistoupit; a tu pak spatřil, že celá hlava uměle složena jest ze samých dětských těl, takže tělíčka bílých dětí tvořila čelo a vlastní obličej, tělíčka pak černých sloužila za vousy a vlasy. Patrně bylo za onoho času mnoho černochů v městě Betlémě.

Na výtvar ten byl tedy pan aktuár nemálo hrd a nebylo ceny, za kterou by jej byl prodal.

Když kouřival v lenošce, byly zraky jeho obráceny na obraz, a hleděl dále naň, když s manželkou rozmlouval. Ano i když pan listovní anebo někdo jiný přišel, nepatřil mu do očí, nýbrž na ukrutného Herodesa krále.

Snad si tak již navykl, nebo nemohl se dosyta na umělecké to dílo nadívat.

Pan Roubínek byl na svůj úřad velmi bohatý člověk. Jmění to nepřinesla mu jeho manželka, kterou pojal z pouhé náklonnosti a spíše ještě následkem zdravého rozumování o dobrých vlastnostech, zvláště o hospodářském nadání jejím. Nebyloť by dobře domýšleti se, že pan aktuár za svého mládí byl ohnivým a náruživým. Neměnilť se vůbec. Vrstevníci jeho tvrdili, že vypadal před léty zrovna tak jako nyní. Buď tomu jakkoliv, jisto jest, že jmění své zdědil po starém strýci plukovníkovi, který bohatství svého dobyl si za válek napoleonských. – I dnešního nedělního odpoledne, kterého paní Roubínková pro samou nejistotu a zvědavost opominula klidně si zdřímnouti, psal manžel její docela poklidně jako obyčejně list, a to kolegovi a příteli svému panu aktuárovi na zámku a panství rychmburském. Rozumí se samo sebou, že psal německy, ne snad že by mateřským jazykem svým opovrhoval, ale že byl tak navyklý a že německým jazykem dovedl se v písmě jadrněji a trefněji vyjádřiti. Nebylť pan aktuár nepřitelem své národnosti, ale také ne přítelem. Slovem, byl pravým, celým úředníkem, oddaným milostivé vrchnosti, jenž dbal na starý, obvyklý pořádek a novot z duše nenáviděl. Než podle některých výpovědí jeho bylo možná souditi, že se povzněl k mnohým opravným náhledům dějepisným, které od běžných valně se odchylovaly. Tak neměl Žižku za loupežníka a krutého vraha, jak onoho času namnoze ještě mínili. Říkávalť: „Žižka a císař Josef, to byli Čechové!“ A když listovní přikývl hlavou, dodal: „A ten kostel náš, ten je po nich na památku!“ Z dějpisu jenom toto podotýkal, takže se zdálo, jako by jiných osobností dějepisných neznal, anebo znáti nechtěl.

Žižka a císař Josef, nad ně pak Herodes král, byli zamilovanými, ačkoliv jakživ šíře se o nich nerozpustil, než jak uvedeno.

Tak dnes již napsal nadpis a dokončoval první periodu svého listu, když Lottynka rychle vběhla do pokoje a u

matinky se zastavila. Nečekajíc ani na její vyzvání, jala se vypravovati svým způsobem a jazykem, čeho se u přítelkyně dověděla. Podobných zpráv, domněnek a různých úsudků bylo plné město.

Nezatajiloť se, že páni filozofové udělali dnešního jitra v koleji takovou revoluci, že profesor ani exhortu nezačav, musil odejít ze sálu.

Paní a dívky a větší část měšťanstva byly na straně studentů, jen vznešenější a starší povážlivě kroutily hlavou; mínily, že to hrubé uražení a že nikterak nelze takového jednání schvalovati.

„Z toho bude výslechů a trestů,“ mínila paní Roubínková.

„To pan Vavřena je také v tom!“ povzdychla Lotty.

„Ale proč jim takovou nevinnou radost kazí.“

„Ó, to už letos opět majáles nebudou. A já jsem se tak těšila!“ povzdychla slečinka a pěkné oči její smutně obrátily se po nových jarních šatech, které již hotové a zvláště na majáles chystané v koutě na posteli roztomile se rozkládaly. Zatím v předním pokoji byla čtoucí Lenka vyrušena. Když dveře tiše se otevřely, sklopila knihu a mile, jako minule, byla překvapena.

Vavřena mlčky pozdraviv, přistoupil k ní a pravil tichým hlasem:

„Jsou tam?“ a ukázal na zadní pokoj.

„Všichni.“

Rozepjav kabát hbitě vytáhl z náprsní kapsy knížku a podal jí Lence:

„Něco vážného. Na prvního máje vám přinesu lahodnější a zábavnější,“ usmál se.

Lenka zatím se podívala na titul.

„Chcete býti filozofkou?“ tiše ptal se Vavřena.

Dívka se zarděla.

„Jen s vaší pomocí.“

Stiskl jí kvapně ruku, a zaklepav, vstoupil do druhého pokoje. Lenka byla v blahém vzrušení. Sice zaslechla lehounký, radostný výkřik Lottynčin, který jindy by ji mrzel, ale dnes! Hleděla dosud na titul knížky:

MOSTEK

ANEB

SESTAVENÍ MYŠLÉNEK O TOM,

NA ČEM KAŽDÉMU ZÁLEŽETI MÁ.

Z MLADÉHO VĚKU A PRO MLADÝ VĚK VYDAL

M. F. KLÁCEL

Co Lenka list za listem v nové knize zvolna převracela a nevědomky hlubokému zadumání se oddávala, byl Vavřena v ohni. Matka i dcera ptaly se o překot pana instruktora, jak se osudná ona věc dnešního rána zběhla.

Filozof odpovídal, jak mohl a směl, a úsměv zjevil se na jeho rtech, když Lottynka jakoby smutně klonila hlavu a v koketném soucitu a v obavách prohodila, že pan Vavřena snad také bude přísně potrestán.

„Jeden za všechny a všichni za jednoho.“

„A majáles?“

„Nebudou,“ odtušila matka, a instruktor mlčel. Tím stvrzoval Lottynce tak nemilou a smutnou pravdu. Vtom však stalo se cos neobyčejného.

Pan aktuár, který na druhém konci pokoje hluboce jsa zamyšlen, novou periodu puléroval, nevšímaje sobě toho, co opodál se hovořilo, položil brk na stůl, a upřev chladné oči na Herodesa krále, promluvil suchým, jednotvárným hlasem.

„Pane instruktor, co to má být? Jaké neslýchané novoty zavádějí se do té češtiny?“

„Čím mohu sloužit, pane aktuáře?“

„Jdu dnes na hrubou a potkám jakéhos pana studenta a ten docela uctivě a slušně, jen co pravda, smekne a pozdraví. Ale jak! ‚Dobré jitro přeji!‘ – Co je to?“

„Zcela správné, pane aktuáře. ‚Vinšuju‘ jak se říká, je německé a ‚dobrýtro‘ není podle gramatiky.“

Přísný pohled svezl se z obrazu na smělého filozofa.

Hned však nato upíral Roubínek opět své oči na Herodesa krále a mluvil k Vavřenovi:

„Mluvil se tak odjakživa a bylo dobře. Říkali to staří a vysoce postavení mužové a ti tomu snad také tak rozuměli. Taky víme, co je gramatika; Žižka a císař Josef, to byli ti nejlepší Čechové –,“ a umkl. To mluvil. Instruktor neodpověděl.

Paní Roubínková zaváděla novou řeč a Vavřena v duchu se smál a doplňuje: „a ten kostel náš je po nich na památku,“ vyšel vyhledat Fricka.

Aktuár skloniv hlavu k brku, kterého se byl opět chopil, nemohl dlouho přijíti do psaní.

Lottynka smutně ukládala modré šaty do široké, starožitné almary s vykládanými stěnami.

Znenadání pozvedl Roubínek hlavu a prohodil nahlas, na nikoho se nedívaje:

„Také takový novotář a rebelant!“

Patrně zapomněl na větu v péře a myslel dosud na domácího instruktora.

IV.

Nedělní událost v koleji filozofické byla v městě něco neobyčejného, na dlouhé časy neslýchaného. Mnoho o tom všude mluvili a rozumovali, co se nyní těm odbojným studentům stane. Čekali, že hned na druhý den bude důkladné vyslýchání, ba mnozí se obávali, že někteří z pánů filozofů dostanou consilium abeundi.

Ale mimo nadání jako by věc usnula. Nepřišel ovšem profesor náboženství druhého dne do koleje, ale prozatím nic jiného se nestalo.

„A kdyby jim vše prominuli, mají přece po slavnosti!“

„Litomyšl jakživa již neuvidí majáles!“

„Baže; škoda!“

Více než kdo jiný polekala se slečna Elis. Trnula strachem uslyševši o všem tom hluku, a káravě i starostlivě hleděla na své studenty, o něž jako matka se starala. Zároveň jí šlo o čest bytu. Zakládala si nemálo na tom, že bydlelo u ní již čtyřicet sedm posluchačů filozofie, kteří byli vždy mezi předními a nejlepší pověsti požívali. Mnozí z nich dosáhli už znamenitých úřadů, mnozí byli kněžími a vždy se k ní za příležitosti hlásili, ba také jí psávali. Ale teď by její studenti měli být potrestáni, a to pro přímý odpor?!

V pondělí ráno, když všichni odešli a jen Vavřena zůstal, pravila mu všecka sklíčená:

„Pane Vavřena, po celou noc jsem nespala. Je to pravda, co mi Řezníčková povídala?“

„Copak?“

„Že vy, pane Vavřeno, a pan Frybort jste to všechno nastrojili?“

„Ale, slečno Elis, jen se nelekejte! Pouhé klepy.“

„Vždyť jsem si myslila, že to ze závnosti na můj byt; hned jsem povídala: Kdyby všichni, tak ne pan Vavřena. Ono to sice s panem Frybortem je vždycky do aleluja, ale tohle –“

„Mnoho se povídá, ale málo pravdy.“

„Sedmačtyřicet filozofů –,“ a již chtěla vykládati, jaké studenty v bytu měla; než Vavřena vzal klobouk a odešel.

V bytu slečny Elis bylo ticho, ač se tam vlastně mnoho dalo, ale potajmu. Zelenka žil jako obyčejně a nic ho nevyrušovalo. V koleji stál za té bouřky vzadu, nedělal hřmot a měl čisté svědomí; jenom jej mrzelo, že by mohl také být vyslýchán. Vyučoval jako jindy, doma pak studoval a pojídal vyměřené díly chleba a ovocnou kaši.

Špínovo nebe bylo dosud zamračeno a kol hlavy kroužily se mu skoro neustále husté kotouče dýmu, který z dlouhé dýmky sál. Nyní měl novou práci. Vytáhnul ze šatníku dlouhý, černý frak, dědictví po nebožtíku strýci faráři, jenž oděv ten za svých studentských let nosíval, dlouhé chvíle zamyšleně jej prohlížel a skoro denně jej na chodbě rákoskou klepal a kartáčkoval.

Ano teď kromě filozofie zanášel se také počestným řemeslem krejčovským.

„Špatný student, který každou neděli nevyšije za groš nití!“ říkával mu nebožtík strýc farář, když Špína u něho o prázdninách býval. Teď plnil horlivě slova zesnulého, zkoušeje se v šití a opravách na fraku, ale nebyl s to, aby mu přes všechnu snahu i práci dodal bývalého lesku. Proč se tak namáhal, proč dbal tak o zevnějšek mladý filozof, o němž dosud bylo možná se domnívati, že spíše ke škole kynické se kloní? Tajemství to choval hluboko v srdci, ale slečna Elis hádala. –

Několik posluchačů, mezi nimi Vavřena a Frybort, bylo voláno k rektorovi, kdež se měli o minulé bouřce zodpovídati. Pravitel rektor, že dříve profesor náboženství nevstoupí, dokud mu nebude dáno řádné a náležité dostiučinění.

Ale než všechno skoncováno a ujednáno, nastal poslední den měsíce dubna.

Pozdě odpoledne odcházel Vavřena z hodiny. Ještě ze dveří druhého pokoje volala za ním paní Roubínková:

„Pane Vavřena!“

Vrátil se.

„Byla bych málem zapoměla. Prosím jích, bude-li muž přítomný, mluvěj raději německy, anebo aspoň jako obyčejně, ne hochbömisch. Ta nová slova nerad slyší. Er kann es nicht ausstehen. Myslí, že to všechno naschvál – ty novoty.“

Vavřena zčervenala od krku až po čelo, a usmáv se jen, učinil hlubokou poklonu a odešel nepromluviv ani slova. Nemohl, a kdyby tak učinil, bylo by to něco kousavého.

Ale všecken hněv přešel jej už na chodbě, kdež potkal Lenku.

V očích se jí zjasnilo i v líci, když zahlédla Vavřenu.

„Panno Lenko, musím vám něco svěřit,“ pravil kvapně, a ohlédnuv se opatrně kolem, sklonil se k dívce, a pošeptal jí něco do ouška. Když hlavu vzpřímila, byl tentam a jen ohlas jeho rychlých kroků na schodech a chodbou se ozýval.

Stála okamžik tiše, hledíc za ním, jako by vysvětlení očekávala. Kroky však dozněly. Vytrhnuvši se, vklouzla rychle do pokoje, jako když svižná laňka vesele vskočí a v tmavém zelení zmizí.

A bylo jí opravdu jako do skoku a zajásání.

Dokud Špína měl strýce faráře naživu, bylo dobře. Podporovatel však zemřel a studentovi, jenž ani rodičů, ani přátel, ani jmění neměl, nezbylo, než aby se živil vyučováním po domech. Právě se vrátil pozdě odpoledne „z hodiny“ a již chápal se dýmky, aby při knize si zabafčil, tu najednou se u dveří jen přivřených zastavil, jako by jej někdo tam přimrazil. Dech se mu na okamžik zatajil a kolena zachvěla. Nebyl by ani za dukát v tu chvíli slovíčka ze sebe vypravil.

Oči jeho upřeně hleděly skulinou do pokoje slečny Elis, kdež se jasný, zvonivý hlásek znenadání ozval a filozofa tak polekal.

Uviděl tam pannu Márinku, dceru paní domácí, svěží jako orosený květ, boubelatého, veselého líce. Byla „jen tak“, po domácku ustrojena; bílá zástěrka, krátká sukně a nízké střevíčky slušely jí výborně.

„Přišla jsem jen tak na odskok. Páni filozofové nejsou doma –“

„Jsou v hodinách,“ odušila slečna Elis, nevědouc, že se Špína vrátil.

„Nedalo mi; myslila jsem, že vy to, panno Elis, nejlépe asi víte –“

„Co je, panno Márinko?“

„Povídá se, že bude majáles, ó, to by bylo radostí!“ Pozorující filozof viděl, jak jaré děvče jako rozradostněné děcko rukama zatleskalo, jak mu oči jen hrály. Jak byla hezká, roztomilá!

Teď mohl jen vystoupit a příležitost, po které toužil, sama se mu naskytla. Mohl jí povědět, a tak se jí zavděčit, ale bylo mu nyní zrovna tak jako jindy. Nemožná, aby se přemohl. Rád, z té duše rád by s ní promluvil, ale jak začít? Byla veselá, šprýmovná, a proto se obával, že by mu nějak vtipně odsekla. Kolikráte se už zastavil,olikrát už téměř ústa otvíral, aby s ní hovor zavedl, ale vždy se zarazil. Teď by mohl krásně začít. Ptala se, vystoupí, odpoví – Srdce mu tlouklo. Bože, má se jí postavit tváří v tvář, má popatřit v ty šelmovské oči. Jednou to musí být – Ještě chvilinku, co slečna Elis odpoví.

„Ó, milá panno Márinko, ti páni filozofové vyvedli takovou rebelii, že už nic nebude.“

Špína vydechl, a chytal kliku, aby vystoupil, ale vtom otevřely se dveře druhého pokoje a rychle vešel Frybort, ten smělý, drzý Frybort. Bylo po všem!

Špínovi sklesla ruka. Vedle toho hubaře se postaviti nemůže, na to neměl odvahy; věděl, že by neobstál. Hořkost závidi a žárlivosti rozlila se mu v srdci. Stál dosud sehnutý u dveří a musil na to patřit, jak domácích Márinka se zalekla a zarděla, jsouc tu překvapena.

„Dobře, že jdete, pane Fryborte,“ a slečna Elis stručně pověděla, jaká je žádost panny Márinky.

„Nemají být ty slavné majáles, ale poněvadž si je přejete, udělám je a budou tak hlučné a veselé jako v minulých letech.“

„Uvidíme, jste-li tak všemocný!“

„Sadme se; oč?“

„Prohrajete-li, dám vám kytici kopřiv.“

„A vyhraju-li, kytičku fialek, takovou, jako –,“ a významně se zamlčel.

„Dobře, tedy kytičku,“ vpadla mu rychle Mária do řeči a pohlédla plaše na slečnu Elis.

Špína byl jako na trní. Všeho využítu je ten Hanák, nač na vše nepřipadne! Žárlivému filozofu bylo milo, že Mařenka náhle zlehounka pozdravivši, z pokoje vyběhla. Ozval se venku hlas paní domácí, jenž dceru domů volal.

Když brzy poté Frybort do svého pokojíku vstupoval, narazil ve dveřích na Špínu, někam se ženoucího. „Kam tak kvapně?“

Ale jen nesrozumitelné zahučení bylo mu odpovědí.

Nastal večer noci před svatým Filipem a Jakubem.

Večer příjemný, ale bez světla nebeských. Zato na výšinách poličských, u lesů strakovských a kolkolem po celé krajině halící se v šeré, tajemné roucho vzplanulo množství zářících ohňů. Mládež i dospělí vycházeli z města užít příjemného večera a podívat se na to, jak „pálí čarodějnice“. Největší dav shromáždil se na výšině u sochy svatého Prokopa, nad nímž mladistvé listí staré košaté lípy tichounce ševalilo.

Opodál hořel veliký oheň, kolem něhož bujní chasníci běhali, pokřikovali, planoucí košťata do výše metali. Co chvíli ozval se jásot, jenž provázel nejvýše letící a děšť jisker sršící z těch prostých pochodní.

Stranou stál Vavřena, odvrácen od ohně. Nepřipojil se ke svým kolegům, jichž se tu celý mrak sešel. Hledal samotu.

Patřil zamyšleně k nedošínskému háji, jenž v šeru večerním se rozlehle a tajemně černal. Na výšině z tmavého stromoví jeho vystupoval bílý panský dvorec, jako tichý, opuštěný hrádek, a v dolině, kam dlouhé stíny šerého háje nezaslány, blyštěla se hladina širého Košíře.

Za hájem, stranou, všude na výšinách plály ohně a kmitala se světla.

Večer, ohně, světlo i křiky, vše upomínalo Vavřenu na domov. Bezděky zabloudil v mysli v chlapecká léta, kdy boudy na výšině strojí, je zapaloval, přes oheň skákal. Roj vzpomínek jako sršící jiskry v mysli se mu zableskl.

„Nevím, co na tom mají!“ ozvalo se opodál. „Ach, das gemeine Volk!“

Poznal po hlase paní Roubínkovou a dle dodatku slečnu Lottynku. Neobrátiv se ani, aby ho nepoznaly, odešel, a nerozmýšleje se, dal se po mezi do polí. Dámy přešly, hluk a křiky mdlely, až jen z temna se ozývaly.

Vavřena oddal se myšlenkám. Chladivý, lichotný větřík vál mladým osením. Zrosená tráva byla jako samet.

Ale teď už pod tichým, večerním nebem nevzpomínal na domov. Napadlo mu, kdyby tak Lenka byla přišla k ohni.

A začal básnit. Vmyslil se, jako by ta něžná dívka po boku mu kráčela, mluvil k ní, svěřoval se jí se svými myšlenkami. Ona mu odpovídala, určitě, ano tak by jistě mluvila.

Tu do někoho vrazil, jenž proti němu také s hlavou sklopenou kráčet.

„Ah, Špíno! Tys to? Co tak –“

Kolega však chytil ho prudce za ruku a chvíli hleděl Vavřenovi do tváře. Byl pohnut, rozčilen.

„Kamaráde!“ vyrazil ze sebe. „Kamaráde, já se ti musím – Ale ne – ne!“

A nežli se Vavřena nadál, byl Špína tentam.

Ohlédnuv se spatřil, an po mezi velikými kroky ubíhá k městu.

V.

Zástup lidí se rozešel, všechen hluk potuchl a oheň doplanul. Kolem noční šero, jímž u lesů na obzorných výšinách ještě tu a tam ohně jako krvavé hvězdy zářily. A jak tichá, vlažná noc svou drahou se ubírala, všechna zahalena tmavým, vzdušným pláštěm, zhasínal oheň po ohni, až po veškeré krajině nebylo ani jiskřičky. Halekání, zpěv a jásot bujných junáků umlkly a zavládlo tajemné ticho první májové noci.

Luzná, velebná chvíle velikého mystéria –

Nepronikneš, nedopátráš se, ale tušíš, a jak všechno živne, se probouzí, pučí a oplozuje, jihne ti u srdce a v mysli se rodí snů jako květů, i rozumíš tomu čistému životu vypučené rostliny, rozumíš tlumenému hovoru šplounavého potoka na dole ve stínu omlazených olší; pak víš, proč zachvívá se mladistvá bučina ve svahu nad ním a proč trnka bělostným květem obalená.

Jdou lichotné sny tmavým hájem, nad nímž září jasné souhvězdí, jdou ke stromům po zahradách a dál do tichých komůrek a komnat, a všude samý květ a omlazení, jako když rosa na vše rostoucí tiše padá.

Tak mívá noc, až za tmavým lesem zastkví se světlý pruh, posel mladého, májového dne. Z dolin a z hebounek lučin mizejí chorovody luzných vil a divoženek a prchají v tmavé hlubiny lesní.

Na jasném, vybraném nebi zašlehl zářící, chvějný pruh zlatého světla; prchly sny, nastal den, život.

Na růžové peruti letěly sny z komnatky Lenčiny.

Dívčina probudivši se, hleděla před se, dosud v moci líbezného snu. Ale vtom utkvěly její oči na stromech před oknem v zahrádce, a již vyskočila, jako když křepelka za časného jitra vyletí. Každá koruna, každá haluzka jeden bělostný květ! Otevřela chvatně okno, hleděla radostně na ten div. Slunce dosud nevyšlo, ale byl již jasný den. Čerstvý proud vzduchu zavanul, a slyš! Dole, kdes na náměstí hudba, slavící první zářící den krásného měsíce trnoupku. Ale dobře, že to staročeské slovo zašlo. Nebyl to trnoupok, byl to květen opravdivý, v němž všechno kvetlo. Růžový, vonný máj!

A jak ztlumené zvuky hudby až sem do komnatky zaletěly, zachvěla se Lenka tichou blažeností. Připomněly jí, že to není sen, že to pravda, skutečnost, uvedly jí na paměť slova, která jí byl Vavřena včera na chodbě pošeptal.

Hudba mohutněla, blížila se, zahřměla u zámku. Slunce zatím vzešlo a zlaté jeho světlo rozlilo se pokojem.

Tou dobou pan aktuár Roubínek, maje bílou noční čepici na hlavě, oblékal „obršta“, strakatý, květovaný župan, zděděný po nebožtíkovi strýci plukovníkovi.

Právě přistoupil k oknu, když kapela, oděná v uniformu městských ostrostřelců, před starým panským domem stanula, aby zahrála své zastaveníčko.

Za otcem zjevila se slečna Lotty v bělostných nedbalkách, co zatím Lenka, úplně již přistrojená, čilá, veselá jako vlaštovička, obstarávala domácnost.

Málokdo zaspal to krásné, májové jitro. Kdo nevstal a nevyšel ven, aby ho užil, přistoupil aspoň k oknu podívat se na jasně zářící nebe, na hudebníky ostrostřelecké městem procházející, jichž hudba hlučně zněla a hřměla, pak ochabla, až na jiném konci znovu zplna zazvučela.

Jen Špína spal jako zabítý. Slečna Elis nemálo se divila, že se vrátil domů tak pozdě na noc. Vavřena odešel záhy zrána, brzo po něm Zelenka, nesa knihu pod pažím.

Když nastávala doba snídání, otevřela slečna Elis zlehounka dveře studentského pokoje, chtějíc se přesvědčiti, spí-li dosud pan Frybort. Ale ten přecházel pokojem ustrojen, drže nějakou knížku, ze které pilně studoval.

Div divoucí! Copak jej přimělo, že tak záhy vstal a studuje!

Když pak slečna osaměla, vstoupila do studentského pokoje, aby rovnala na stolech po svém obyčeji. Na samém kraji ležela nevelká knížka, kterouž ihned poznala. Byla to ta, ze které Frybort ráno studoval. Jaká to kouzelnice, že na tak dlouho připoutala filozofa, jenž se do filozofie tuze nehnal? Slečna Elis otevřela knížku tam, kde bylo znamení založeno, a četla:

*„Ženo! přestaň pořád vrčet,
jako had vždy na mne syčet!“
zakřik mlynář Toničku –
„jako bych ti mlejn prohejřil,
nebo se ti pronevěřil,
že mám rád svou opičku! –“*

Ah, to ta filozofie! Žertovná báseň! Ovšem, oč jiného by se ten šelma staral než o kudrlinky a žerty? Jaká to knížka? Slečna Elis četla nápis, který Vavřena u Lenky byl nahlas četl. Když chtěla přiklopiti desku, padly jí do očí psané řádky na vnitřní straně. Zarazila se. Přečetla je jednou, podruhé, pak přistoupila k oknu, naklonila se k rukopisu, bedlivě jej prohlížela. Na zvadlé tváři bylo patrné pohnutí. Chvilku stála zamyšlena nad tím písmem, pak rychle odešla do svého pokoje, kdež ze skříně vytáhla modlicí knížky.

Z těch vyňala již nažloutlý list do památníku se zlatou ořízkou.

Na listu tom vymalována vodovými barvami bělokorá bříza, jejíž dlouhé, hebké haluze dotýkaly se náhrobku v římském slohu. Strom i náhrobek břečťanem hojně ovinutý stály na travnatém břehu nějakého jezera, na jehož druhém břehu jako na obzoru hustý háj se modral. Za lesík ten zapadlo slunce.

Na druhé straně památního lístku bylo latinkou napsáno:

Rov patř nizounký, svíží jej tráva oplítá.

Ó, ten rov nízký tak mnoho, všecko chová!

Dej mi, děvenko, ruku! Slza velká tvář ti polívá! –

Dále slečna Elis nečetla. Písmo v almanachu i na lístku bylo stejné. Papír vypadl jí z ruky na knížku, na jejíž nápis „Myslimírem“ podepsaný znova hleděla. Ale oči se jí zakalily, a odvrátivši se, patřila na podobiznu mladého kněze, nad jehož hlavou vinul se půlvěvec umělých květín. Drobné, suché ruce její se bezděky sepjaly.

Po jedenácté přihrnu se chvatně domů Frybort a spěchal do svého pokojíku. Slečna jej hned zastavila, od koho má tu knížku, ten malý almanach. Dověděla se, že to Vavřenův.

Když ten pak brzo domů se vrátil, byl překvapen otázkou slečny Elis.

„Povězte mi, záleží mi na tom.“ Hlas i ty dobré, bledě modré oči prosily. Pověděl, že mu ji půjčila Lenka.

„Ah, slyšela jsem o tom děvčeti a viděla je asi dvakrát. Málokam vyjde, a já, stará osoba, já už docela nikam.“

Vavřena se ještě více divil.

„Vidíte, je hodná, pane Vavřeno, ale chudinka tam asi nespí na růžích.“

„Chcete s ní mluvit, slečno Elis?“

„Ó, to snad nemožno,“ a zrak jí zazářil.

„Třeba dnes ještě.“

„Ó, pane Vavřeno, jistě?“

„Slečno, prosíme oběd,“ volal z druhého pokoje Frybort. „Spěcháme!“

Májový jasný den rozehrál se na teplé poledne. Odzvonil biskupský zvonek, odzvonilo pravé poledne a pan aktuár Roubínek byl v plném požívání pokrmů, které mu jak náleží chutnaly. Slečna Lotty byla nějak zamlklá. Matinka měla dnes téměř samojediná slovo, nebo Lenka nikdy mnoho nemluvila; nadto často musila vstát od stolu, aby v kuchyni obstarala jídla. Rozveselení dnešního jitra z tváře jí nezmizelo. Kdykoliv šla kolem okna, neopominula ven, dolů ke koleji piaristické nahlédnout. Jindy bývala vážná; dnes nejednou zjevil se na její rtech úsměv, zvláště když tetinka vypravovala, jak je ten první máj pohnutý, že prve dole v městě pozorovala veliký ruch, zvláště studentstvo že se rojilo před kolejí i v městě jako včely.

„To tím, že mají tu záповěď. Koho by to také nemrzelo?“ mínila Lotty.

Pan aktuár si těch řečí mnoho nevšímal. Než pojednou rázem ztuhl, ústům nedodal nabodnutý na vidličku kus knedlíku, a oči jeho opustivše Herodesa krále, ohledly se udiveně po manželce a dceři, které první okamžik také svůj zrak plný podivení naň upřely. Lottynka vskočivši k oknu, vyhlížela ven.

„Muzika, opravdu muzika!“ vzkřikla Lenka, ale hned nabyla klidu.

„Co je to? O polednách muzika? Jakživo to nebylo!“ divil se Roubínek.

„Bylo, bylo, když majáles –,“ podotkla rychle dcera.

„Snad by přece –?“ Roubínková přistoupila také k oknu, zatímco Fricek, mrštiv vidličkou, vyskočil jako šipka a bez čepice uháněl dolů na ulici.

Káravý otcův hlas ho již nestihl.

Hudba, která tlumeně ze vzdáli zněla, stávala se jasnější, až nedaleko koleje zahřměla. Tam zarazili. Zatím nastal na ulicích neobyčejný ruch.

Lidé vybíhali z domů, spěchali k oknům, dole hrnulo se vše ke koleji; mládež, lidé měšťanští, nejvíce studentů filozofů, jimiž se zanedlouho začernalo celé návrší mezi zámekem, kolejí a gymnáziem.

Co tak u Roubínků všichni žasli, kromě Lenky, kteréž byl Vavřena včera vše šeptem svěřil, vstoupil mimo nadání pan instruktor. Ukloniv se, oznamoval, že dnes slaví se filozofská slavnost „majáles“, ke kteréž uctivě zve, za malou chvíli že vytrhne celý průvod studentský i s hudbou, jako jindy bývalo, do háje nedošínského.

Než udivená Roubínková se mohla na vysvětlenou otázati, byl už Vavřena tentam.

Lottynka jásala, a hned spěchala do šatníku, z kterého přinesla nové jarní šaty.

„Honem, matinko, honem, ať nezmeškáme!“

„Zvolna, Lotty, zvolna! Kdož ví, jak se věci mají!“ pronesl vážně aktuár.

„Ach, zas něco! V poslední chvíli dostali zajisté povolenou!“ tvrdila aktuárová.

Na ulici rostl dav a s ním hluk a šum. Hudba ustala a jasným vzduchem zahučelo jako hromadný výstřel:

„Vivat academia!“

A celá kapela spustila hlučnou fanfáru.

„Vivant professores!“ volalo několik set mladých hrdel a slavný tuš zazvučel poznovu.

„Vivant professores!“ opakoval potichu Roubínek a zakýval spokojeně hlavou.

To bylo chvatu, zmatku a pospíchání! Divná věc! Lenka snesla vše, pomohla tetě i Lottynce, a přece byla připravena, jako by na všechno se byla uchystala. Nechodívala nikam s tetou, byť tato ji vyváděla, ale dnes přišla ta „umíněná“, jak jí aktuárka říkala, smí-li také do háje.

Teta pohlédla tázavě na muže.

„Ať si jde, může vzít Fricka s sebou! Beztoho oba tu komedii ještě neviděli.“

Aktuár dále se nestaral. Seděl v lenošce, kouřil z dýmky a díval se na Herodesa krále. Až dokouří, půjde do kanceláře.

Chodbou piaristické koleje kráčel bělovlasý stařec vysoké postavy, páter German, profesor historie v koleji filozofické; proti němu vystoupil suchý, bledý profesor náboženství.

„Slyšel jste, viděl jste?“ tázal se rozechvělým hlasem vážného kmeta.

„Ano, je dosud vidět, a slyšíte?“ odtušil P. German usmívaje se.

„Vivant professores!“ hučelo bouří před budovou.

„Ale toť něco neslýchaného! Coniuratio!“

„Secessio!“ usmál se stařec. „Toť máte v malém, co v historii na každé stránce čteme. Potlačené svobody, privilegia –“

„Ale tomu se musí zabránit, jdu k rektorovi.“

„Půjdu s vámi.“

Rozhněvaný kněz vstoupil napřed, za ním klidný Germanus.

Zastali rektora, an odstrčil některé fyzikální přístroje na stole, nedaleko okna stál a hleděl ven na množství lidu a studentů.

„Co se děje?“ zabědoval profesor náboženství.

„Uhodila temperatura horké, mladé krve.“

„Račte jim, prosím, rozkázat, aby se rozešli.“

„Nerozejdou se. Když se tak odvážíli –“

„Třeba je rozehnat!“

„Kým? Kmoníčkem?“ dodal za rektora German a na rtech zjevil se mu jemný úsměv.

„Vyzvu je sám, aby se pokojně rozešli!“

„Je-li libo. Ve jménu mém,“ odtušil rektor. Katecheta odešel.

Zatím se filozofové skoro plným počtem seřadili. Byla podívaná na mladíky a mladé muže, jak, své filozofské hole v rukou, se šikovali. Co hlasů, křiku a volání, co smíchu, vtipů a výskotu!

Lid kolem se tlačil a na tváři každého bylo viděti veselí a souhlas. Málokdo v překvapeném městě ozval se proti studentům. Právě sestoupil katecheta k fortně, vtom na okamžik ztichnuvši hudba zazvučela zplna, hudebníci dali se v pochod a za nimi vykročili filozofové.

Krok několika set mladých, bystrých noh byl pádný a hřmotný. Za studenty hrnuli se ti, kteří pokdy měli; všude po městě vybíhali lidé, aby se šli přesvědčit, že pravda, co o smělém kousku pánů filozofů se rozneslo. Mnozí, jak zhlédli valící se zástup, rychle se domů vraceli, aby se přichystali do háje. Bývalať o slavnosti „majáles“ skoro všechna Litomyšl v nedošínském háji.

Dav studentů zašel, hudba zanikla.

U fortny stál zděšený, rozhněvaný profesor náboženství. To se nestalo, co filozofie filozofií!

Spiknutí jak náleží se vydařilo. Studenti stáli za jeden muž, neprozrazeno na nebezpečném místě ani slovíčka.

Po celém městě neobyčejně živo. Nastalť mu znenadání neočekávaný svátek, který už po tři léta byl z litomyšlského kalendáře vyškrtnut.

Z každého domu někdo vycházel a ubíral se směrem k háji nedošínskému. Tu měšťan s rodinou, tam matka s dcerami, tu jednotlivě, tam v houfcích, a všude hovořili o neočekávaném a tím vítanějším veselí.

Slečna Elis nemálo se zalekla, když Frybort v poslední chvíli jí pověděl o slavnosti a do háje ji zval. Zdráhala se, nechtěla; ale když Vavřena jí pošeptal, že uvidí Lenku a tam že s ní promluví, rozhodla se.

Studenti odešli a stará, dobrá panna se strojila. Vše na ní bylo tak, jak to za jejích kvetoucích let bývalo. Navlekla dlouhé rukavice, sahající vysoko nad klouby, vzala hedvábný, úzký salup; vtom vkročila paní domácí.

„Ach, to jsem ráda, panno Elis, že jdete. Ta má holka mne moří, div nepláče. Musí tam být, myslí si, že by se to bez ní neskončilo. Pro tu muziku přece nemohu krám zavřít a pantáta je na trhu.“

„I ať jen jde panna Márinka se mnou. To budu velice ráda,“ vpadla slečna Elis.

„Chvála Bohu! No, ta bude mít radost! Čekat nemusíte; když to jde k muzice nebo nějaké merendě, to jsou holky skočny.“

„Mladost radost, paní domácí!“

Ó Nedošíne, Nedošíne, sláva tvá pominula!

Prořídlo tvé stromoví, tytam jsou pavilónky, eremitáže, zmizela letní síň, kde se za veselé hudby jará mládež tanci oddávala.

Ale tenkrát, tenkrátě ještě kvetla sláva háje nedošínského.

Cesta vedoucí vesnicí k háji a druhá kaštanovou alejí kolem rybníka před hájem se lesknoucího, ani se netrhla.

Za rybníkem hned zelenalo se husté stromoví v novém, světlém šatě. Nad hájem vypínal se dosti strmý, hustě zarostlý svah, na jehož planince háj se dále rozkládal. Dnes zvučel všechen veselým humorem, křikem, smíchem, hudbou i zpěvem.

Blížící se již z daleka slyšeli jásavou muziku z hlubin hájových, a když umlkla, rozléhal se jasným vzduchem sborový zpěv. Stinnou klenbou košatých stromů zaznívala starostudentská píseň.

In silvis resonant

dulcia carmina,

in silvis resonat

dulce carmen!

Asotvaže sbor dozpíval, odpovídal mu jiný z jiného stinného místa:

Dulcia carmina

in silvis resonant,

in silvis resonat

dulce carmen –

Když slečna Elis s Márinkou domácích do Nedošína došly, byl háj už všecek plničký. Dole před restaurací, nevelkým to, úhledným domkem s krytým sloupořadím, usadili se hosté na prostých, prkenných lavicích v háji, neb rozložili se na hebkém trávníku pod košatými stromy. Všude živo, všude hluku a smíchu. Hlavní proud mířil stezičkou od restaurace pod strání kolem kapličky svatého Antonína do návrší, kdež byl sál. Tam hlavní veselost.

Klenbami omladlých korun proudilo zlaté světlo, a v čerstvé zeleni májové strakatila se roucha světlých barev.

Márinka hořela nedočkavostí. Mžikem prohledl bystrý její zrak houfce tu se procházejících, tu vesele popíjejících studentů. Elis také bedlivě se rozhlížela.

Náhle stanula. Od restaurace blížila se paní aktuárová a jí po boku Lottynka.

„Ta schovanka s nimi není,“ podotkla Márinka.

„Ó, ta ani neví. Neberou ji nikam.“

Sotvaže zas několik kroků ušly, obrátila se Márinka hloub do háje.

„Tam někdo přednáší, ah, to je pan Frybort. Pojdme poslechnout.“

„To musíme.“

Došly četného zástupu studentů a jiných, uprostřed něhož Frybort stoje na pařezu starého, skáceného stromu deklamoval. Slečna Elis poznala, že to ta deklamace o mlynářově opičce, které se dnes ráno tak pilně z paměti učil. Všichni napjatě naslouchali; chvilkou vybuchli v hlasitý smích, kterýž vzbudil výtečný deklamátor.

Márinka nespustila oči z milého filozofa. Jen pak za hlučného tleskání ukončil a seskočil a již zamířil zrovna k milému děvčeti.

Sotvaže je uvítal a pozdravil, vedl je tam, kam mladé děvče toužilo. Vyšli ze stínů hájových na stezičku, minuli kapličku vystavěnou na způsob jeskyně, pod níž se prýštila jasná studánka, a již stanuli před tančírnou: na čtyřech seseknutých kmenech spočívala lehounká střecha; pod tou rovná podlaha. To byla prostá taneční síň, kdež v plném kole již pilně tančili.

Opodál usazená kapela hrála skočnou. Nežli se slečna Elis jak náleží rozhlédla, osamotněla. Spatřila, jak Frybot blaženou Márinku do kola odvádí, zahlédla je pak, ani se mezi tančícími kmitli.

Dav diváků se kol hustě tlačil.

Hledala Vavřenu, myslila, že ho tu najde, ale ani stopy po něm. Ptala se prve Fryborta na něj a ten jí pověděl, že

jej nejprve viděl s paní aktuárovou a s dcerou. Lotty teď tančila s jiným.

Po chvíli prodrala se zástupem diváků, chtějíc si odpočinout. Odešla a vzdalujíc se ocitla se zanedlouho na tichém osamělém místě, kdež jen ohlas šumu a hudby se ozýval.

Stanula, vydychla si. Bylo jí volněji, a přece divná tíseň napadala její mysl.

Zvuky veselého kousku ztlumeně k ní zaléhaly; v nich zazvučel jí ohlas dávno minulých let, šťastného mládí. Zadumala se. Všecko tu, jako bývalo: krásný jarní den, háj stinný, nezměněný, ruch a veselí, „majáles“ jako jindy – jen jiné tváře.

Vzpomněla na svá léta. Doba minulá obživla a ze šera hájového vystupovaly známé milé postavy; a tu ten štíhlý mladík, jenž ji z kola do háje odvádí. Jde zavěšená na jeho rámě, zapomíná na tanec i hudbu a naslouchá jen jeho slovům. Mžikem vrací se ve vzpomínání šťastná chvíle za chvílí, až stane u té poslední a nejbolestnější. Bylo to také v tom háji, v těch místech, kde naposledy s ním stála, kde se s ní loučil navždy. Obětoval se pro rodiče, obětoval ji a sebe.

Ten starý, nahrbený strom v hloubi háje nepomyslel si, že by dnes mohl někoho k sobě přivábiti. Ale stalo se tak.

Lenka opustivši hlučnou společnost, ohlížela se po slečně Elis, o které jí byl Vavřena, jakmile paní aktuárovou v háji uvítal, stručně pověděl. Tak bezděky zašla až v stinnou samotu a stanula u starého, shrbeného stromu, kdež se jí zalíbilo. Již dávno nebyla v lese, který tak milovala. Strávilať mládí své v krajině bohaté na lesy, ve kterých v bujném veselí pobíhala sama anebo se strýčkem se procházela.

Teď po dlouhém čase zašuměly jí opět stinné koruny nad hlavou, znova ucítila jemný, lahodný dech háje. Nepospíchala ven. Nadto zahlédlo její cvičené oko něco, což ji teprve připoutalo. Kus nad zemí vyrážela ze starého omšného kmene mohutná větev, a v koutečku, který s kmenem tvořila, bylo jako přilepeno ptačí hnízdo.

V tu chvíli také našel filozof Vavřena samotu, vlastně to, co v samotě hledal.

Vystoupiv z houštiny, spatřil Lenku ve světlých, modrých šatech, jak bedlivě hledí do výše na starý kmen. Postavila se na špičky, hledí a hledí –

Jak je štíhlá, svěží, jak jí ten živý ruměnec sluší!

Krade se tiše ke stromu – vtom náhle se zastavila a ohlédla. Nach jejího líce potemněl, ale hned prstíkem Vavřenovi velí ticho. Připlížil se, stanul vedle Lenky, a ty lidičky zahleděli se k ptačímu hnízdu.

„Vidíte?“ šeptala Lenka.

„Nevidím.“

„Sem hleďte, vidíte zobáček, hlavičku a ta černá očka?“

„Ano, ano, již vidím.“ Hleděl upřeně na ptáčka, jemuž přes okraj hnízda vyčnívala hlavička. Tak stáli chvíli těsně vedle sebe. Vavřena cítil, jak se mu krev rozproudila, jak mu vstoupá do tváří. V tom tichu kolem nich tepala prudce dvě srdce, divže hlas jejich nebylo slyšeti.

Filozof odvrátil hlavu od hnízda. Zrak jeho setkal se se zrakem Lenčiným, a když se v ty zářící, zavlhlé oči zahleděl, bylo mu, jako by se mu hlava zatočila.

Zrak, líce, čerstvý ret její, vše se naň usmívalo, záříc tichou, vroucí blažeností.

„Pojďte, abychom ho nesplašili!“ zašeptala jako ve snu.

Poslechl. Vystoupili opět před strom; vedli se za ruku jako děti.

Kráčeli mlčky travnatou stezičkou mezi křovinami a stromovím. Jas sluneční i lahodný stín mile se střídaly; od straně zalétaly sem ztlumené zvuky veselé hudby.

Znenadání vyvinula Lenka ruku svou z pravice filozofovy a zahleděla se vpřed, kde před nimi stála nějaká žena v staromódním, velkém klobouku, salupu a dlouhých rukavičkách.

„Ah, slečna Elis!“ zvolal Vavřena.

Za chvíli byli dobrými známými. Nedaleko od místa, kde stáli, byla pod starým bukem prostá lavička, na kterou usedli.

Elis s Lenkou brzo se domluvily. Dobrá, stará slečna pověděla mladé dívce, jak už dávno si přála s ní pohovořit; že nikam už nevychází, ale že se vydala dnes tak daleko, poněvadž chtěla se s ní setkat, k tomu že hlavně přispěl onen almanach, který u pana Vavřeny našla.

„Ty verše tam psal pan farář?“ a sklopila oči.

„Ano, ty psal strýček.“

Nastalo pomlčení.

Vtom zahučela hudba. Vavřena trhnuv sebou, naslouchal. Tvář jeho se zasmušila.

„Ah, čtverylka, a já jsem se zadal s pannou Lottynkou!“

„To musíte, ale již spěchejte!“ napomínala Elis.

„Jak nerad! Počkáte-li tu, abych vás tu opět našel!“

„Bude-li chtít panna Lenka –“

„S radostí,“ a usmála se na mladého filozofa, jenž ukloniv se, zmizel za křovinami.

„Zнала jsem vás také,“ začala Lenka po chvilce poněkud ostýchavě.

„Již dříve, u strýčka?“ ptala se Elis. „Ano, měl vyšívaný obraz od vás, je-li pravda?“

„Víru, naději a lásku, ano,“ odtušila Elis a povzdychla.

„Ano, a ten choval v neobyčejné vážnosti. Našla jsem na něm v koutku vaše jméno a datum, domýšlela jsem se, že to nějaká drahá památka, a pak – pak jsem našla list od vás v české knize, v Slávy dceři.“

Přítomnosti nebylo. Elis i Lenka zašly v minulý čas, ke zdroji svých nejmilejších vzpomínek, a mysl obou, zvláště Elisina, okřívávala i rozechvívala se jimi. Lenka musila vypravovat o svém dobrém strýci a stará slečna naslouchala z celé duše. Hlavu měla sklopenou, ruce na klínu sepjaty. Často povzdychla a do svěží tváře dívčiny se zahleděla, až se jí srdce otevřelo, a z něho vynesla sladké i bolné tajemství, jež po tolik let přede všemi uzavírala. Jak začala vypravovat a se svěřovat, volnilo se jí v duši a již pak mluvila důvěrně, upřímně; vypravovala dívce, která rovněž nade vše milovala toho, jenž jí na světě byl nejdražším.

Strýček, farář Jiří, byl rodič litomyšlský a daleký příbuzný slečny Elis, kterou si jako student na filozofii oblíbil. Mladé děvče již dávno k němu lnulo. Tak po čas blažili se nejsrdečnější, ale tajenou láskou.

„Ale matka jeho, vaše babička, byla tuze pobožná, a zaslíbila syna svého, když ještě byl dítětem, stavu kněžskému,“ pokračovala slečna Elis, když familiaria byla vyložena.

„Když byl ve fyzice, vyslovil se, že nemá chuti státi se knězem. Ale tu matka jeho prosila, plakala, a když na svém stál, tak se nad tím rozžalostnila, že upadla do těžké nemoci. Trápila se nad tím, že nedodržela učiněného slibu. I starý otec synovi přimlouval, prosil, žadonil, ba padl před synem na kolena – a tak – Po vagacích měl odejít do semináře. Než odešel, prosil mne, abych mu dovolila s ním promluvit. Sešli jsme se tu, v tom háji nedaleko odtud – a tu – jsme se navždycky rozloučili.“

Slečna Elis pohnutím umkla. Dobrotivé, jasné modré oči se jí zakalily.

„A už nikdy jste se s ním neshledala?“ ptala se soucitně Lenka tichým hlasem.

„Ó, ano. Babička vaše se uzdravila. O svatém Janě Nepomuckém jela s dědečkem do Prahy Jiřího navštívit. Pozvali mne s sebou. Chtěla jsem se tomu shledání vyhnout, a zase bych ráda, ale odřící jsem nemohla; naši mne nutili. A tak jsem jela. Když jsme do Prahy přijeli, bylo tolik lidí tam, že mne v té tlačenci a tom hluku od vašeho dědečka odtrhli. Šla jsem nazdařbůh těmi hřmotnými ulicemi. Tu jsem potkala starého pána ve vysokých, lesklých botách; vypadal jako náš pan děkan. Byl to také kněz. Šla jsem k němu a ruku políbila a prosila, aby mně pověděl, kde je tady seminář. Myslila jsem, že se tam se všemi sejdu. On se dobrotivě usmál. „Máte tam bratříčka?“ ptal se a já – Bůh ví, jak mně bylo. Zavedl mne až k velikému, černému stavení. „Jděte tou branou, pak přes dvůr nalevo a za druhým je seminář. Tam se zeptejte fortnýře.“ Poděkovala jsem a šla. Bylo už pozdě odpoledne. Mezi těmi tmavými staveními bylo šero a nebylo tam skoro ani človíčka. Přijdu na poslední dvůr a tu kus proti mně jde nějaký mladý kněz takové postavy jako Jiří. Když jsem tu černou kleriku jeho uviděla, píchlo mne u srdce.

„Takovou také nosí!“ pomyslíla jsem a slzy mně vstoupily do očí. Bože, Bože! Jakživa nezapomenu – přišel blíž – kolena se mně třásla – to byl on, Jiří! Ale jak změněný, bledý, přepadlý. Když jsem ho tak viděla, dala jsem se

lítostí do pláče a zapomněla, kde jsem. Chytla jsem se jeho ruky, jako by mně chtěl uprchnout. On stál nade mnou, těšil mne, ubohý, a hlas se mu třásl, až přišli jeho rodiče. Dobře, že už bylo šero, – a pak radost nad synem majstrem nevšimli si, jak jsem byla uplakaná. Zůstali jsme dva dni v Praze a on nás všude vodil. Ale já nic neviděla, já nic nemohla doma vypravovat.“ Slečna Elis se opět odmlčela.

Lichotný větřík, táhna křovinami a stromovím, zanášel až sem zvuky veselé čtverylky.

„Přicházival na vagace,“ začala po chvíli Elis znova, „ale tu jsem skoro nikdy s ním nemluvila. Vyhýbala jsem se mu, jen pro něj, ale bylo to tuze krušné. A nikdo nic nevěděl, nikdo netušil. Než byl vysvěcen, psal mi list a poslal lístek do památníku. Však to písmo mi nejvíce pomohlo, že jsem poznala v knížce jeho rukopis. Pak měl slavnou primici tady v děkanském kostele. Byla jsem tam také, aby nebylo divno, proč nechci jít, ale když vstoupil k oltáři v ornátě, tu napadly mne mrákoty a já musila z kostela. Pak jsem to odstonala. Jak ráda bych byla zemřela!“

Chvíli panovalo ticho. Žádná z nich nebyla s to, aby slovíčka ze sebe vypravila. Staré slečně bylo bolno i volno; ulehčilo srdci, že svěřila se duši dobré a citlivé.

„To tam, já to už přestála,“ začala po chvíli a na rtech její zjevil se elegický úsměv. „A vám se to, milá Lenko, nestane!“ dodala. Děvče pohledlo na ni tázavě, pak sklopilo oči, když spatřila Vavřenu kvapně se blížícího.

„Ten knězem nebude!“ zašeptala Elis, sklonivši se k mladé své sousedce.

„Aj, už je po čtverylce? Co to, pane Vavřeno? Vždyť ještě hrají!“

„Ó, neštěstí, slečno Elis! Pospíchal jsem odtud jako jelen, abych ještě včas přišel. A byl bych také, kdyby ta nešťastná Rollerka do cesty mně nepřišla. To víte, zastaví mne po svém způsobu, zapřádá hovor, já se jí vytrhl, omluvil se a běžím k sálu. Když jsem tam přišel, bylo pozdě. Tančilo se již, a Lotty seděla opodál s paní aktuárovou.“

„I propána, pane Vavřeno!“ zvolala slečna Elis.

„To bude bouře!“ povzdychla Lenka.

„Ba už byla. Šel jsem k nim a omlouvám se. Lottynka sedí zamračená, ani se na mne nepodívala, a paní aktuárová mne zostra odbyla.“

„To věřím. Hledte to napravit, mohlo by vám to ublížit!“ napomínala Elis.

„Já vás zdržela!“ a Lenka hleděla starostlivě na mladého filozofa, který však odhodlaně rukou mávl a usmívaje se pravil:

„Už se stalo! Ničeho se nelekejte. Dovolíte-li, zůstanu u vás; je tu tak pěkně.“

„Mám strach o Fricka, pane Vavřeno.“

„Odevzdal jsem jej spolehlivému studentovi.“

„Bude-li se však teta na vás opravdu hněvat?“

„Aby vám dala proto výpověď!“ povzdechla Elis.

Na ta slova pohledli na sebe Lenka a mladík a oběma kmitla se stejná myšlénka, která je zarazila.

Pak by se denně nevidali.

Než Vavřena vzpamatovav se, zakroutil hlavou. „To se nestane!“

V ten okamžik zašustělo opodál křoví.

„Zase! Jestřáb krouží nám nablízku!“ podotkl a všichni pohledli v tu stranu, kde nedaleko zjevila se nevelká, obstarlá již paní. Nebyla ani suchá, ani zavalitá; na zvalém jejím obličejí nejvíce vynikaly pichlavé oči bystře a rychle vše pozorující a přehlízející.

Na levé ruce visel jí nezbytný váček na klubko, dráty a punčochu.

Okamžik hleděla na skupinu pod stromem a divně se usmála.

„Ah, ah, pane filozofe, už je po čtverylce?“ spustila po německu. „Proto jsme tak pospíchali? Ah, slečna Elis, dobrý den!“

Změřivši je všechny pichlavým pohledem, pozdravila ironicky, a nečekajíc odpovědi, kráčela dále.

Vavřena prudce vstal, než Elis zachytila jej za ruku a Lenka, prve sklopivši oči před jedovatým pohledem paní Rollerové, prosebně vzhledla k rozhorlenému mladíkovi.

„Zasloužila by, abych jí řádně odpověděl, té klepně. Mysliť si, že je pořád paní pulmistrovou, že může dosud tak mistrovat a poroučet, jako to chodívalo za času nebožtíka muže!“

„Ale vždyť ji znáte, pane Vavřeno, vymstí se vám,“

chlácholila Elis.

„Baže znám! Obchází všude a sbírá klepy. A vy ji také znáte, tu Češku-Němkyni, o které jste mi vypravovala, že nebožce Rettigové mnoho na příkoř činila.“

„Ale tu panna Lenka –,“ vpadla slečna Elis do řeči.

„Ach ano, k paní aktuárové také dochází,“ dodal mírněji student. Napadlo mu, že to dobré děvče zas utrpí.

„Chodívá k nám a znám ji také podle řeči. Ale nechť si přijde a žaluje. Já už to snesu.“ Lenka se usmála. „Ale nevím, jak vy!“ Pohled, který na Vavřenu upřela, dopověděl. „Teď však musím jít.“

„My vás doprovodíme,“ a Elis vstala.

Vavřena, jakoby náhodou se obrátiv, hleděl ke starému stromu. Náhle zvolal:

„Hle, panno Lenko, teď ten ptáček vyletěl!“

„Vzpomněla jsem prve, přijde-li vichr nebo bouřka, že by to jeho hnízdečko snadno mohly srazit.“

„Vyčkáme a já vám za nějaký den povím, co na tom krásném místěčku nového.“

„Ó, to budete mít se mnou práce! Přes ten ‚Mostek‘, který jste mi zapůjčil, také dobře nemohu. Mnohému jsem nerozuměla. Těžko být filozofkou.“

„S radostí vám ruku podám. Ale dnes přinesl jsem –“

„Dnes mi půjčíte, jak jste pravil, – tedy jste nezapomněl.“

Vavřena vyňal z náprsní kapsy malou, tenkou knížku. „Tu se podívejte a já zatím přivedu Fricka.“ Odkvapil. Děvče zvědavě nahlédlo na první stránku.

Byl pozdní večer – první máj –

večerní máj – byl lásky čas –

stálo na prvních řádcích.

VI.

Nedošínský háj zvučel hudbou, zpěvem, smíchem, veselým hovorem a křikem. Nejvíce lidí skupilo se u tančírny, pak v dolejší části u restaurace. Než po všech cestíčkách, i odlehlejších, bylo viděti procházející se, nejvíce mladé.

V tichém zákoutí, hluboko v háji kráčel zvolna, jak na filozofa se sluší, Špína všecek zadumaný. Měl na sobě černý frak po nebožtíkovi strýci, který byl na dnešek tak cídil a připravoval; na filozofské hlavě trčel dosti slušný kastor. Mladý muž bojoval se svou neodhodlaností a bázlivostí. Viděl prve Márinku v kole krásnou, zářící, a oheň jeho srdce rozplápolal se žíravým plamenem.

Chtěl také té rozkoše užít, aby ji mohl v tanci přivinouti, než poněvadž byl nejistým v tanci, rozpakoval se, až najednou z kola zmizela a darmo se po ní ohlížel. Pátraje po ní, umiňoval si, že ji přece provede, a kdyby stůj co stůj! Přemýšlel, jak ji osloví, jak ji o taneček poprosí, nahýbal se, zkoušel se v komplimentu, vtom se vzpřímil, jako by jiskra tělem mu proběhla.

Za houštinou ozvaly se ztlumené hlasy. Naslouchal.

„Vyhrál jsem kytíčku, takovou jako ta na schodech, víte?“

„Tu máte kytíčku.“

„A tu –“

Více neslyšel; než viděl, sám nejsa viděn, jak Frybort k Márince se sklání a ji líbá. A ona se nebrání, nekřičí!

Šťastní milenci v šepotu a líbání kráčeli dále. Jako ohromený stál Špína a upřeně hleděl na místo, kde ten úlisník to děvče jako jahodu svěží tak směle líbal. Procitnuv z ustrnutí, loudal se odtud, maje hlavu více skloněnou, více zamračenou, než by se na filozofa slušelo a patřilo.

Paní Rollerová, vdova po bývalém purkmistru, přísnější a mocnější než sám „pulmistr“, domnívala se, že dosud moc v její rukou, a nevzdala se proto úřadu svého cenzorského. Nic nezatajeno před jejím bystrým zrakem, vše stíhala svou ostrou i zlou kritikou. Zbrousivši háj, zastavila se u paní aktuárové, s kterou ihned zapředla důležitý hovor.

Lottynka tančila i nestála téměř ani chvilenu. Nicméně byla nespokojena. Zklamalať se ve svém očekávání. Vavřena, ten sličný, rázný student, vzbudil v ní náklonnost, o níž se domnívala, že to láska. Přála mu a lichotilo jí, že k ní povždy zvláště pozorně se choval. A mladý filozof choval se jinak lhostejně, ba nevšímavě k dámám. Bylo by jí tak zalohodilo, kdyby se mohla pochlubiti, že ten chladný mladík před ní se pokořil a o lásku prosil. A na to právě dnes se těšila. Za dnešní slavnosti mělo se přání její vyplnit, a proto se jí dočkati nemohla.

A jak byla zklamána!

Vavřena je sice uvítal, ale zanedlouho odešel a nevracel se, jako by jí tu ani nebylo. A což neslýchaného!

Nepřišel ani včas na čtverylku, na kterou se s ní zadal. To už nebyla náhoda, to bylo zúmyslně jednáno. Byla hluboce uražena.

Náklonnost její k Vavřenovi rázem byla tatam a zraněná samolibost zavládla.

Ó, již si ho nevšimne, toho hrdého filozofa. Ať ucítí.

Než pořád ještě čekala, že bude žadoniti; on se však jen omluvil, odešel a nevrací se. Snad jej to bolí, snad se neodvažuje –

Šla ze sálu k matince všecka od tance rozehrátá. Právě odcházela od paní aktuárové Rollerka.

„Pojď, Lotty, komm, komm, mein liebes Kind! Bedenke nur! Die Leny!“

„Co se stalo?“

Uslyšela, co paní pulmistrová matince pověděla. Lotty hněvem se zarděla, zkrivila pyšně pěkné své rty a pohrdlivě se zasmála.

„Ah, tu je,“ zvolala náhle Roubínková, spatřivši blížící se Lenku.

„Gratuluju, gratuluju!“ oslovila ousměšně Lotty svou příbuznou.

„Vida, tichá vodička!“ dodala máti a jízlivý zrak stihl Lenku, kteráž stála klidně, neodpovídajíc, jako na všecko

připravena.

Čekala smích, bouři, všecko protivné; mnohé již v domě strýcově snesla a příštího se nestrachovala. Ba uvnitř zajásala, vždyť ona vlastně zvítězila. Nechtě se děje cokoliv, není již sama, opuštěná. Září jí tolik teplého světla, že nelekala se bezcitného, ledového ousměšku.

To byly majáles!

Den se již nachyloval k západu. Poslední paprsky zářily hájem, z travnaté půdy po kmenech ke stinným korunám. Dosud neochablo veselí. Hudba téměř nepřetržitě hrála, smích a žert nemdlely, zpěv rozjařených studentů zazníval veseleji a hlučněji.

Dole v háji byl jich houfec rozložen. Někteří z nich seděli na hrubě tesaných lavičkách, jiní v trávě pod stromy a každý z nich často a důkladně nahýbal džbánek k ústům. Zpívali, smáli se a vtipkovali. Jen Špína z nich byl zamlklý. Seděl na kraji lavičky, opíraje spánky do dlaní. Kastorový klobouk seděl mu v týle, dlouhé šosy, jako vlaštovčí křídla, visely mdle, jako zlomená peruť přes lavičku.

„Tys nějaký zoufalý, Špíno! Co je ti?“ volal jeden ze studentů.

„Nech mne!“ odušil mrzutě dlouhý filozof a chopiv se džbánu pil dlouhým douškem.

„Kde je Zelenka, toho jsem tu ještě neviděl!“ ptal se opět první. A jiný mu za Špínu odpověděl:

„To víš, ten tu není, ten doma dře, baba. Bojí se výslechu, je příliš opatrný.“

„Jestřáb! Jestřáb!“ zvolal náhle jiný a ukazoval džbánkem na Rollerku, která majíc na levé ruce váček opodál vyzvídavě kráčela.

Všichni se dali do smíchu.

„Vivat commissarius!“

„Vivat doctissima!“

„Vivat Xantippe!“

Studenti přijíjeli „paní komisarovi, veleučené“, neboť paní Rollerová chodívala co rok na veřejnou zkoušku filozofskou, kdež vedle učených pánů přísedících a pozvaných sedala, s autorem v ruce.

Rozumí se, že zkoušení z toho měli malé potěšení, poněvadž Rollerka neřídila se starým pravidlem, aby to, co ve škole připraveno, se tam snědlo. Zanedlouho po zkoušce věděly i báby na podsíni prodávající, který z filozofů propadl.

Zdálo se, že paní pulmistrová porozuměla, komu ty hlučné přípitky svědčí.

Zastavivši se nedaleko, hleděla na hlučné a rozjařené studenty svým pichlavým zrakem.

„Vivat Horatius Flaccus!“ vzkřikl náhle jeden z nich a druhý hlasem daleko znějícím dodal:

„Ale ten vzhůru nohama!“

Hlučný, bujný smích byl odpovědí a džbánky zacvakaly znova.

Rollerku jako by sršeň bodla. Obrátivši se, kvapně pospíchala odtud.

To jméno římského básníka ji vypudilo. Dalť jí minule páter German, když byla opět zkouškám přítomna, jako všem hostům autora. U ní však dopustil se té výjimky, že knihu obrátil, a tak paní pulmistrová za celou zkoušku měla před sebou zpěvného Horatia „vzhůru nohama“.

To bylo studentům nemalým zadostiučiněním. A nyní ještě příhoda ta nanovo je rozveselila. Jen Špína měl mysl zaraženou, ale pil.

A čím více pil, tím hlouběji do týla sedal mu již naježený kastor, tím více rozmrzelost mizela z jeho tváře, a v očích jeho obrážela se hluboká elegie.

Srdce mu měklo; časem obracel se po svém sousedu, krajanu.

Pak zase pil a sklonil svou tvář hlouběji do dlaní. „Špíno, ty mi chceš něco říci,“ domlouval se krajan, co zatím kolegové zpívali, smáli se a žertovali. „Řekl bych ti,“ odušil stísněným hlasem Špína. „No tak mi důvěřuj.“

„Ale tady ne.“

„Tak pojd' stranou.“

Špína vstav, šel klátivým krokem za svým krajanem, až stanuli opodál pod starým dubem. Druhové hleděli za nimi. Krajan Špínův na ně mrkl a porozuměli.

„Přebral –“

„Tak mluv, co je ti, tys nějak smutný.“

„Víš – víš –,“ mluvil přeravaně Špína. „Ale ty se mně vysměješ. Všichni mne opustili, nikoho nemám – sám –,“ tu hlas selhal, hrdlo se mu stáhlo a dal se do pláče.

„Vidíš – nikoho – jsem sirotek – víš,“ a dlouhý ten filozof plakal jako opuštěné děcko.

Krajan mu domlouval, aby pláče nechal a se svěřil.

„Ono se ti řekne – tobě – ale víš, jak sám a sám, ubohý sirotek –“

Kolega se zasmál.

„Pořád vedeš jednu, takový velký sirotek, jako jsi ty! Nech toho a svěř se mi, co chceš.“

„Vždyť jsem to věděl, že se mi vysměješ! Každý se mně vysměje – co je –,“ a vzlykot opět přerušil mu řeč. Sklesnuv na obrostlý kořen starého stromu pohroužil hlavu, pláčem se potřásající, do dlaní.

Krajan chvilenu nad ním stál a domlouval, ale pak vida, že je důvěry zbaven, odešel k veselým druhům, kteří se kol něho shrnuli a vyptávali se, co se Špínovi přihodilo.

„Vím tolik jako vy. Pil z dišperace, a jak je trochu stříknutý, rozpláče se a nevěří nikomu.“

„Vtělená elegie!“

„Ale my – gaudeamus!“

„Gaudeamus!“ vzkřikli všichni a džbánky jen rachotily a cvakaly.

Slunce zapadlo za háj; dav výletníků řídil a na cestách vedoucích do Litomyšle bylo zase živo.

Byly to většinou měšťanské rodiny, které tudy se ubíraly, aby před nocí domov stihly. Mladším pak, zvláště studentům, nechtělo se dlouho z té stinné klenby hájové, kde se tak výborně vyraželi.

Hudba dosud hrála a z různých míst zaznívaly veselé, studentské písně.

Slečna Elis byla by již také odešla, než panna Mária, Frybort i Vavřena tolik ji prosili, že nemohla odříci. Usedla stranou, čekajíc a přemýšlejíc.

S Lenkou nemohla již promluvit.

Po oné nemilé příhodě čtverylkové přišel Vavřena opět ke slečně Lottynce a její paní matěři, než u obou marně se namáhal.

Kdyby nebylo Rollerky, minula by zajisté ta přehánka zlého rozmaru; ale když paní aktuárová uslyšela, jak ten jejich instruktor, jehož svatou povinností bylo, aby přece si jich jak náleží všímal a k nim pozorný byl, s tou tvrdohlavou Lenkou, jak jí říkala, téměř sám seděl a s ní se bavil a tak ji před nimi vyznamenával, nemohla odpustit a hrubé porušení slušnosti a galantnosti, jak se domnívala, jen tak přehlédnouti. Její Lotty, ta nejhezčí a nejbohatší, musela ustoupiti takovému venkovskému děvčeti! Vavřena hluboko klesl před očima Roubínkové. Domýšlela se do něho jinších věcí, lepšího vkusu a volby.

Lottynka šla s ním přece ještě do kola, když ji potom o taneček poprosil, ale byla málomluvná a odbývala filozofa, jenž hovor s ní zaváděl, velmi stručně.

A náhle umkl. To ji také zlobilo. Chtěla jej vytrestati, přála si, aby prosil a se domlouval; ale ten hrdý student mlčel nyní, jako by se hněval a byl uražen.

Jindy chodívala paní Roubínková s průvodem za večera domů, dnes chystala se, sotvaže slunce za háj se sklánělo, na zpáteční cestu. Vavřena, aby povinnosti své dostál, nabídl se, že je sprovodí, jmenovitě že Fricka domů povede. Mínilť, že se potom ještě do háje navrátí.

„Fricka povede Lenka a nechceme jich vytrhovat ze zábavy,“ odbyla jej paní.

Uklonil se a poslední jeho pohled utkvěl na tváři Lenčině. Byla klidná, jasná jako jarní krajina kol a z očí zasvitlo mu světlo štěstí, důvěry a odhodlanosti. – Šero se rozložilo v nedošínském háji. Ostrostřelecká kapela sestoupila z taneční síně dolů do háje k restauraci. Zpěv, výskot a smích ani teď neumlkly a vesele jako společně řadili se filozofové v šik, aby se dali na zpáteční pochod.

Hlučný a veselý pluk jejich nebyl ovšem tak četný jako ráno, nebo ne jeden opustil řadu, aby konal službu rytířskou a ramenem svým podporoval milou dívčí cestou do Litomyšle.

V poslední řadě kráčel klátivým krokem Špína po boku svého krajana, který jej vzal ve svou ochranu. Dlouhý sirotek se již vyplakal, ale nezbavil se dočista svého zármutku a opičky.

Opodál za legii studentskou, vesele zpívající, kráčel dav věrných městských výletníků, mezi nimi slečna Elis, již Vavřena vedl, a Mária, kterouž svěřila péči a lásce páně Frybortově.

Pozdním večerem rozlehla se městem muzika naposled. Pochod dozněl, výletníci se rozcházeli. Měli načas, nebo když k městu docházeli, zatáhlo se nebe mračny a strojilo se na déšť.

Když slečna Elis se svými filozofy domů se vrátila, odevzdavši předtím svěřenou sobě, všecku blaženou pannu Mária domáci paní, seděl Zelenka u stolu a pilně studoval.

„Ale, pane Zelenko, toho jste si měl přece dopřát a nebýt z jiných,“ vytrhla jej stravovatelka, spokojená s dnešní slavností.

„Není času, slečno Elis. Až jednou něčím budu, pak si už dopřeju,“ odvětil hubený student.

„Chlebaři! Pak zahodíš zase knihy a do smrti se na žádnou nepodíváš,“ mínil Frybort, jenž ukládal kytici fialek do sklenky plné čerstvé vody.

Dlouho ještě seděli Frybort a Vavřena se slečnou v pokoji, rozmlouvající o dnešním dnu.

Byli všichni spokojeni. Jen starostlivá Elis vrhla za hovoru několik stínů: co bude v koleji a co u aktuárů? Ale mladíci se nelekali.

Špína upadl v hluboký spánek a zapomněl na to, že je sirotek a že v háji něco hrozného byl spatřil.

Nastala májová noc.

Ve své komůrce seděla u malého stolku poloodstrojená Lenka při svíčce vrhající světlo na malou, rozevřenou knížku. V domě hluboký klid, všichni už spali. Mladá dívka majíc ruce volně na stolku upřeny, hleděla snivě před sebe. A zase naklonila se po chvíli a četla:

Je pozdní večer, první máj –

večerní máj, je lásky čas.

Zve k lásky hrám hrdliččin hlas –

Znova se vytrhla. Venku zašumělo. Přistoupila k oknu, hleděla ven, pak zhasivši světlo, otevřela. Bylo vlažno, příjemně; z tmavých nebes řinul se první májový déšť a šuměl mile v kvetoucích korunách stromů před oknem stojících.

A jako všechny květiny a stromy tou tichou vlažičkou okřívaly, volnilo se jí v duši. Naklonila se ven, naslouchala jímavému šumění. Zapomněla na své nevolné postavení a svou odvislost. Duše její hroužila se ve sladké sny první, šťastné lásky.

Bylo jí blaze. Vzpomínala na krásnou hodinu sotva uprchlou. Stanula v šerém háji u starého nahnutého stromu. Co asi ten ptáček, ten svědek blažené chvíle, nyní dělá?

Vzpomene-li také on na něj? –

Tou dobou již Mária sladce spala. Neslyšela deště, jenž na okna jejího pokojíku bubnoval. Bylať zase v háji, kdež splácela Frybortovi svou ztracenou sázku.

VII.

Nastal nový den a s ním obyčejný život. Na vížce gymnazijní odzvoněno, studenti se scházeli plným počtem do koleje jako jindy. Opojení radostné, nadšení zmizelo a střízlivé uvažování zavládlo.

Profesor náboženství opět nepřišel do koleje. Vzpomněli na slova přísného rektora, že profesor dotud nepřijde, dokud mu nebude učiněno zadost. Rokovali

o tom co činiti. Prve však, nežli se dohodli, voláni jsou někteří k rektorovi, a mezi nimi Frybort a Vavřena.

Nastalo to, co každý očekával a čeho se slečna Elis strachovala, přísný výslech pro onu bouři a pro majáles. Tyto věci ve Venkovském městě se neutajily, a přišly ve všeobecnou známost. Všecka Litomyšl přála filozofům a nejedna dívka se zalekla slyšíc, že by mnozí

i vyloučením mohli býti potrestáni.

Fryborta už ty výslechy začínaly mrzeti, ne že by se bál, ale že doma slyšel slečnu Elis skoro neustále bédovati, že Márinčina jasná tvář se také zasmušila.

Vavřena byl klidný jako jindy, vymlouval vše starostlivé stravovatelce; ale když nic nezmohl, mlčel. Zelenka vyučoval, studoval, pojídal k večeri chléb a ovocnou kaši jako jindy. Než na jeho předčasně uvadlé tváři zračilo se teď jakési tajné uspokojení.

Špínovi jako by do výslechu nic nebylo. Seděl u otevřené knihy, kouřil, a maje líce zamračeno, zamyšleně hleděl před se.

Slečna Elis domnívající se, že snad se pro ty výslechy a nastávající trest kormoutí, přistoupila k němu vloživši jemně ruku svou jemu na rameno, začala jej těšit.

Ale než domluvila, obrátil se Špína a hlubokým svým hlasem zahučel:

„Jen kdyby to už bylo! Byl bych rád, kdyby mne vyhnali.“

Elis strnula. To by tak bylo, aby někdo z jejího bytu vyloučením byl potrestán!

Čtyřicet sedm filozofů bydlelo u ní, všickni byli povždy mezi prvními, jsou už velkými pány a teď! Čest jejího bytu byla by tatam!

Strachovala se víc než sami studenti. Že prý všecka Litomyšl byla na jejich straně – Přece ne. Kdyby všickni, zajisté ne paní Rollerová a rodina páně aktuárova.

Hned ráno druhého dne po slavnosti májové jala se paní Roubínková manželů svému, v „obrštu“ si hovějícímu, vyprávěti, jaké ty letošní majáles byly; začala velmi obšírně a zrovna nespravedlivě o tom vykládat, jak jejich pan instruktor ji a zvláště Lottynku urazil a neslušně se choval.

Dotkla se tím velmi citlivě pana aktuára. Referát svůj stupňujíc došla až k tomu, jak Lenka sama se po háji procházela, jak se s instruktorem bavila.

Aktuár dnes už několikráte hlavu svou od Herodesa krále odvrátil a byl by počal úředně vyslýchat, kdyby nebyla nastala hodina, které musel do kanceláře.

Když pak o polednách přišel domů a se naobědval, začala Roubínková znovu, dokládajíc se svědectvím paní půlmistrové Rollerové. Lenka byla v kuchyni. Dobře však tušila, že se o ní jedná. Bylť pan strýček za oběda několikráte na ni svůj chladný, ledový zrak obrátil, a tomu rozuměla.

Nelekala se, na všecko připravená, než zarazila se přece, když na Vavřenu pomyslíla.

Ten přišel odpoledne v obyčejnou hodinu Fricka vyučovat. Paní aktuárová chladně jej přivítala, Lotty jako by ho neviděla. Darmo se po Lence ohlížel. Jistě jí teta nějakou práci vykážala tak, aby nemohla přijíti do pokoje. Když odcházel do pokoje, potkal na chodbě Rollerku.

Radostně a velmi sladce uvítala ji paní aktuárová a zdržovala milou návštěvu tak dlouho, až aktuár přišel z kanceláře domů.

Všecko se vymklo z koleje.

Co byl od své manželky slyšel, to dotvrdila a dovršila paní purkmistrová, jež mimo jiné dodala, že Lenka se přátelí s tou slečnou Elis, která je taková vlastenka, která by všecko ráda na rub obrátila; na doklad toho uvedla, že Elis

byla velmi dobrou přítelkyní nebožky Rettigové, co chtěla celou Litomyšl zvlastenčiti.

Když Rollerka odešla, nesvlekl aktuár svůj úřední kabát, ale vyšel ven přímo do Lenčiny komůrky.

Nedaleko okna seděla jeho neť šijíc, jak jí teta přikázala.

Děvče bylo překvapeno, poněvadž strýc sem nikdy nepřicházel. Stanul uprostřed a hleděl upřeně na Lenku. Vážně, přísně začal jako v kanceláři. Vyptával se na včerejší den, na Vavřenu a slečnu Elis.

Lenka odpovídala pevně a pravdivě, nezapírajíc, že s nimi mluvila. Již strýc umkl a zdálo se, že je po výsledku; vtom upřel svůj zrak na stolek.

„Co to máš pod šitím?“

Lenka se zarazila a mlčela.

„Podej sem.“

Nebylo zbytí.

Roubínek vzav malou knížku, pohledl na ni zběžně. Když poznal, že je českým jazykem psána, ptal se, od koho ji má.

„Je má,“ bezděky zalhala Lenka, chtějíc ušetřiti Vavřenu.

„Ah, tak ty přijímáš prezenty?“ a strýc ukázal na vnitřek desky, kdež instruktor jeho synáčka byl podepsán. Dívka se zarděla a mlčela.

Bylo již pozdě chybu napravit. Nepromluviv už ani slova, odešel aktuár vážným krokem, nesa s sebou zabavenou knížku.

Večer si dal Roubínek mimo obyčej rozsvítit svíci, a usednuv ke stolu ve svém květovaném „obrštu“, rozevřel corpus delicti a jal se čísti.

Ubohý Mácha!

Již předtím nerozumná kritika zatratila jeho Máj a nyní soudil jej poznovu aktuár Roubínek.

Kdyby byl Vavřena nebo Frybort tu chladnou, lhostejnou tvář nad těmi vroucími verši skloněnou viděl, byl by se dal do smíchu.

Manželka i dcera již ulehly, v domě nastalo ticho. Roubínek drže v kostnaté pravici knížku, četl a četl, patrně s velkým namáháním. Českým knihám nebyl zvyklý a nadto byla tato v „rajmech“, jak aktuár říkal.

Úchvatné verše Máchovy hrozně málo naň působily. Tvář úředníková se neměnila a po chvíli jej čtení namáhalo.

Ustal na okamžik, ale pak chtěje povinnosti své dosti učinit a knížku jak náleží vyšetřiti, četl znova, a to již pološeptem.

Za chvíli přestaly rty jeho se pohybovat. Oči jeho však přebíhaly ještě verše, pak list obrátil, opět šeptal, umkl – Již hledí jen na jedno místo, oči přimhuřuje, zavírají se; teď trapeček jeho noční čepice se zakýval, a již mu klesla unavená hlava na prsa a blaženě klímá. Přčetl plné dva zpěvy a z třetího zbyly mu poslední verše:

Je pozdní večer – druhý máj –

večerní máj – je lásky čas,

hrdliččin zve ku lásce hlas.

Roubínku, Roubínku!

Pan aktuár vstal dle všeho levou nohou z postele. Byl mrzut. Snad příčinou toho byly ošklivé sny, jaké jej téměř po celou noc soužily. Arest, řetězy, policajti daleko větší a hroznější než Kmoníček, šibenice, kostlivci, to všecko se mu pletlo v zmateném snu, z něhož div se nepropotil hrůzou a zděšením.

A to všecko ta knížka, ty „rajmy“!

Takové neznabožské knihy čte jeho schovanka, takové jí půjčuje instruktor jeho syna! Dobře to tušil, že to takový vlastenec, novotář. Mrzut odešel do kanceláře.

Téhož dopoledne setkala se paní aktuárová s paní purkmistrovou Rollerovou a hodnou chvíli spolu rozmlouvaly. Rollerka vypravovala, že byla navštívit pátera rektora a tam že se všeho jak náleží dobře dověděla.

A než poledne minulo, byla jedna řeč, že nejhůře v tom jsou filozofové z bytu slečny Elis, z nichž dva aspoň budou vyhnáni.

Tuto novinu vypravovala Roubínková svému muži po obědě, když se mu při dýmce v mrzutosti jen poněkud ulehčilo.

Slečna Lotty sedíc u okna na pohodlné židli, škodolibě upírala své oči na Lenku, ubrus ze stolu skládající. Viděla, jak její sokyně sebou trhla a zbledla, jak ustrašeně k tetě vzhledla.

„Ten divně jednou skončí! Ještě tak mladý a už se drží novot a dělá proti představeným revoluci. Zaslouží si notně přísný trest,“ chladně pravil Roubínek a pustil vážně kotouč dýmu.

Lenka, předtím na okamžik jako strnulá, vztyčila nyní hlavu a kvapně odešla. Do duše urazila ji ta bezcitnost a obmezenost.

„Ta bude vyvádět!“ mínila Lotty, když sestřenka odešla.

„Ta bude ještě paličatější! Na, es wird sich zeigen!“

Od slečny Elis odešla paní domácí, když jí bezděky způsobila velkou starost. Povědělať Márinčina matka, co zaslechla o studentech, zvláště o Vavřenovi a Frybortovi.

Stará, suchoučká slečna seděla, teskně očekávajíc, až by někdo z pánů filozofů se vrátil.

Konečně zahřmotilo na schodech a do pokoje kvapně vstoupil veselý Hanák.

„Ach, pane Fryborte, že konečně jdete! Mám srdce jako jáhlu. Řekněte mně, co se děje? Odkud jdete?“

„Od výslechu.“

„A je pravda, že – vás – že budete musit pryč?“ Filozof se zasmál.

„To vyženou celou filozofii. Všichni za jednoho!“

„A což když se tak stane?“ Frybort zasmál se znova. „A vy se ještě smějete? Ta hanba!“

„Nic špatného jsem nevykonal. Bránili jsme starý zvyk.“

„Ale bude po studiích.“

„Co potřebuju vědět, abych byl řádným občanem, to vím, knižořrout by beztoho ze mne nebyl!“

„A Márinka?“

„Márinka? Ta mne má ráda a vezme si mne, budu-li sedlákem na Hané, tak jako kdybych byl nějakým advokátem!“

„Což vy, ale pan Vavřena! Co by ten dělal!“

„Však oni si to dobře rozmyslí, než takového výborného studenta vyženou a zkazí. Ostatně, páter German se ho zastane a koneckonců: ex moribus primam, cetera eminenter!“

Slečna majíc po tolik let filozofy, přiučila se těm latinským třídám na vysvědčeních a rozuměla dobře, co Frybort řekl:

„Kdyby to tak Pán Bůh dal! Je po výslechu?“

„Ano, zejtra snad již bude vyhlášen rozsudek.“

„A kde je pan Vavřena?“

„Šel do hodiny.“

Vavřena kráčeje po schodech k bytu aktuárovu, hleděl dychtivě před se a čekal, že Lenku uvidí. Ale chodba byla prázdná, dveře Lenčina pokojíku zavřeny. Již druhý den jí neviděl. Toužil ji spatřiti. Věděl, že to není náhodou, že

aktuárka jí brání. Dnes bylo jako včera, ani matka, ani dcera si instruktora tak nevšímly, jako jindy.

Jediné bylo dnes kromobyčejné to, že pan aktuár už byl doma. Vavřena učil. Jindy přes tu chvíli přicházivala slečna Lotty pro to neb ono, teď se z prvního pokoje ani nehnula. Když bylo po hodině, aktuár seděl ve své lenošce a hleděl na Herodesa krále, zastavil Vavřenu a mluvil k němu. Pověděl svým lhostejným, chladným způsobem, že je úředníkem, jenž musí býti pořádným, a že tedy pořádek také na jiných žadati musí. Pan instruktor však že si všímá příliš jiných věcí, co se naň nepatří, a že mu to bude ještě jednou škodit více než teď. Že by měl jen studovat, a ne si rebelie a zbytečného vlastenčení všimát a jiné kazit.

„Žižka a císař Josef byli také Čechové,“ tentokrát nedodal však „a ten kostel tu máme po nich na památku“, nýbrž: „a nečetli taky takové hloupé, neznabožské knihy, jakými mladým holkám rozum pletete. Nač holce kniha? Vařečka a ne lejstro! A pak chci, aby Fricek –“

„Pane aktuáre, račte mně laskavě zkrátka říci, co míníte.“

Aktuárův zrak opustil Herodesa krále a utkvěl na tom opovážlivém mladíkovi, což znamenalo, že Roubínek byl nemálo udiven a překvapen.

„Míním, že si jiného – instruktora – a tu máte za měsíc –“ Ukázal na stůl, kdež byl Vavřenův měsíční plat na květen vysázen.

Vavřena podotknuv, že si těch peněz ještě nezasloužil, poděkoval a odešel bez peněz.

Roubínková i dcera byly překvapeny. Domnívalyť se, že bude Vavřena ohromen, že bude se omlouvat, a on ukloniv se a hrdě vztýčiv hlavu, odešel.

„Ó, toho hrdopýška! Jak jsme se v něm zmýlili!“ zvolala aktuárová.

Od aktuárů nešel Vavřena přímo domů, ale volným krokem ubíral se z města ven, až se v nedošínském háji ocitl.

Než se v svém zamyšlení nadál, stanul nedaleko starého, nahrbeného stromu v hloubi hájové. Plížil se opět pod jeho korunou, a hleděl upřeně k mocné haluzi, k níž bylo hnízdečko jeho přilepeno.

Bylo celé, dobře zachovalé.

Pak zacházel dále, až na lavičku pod starým bukem se usadil; myšlenky jeho byly dosud u starého stromu, kde s Lenkou stál, kde ruku její tiskl.

Jak jí dá zprávu, kterou byl přislíbil, jak bude dále?

Slečna Elis i její studenti byli dávno po večeři, když Vavřena přišel. Zůstal v předním pokoji.

„Slečno, stalo se, co jste předpovídala.“

„Pustili vás?“ a polekaná vzhledla k mladému muži.

„Ano, ublíží mně to, ale nezabije. Než –“

„Rozumím, pane Vavřeno. Kdož ví, proč to je dobré, a věrnost vítězí!“ dodala významně.

„Ano, doufám, věřím, ale vy musíte býti se mnou.“

Elis podala mu svou drobnou ruku, kterou mladý filozof vděčně stiskl.

VIII.

V koleji bylo mnoho jednání a vyslýchání. Mnozí tušili zlý konec, v městě se vypravovalo o nejhorším. Profesor náboženství, rektor a biskupský komisař uznali, že se filozofové hrubě provinili a že tedy je nutný přísný trest.

Profesor náboženství žádal neústupně dostiučinění za pohanu, která se mu stala. Na štěstí studentů nepředl s ním rektor zrovna dobrou přízi, a tak bezděky, vlastně úmyslně, klonil se k filozofům, kteří nadto za výsledku doznavi, že nemínili proti profesorovi demonstrovati, nýbrž že ten přípis je tak rozčilil, ano, když tu slavnost „majáles“ uspořádali, nemínili nic tím proti profesorům, jak najevo dali, volajíce, prve než do háje vytáhli, „vivat“ akademii a jim.

V tom je vydatně podporoval starý, vážený páter German, který se jich ve sboru zastal co nejvydatněji. Než přísný rektor sotva by byl povolil. Přišlo pak k němu několik předních měšťanů a sousedů prosit za studenty.

Mnohým by tím bylo uleveno, ale několik těch „předáků“, kteří všechno zosnovali, byl by přece nejtěžší trest stihl. Než na štěstí všech pobavila ta historie mocného pána, který se všemu tomu srdečně zasmál a z odvahy filozofů měl radost.

Byl sousedem rektorovým. Když takový pán z krásného zámku, bohatý, mocný, za někoho slovíčko ztratí, nepadne to slovo na skálu.

Hrabě George byl ten deus ex machina, jenž všechno umírní, smířil a dobře zakončil.

Deputace k profesorovi náboženství, některé „primae e moribus“ a něco hodin ve filozofském karceru byly následky, které mnohé filozofy stihly za tu bouři v koleji a slavnost „majáles“.

Slečna Elis div se na Fryborta nerozhněvala, když v neděli ráno s ní a se všemi v bytu žalostně a bolestně se loučil, ubíraje se do koleje, aby vyměřené hodiny si tam odseděl. Šelma šelmovská! Ještě si z toho šašky tropí!

I Vavřena vesele odcházela a za ním jako medvěd hučící Špína.

Slečna Elis nevyšla toho dne ani z domu. Sedmačtyřicet filozofů u ní bydlelo, a žádný z nich nebyl takto potrestán! Všichni jsou již páni – a teď tři najednou v karceru!

Jenom tím se těšila, že není sama postižena a že ti její filozofové přece jsou nejlepší a něco dovedou. Mrzelo ji jejich potrestání, ale pana Zelenku přece nepochválila, ba za celý den s ním ani slovíčka nepromluvila.

Všichni v městě se z toho potěšili, že filozofy horší a přísnější tresty nestihly; jen paní Rollerová mínila, že by jinak s takovými vzpurnými mladíky zatočila. Také paní aktuárová byla zklamána, než co pravda, měla i na tomto trestu dosti.

Než minul týden, měl Fricke nového instruktora, tichého, příčinlivého filozofa, o němž rektor dal panu aktuárovi svědectví, že pilně studuje, ano i více, nežli se v koleji žádá. Lottynka i matka zpočátku jej nadmíru vlídně vítaly, jsouce k němu velmi laskavy, ale za týden už zchladla slečna dcera. Což všechno naplat, nebyl to přece Vavřena. Vyrovnal se mu věděním, ale to u slečinky nevážilo. Nebyl tak hezký, nadto, jak se zdálo, se jich ostýchal a bál. Přišel-li, pozdravil, odcházejce klonil se a zdravil opět, více téměř od něho neuslyšely.

„Hodný je, aber unbeholfen,“ to byla suma všeho pozorování a úsudku slečny Lottynky, s čímž i matinka souhlasila.

Lenka by však odporovala a dala pravdě průchod, že pan instruktor je obratný. Sotva týden k nim chodil a již jí velmi zručně a opatrně dodal knížku, v níž našla psaníčko.

Tam četla:

„Brož je dobrý vlastenec. Věřte mu. Bývám v háji. Na starém stromě všechno dobře. Jen já v háji někoho nadarmo hledám, ale doufám a věřím, že jej jednou najdu. Toužím s Vámi promluvit. Těším se, že mně aspoň rádečkem odpovíte. Pak udám více. Mějte se dobře! Váš V.“

Četla ne jednou, dvakrát, ale přecasto, každého večera ve své komůrce.

Za krátký čas dodal Brož odpověď. Vavřena spěchal do zámeckého parku a tam v šeré dolině ve stínu starých jedlí přečetl dychtivě žádanou odpověď:

„Způsobil jste mi velkou radost. Věřím, doufám. Pozdravujte háj a starý strom.“

„Věřím, doufám!“ opakoval potěšený mladý filozof.

Jaro míjelo a přicházelo léto.

Frybort byl vesel a šťasten a začínal studovati, nebo blížila se doba zkoušky. Vídal často Mářinku, hovořil s ní a žertoval a nejednou přinesl si kytici čerstvých, vonných květů.

Bodrý Hanák byl vždy vesel a blažen, přinesl-li kytici, ale nepověděl od koho; slečna Elis také nezahlavila a paní domácí už více neupozorovala na něm kabát na prsou zabílený.

Jen Špína mohl svědčiti, ten však ani nedutal. Byl teď více než jindy málomluvný, mrzutý a silně kouřil i studoval, až se tomu slečna Elis divila. S ní teď častěji Vavřena o samotě mluvil a vždy o Lence, kterou by Elis sama opět ráda viděla.

Zamilovalať si ji, bylať neteří jejího Jiříka, a ráda by ji od aktuárů vysvobodila.

Znala Vavřenu, důvěřovala v jeho povahu.

Ti dva byli by po celý život spolu šťastni. Ba počítala již v duchu, jak dlouho Vavřena ještě musí studovati, než dosáhne pevného postavení, než by se mohl ženit. Neviděla ho u oltáře s žádnou jinou nežli s Lenkou. –

Brož pilně vyučoval Fricka, takže pan aktuár tichého instruktora si velmi chválil a také panu listovnímu jednou v neděli za „růžového“ hovoru podotkl, že se mu ten nový učitel proto nejvíce líbí, že je skromný a ne do světa, že si podle všeho nevšímá žádných novot a zbytečností, jaké mladému věku nepřísluší. I Lenka nepřestávala býti vděčnou Brožovi, jenž od Vavřeny nejen české knihy, ale i psaníčka v nich přinášel.

Ačkoliv mladý filozof často kolem starého domu, v němž Roubínek bydlil, chodil, spatřil jen málokdy Lenku; tetinka ji z oka nespustila. Vavřena byl spokojen a šťasten, když milé děvče zahléd; poněmhu však mu to nestačilo. Chtěl, musil s ní mluvit, a v tom právě mu slečna Elis po mnohých poradách pomohla.

Lenka nemohla chodit na filozofskou mši, musila do zámku. Tam se shledala s Elis, která byla vždy šťastna, že si s tou milou dívčinou aspoň několik slov na galerii před kaplí zámeckou mohla pohovořiti. Potřetí přivedla s sebou domácí Mářinku a mladá děvčata, již dříve se znající, spřátelila se. Mářinka chodila jindy ovšem na mši filozofů, ale tuto malou oběť ráda přinesla, už také zasvěcená v tajemství Vavřenovo, hodné slečně Elis i příteli Frybortovu.

Mářinka vyzvala Lenku, aby v neděli odpoledne, kdy má čas, přišla do zámeckého parku, tam že si déle pohovoří.

Tak se stalo. Co pan aktuár na Herodesa krále hledě s panem listovním růžově se bavil a manželka jeho u nich seděla a Lottynka u některé přítelkyně návštěvou meškala, odskočila Lenka do blízounkého parku, kdež Mářinka na ni čekala. Tou dobou bývalo tam málo lidí, neboť všichni vycházeli do Nedošína a jinam za město. Ale divnou náhodou vábila zámecká zahrada v tu dobu dva filozofy, kteří tu pravidelně jako znenadání mezi stromy se zjevili a zanedlouho k děvčatům se přiblížili.

Blažené chvíle v parku byly krátké, a přece stačily, aby Vavřena poznal, jak Lenka mu je srdečně oddána, jakého je vroucího citu a šlechetné mysli, přece obsahovaly tolik, že Lenka po celé dny a týdny na ně vzpomínala a z nich potěšení čerpala.

Co oba vážně rozmlouvali, bavil Frybort žerty a vtipem svou Mářinku.

Vavřena jen litoval, a Lenka také, že ty schůzky nebyly každého dne, ba ani ne každé neděle. Někdy jich několik uplynulo, než Lenka opět Mářince oznámila, že bude jí možná přijíti.

A tak nezbývalo než psaní, které vážný postillon d'amour svědomitě a spolehlivě donášel.

Tu neděli po svatém Antonínu byla v háji nedošinském u kapličky pouť, a toho dne bylo tam, jako vždy jindy, skoro celé město. I paní aktuárová s Lottynkou se tam odebraly a bavily se mezi honorací velmi dobře.

Paní Rollerová přišla poněkud později, ale přinesla paní Roubínkové noviny, jaké noviny!

Pulmistrová věděla neb dověděla se všeho, a tak nezůstaly jí chůzky Lenčiny s Vavřenou tajny.

Paní Roubínková žasla, trnula, jak ta její schovanka se zapomíná a způsobu a dobrých mravů nedbá; chystala se na ni, ba zahrozila. Lottynka byla dočista zklamána.

Lenka seděla k večeru ve své komůrce, hledíc otevřeným oknem do zahrádky. V myšlenkách byla ještě v parku pod střemchou u Vavřeny. Vtom zašustěly venku šaty, a paní teta po procházce ještě nesvlečená vstoupila. Nastal přísný výslech. Neť nezapírala, nelhala, toho nedovedla. Pověděla, že byla v parku, a na další otázky

přiznala klidně, že s Vavřenou mluvila.

To rozhněvalo paní aktuárovou tím více. Čekala, že bude zapíratí, plačíc prositi; než vzdorná hlavička se nesklonila, jak paní teta očekávala.

Přivolán i pan aktuár na pomoc. Nastala bouřka v domě. Z toho ze všeho vyšlo, že Lence zapověděla teta chodit do parku a s Vavřenou vůbec mluvit, což i muž potvrdil, a nakonec hrozba paní Roubínkové, že kdyby Lenka při tom všem setrvala, že by tím vzdala se mateřské péče své tety a že by si mohla jít za tím hladomřivým, na nic pyšným filozofem.

V měsíci červenci přijel sám hradecký biskup, aby přítomen byl zkouškám, jmenovitě z náboženství.

Zelenka zhubeněl jako louč od samého studování.

Navečer před vlastní zkouškou požádal Špína slečnu Elis, aby mu přichystala černou kávu, že bude celou noc studovati. Slečna Elis za takových okamžiků bděla se svými studenty. Večer, bylo okolo desáté hodiny, Frybort sklapl knihu. „Co umím, umím, za noc to nezhltnu.“

Ulehl a za chvíli spal blaženě a spokojen. Po jedenácté sklapl Vavřena knihu a zanedlouho i jemu zavřel spánek umdlené oči. Tou dobou popíjel Špína černou kávu, aby zaplašil všechnu ospalost. Kniha náboženství ležela před ním, četl a kouřil. Hustý dým válel se u velkých kotoučích nízkým pokojíkem jako mlha na horách a jimi bylo viděti neumdlenou bledou hlavu Zelenkovu, který shrben nad explikacemi za druhým stolem při svitu olejové lampičky studoval, či „dřel“, jak Frybort říkával.

Slečna Elis seděla ve svém pokoji u okna, hledíc do tiché, vlažné noci. Myslila, že zejtra její studenti jí hanbu neudělají. O Zelenkovi a Vavřenovi byla jista, Frybort měl hlavu jako stříbrný zvonek a Špína poslední čas velmi pilně studoval. Ale starostlivá slečna nevěděla, že jen u knihy sedal a myšlenkami bůhvíkde bloudil. Bylo k půlnoci, když zlehýnka otevřela dveře vedlejšího pokojíku. Slyšela poklidný dech spících, viděla Zelenku jako noční sůvu bdělého, a tam v koutku sedí Špína nad knihou. Sklenice prázdná, káva vypita – a slyš, to chrapot! Probůh! Vypije kávu a – spí! –

„Chudák je zmořený!“ pomyslíla si Elis. „Zmohlo jej to ustavičné studování. Snad bych jej měla vzbudit? Ale je pozdě a on rozespalý, unavený.“

A zase šourala se tichounce zpět a uložila se.

Ráno druhého dne, když se filozofové ubírali ke zkoušce, přála jim mnoho štěstí, připomínajíc, aby se pokropili svěcenou vodou a svatým křížem se poznamenali. Celé dopoledne byla jako na špendlíkách, přes tu chvíli vybíhala k oknu a vyhlížela. Domácích Márinka měla se tak jako Elis, k níž často do kuchyně „jen na odskok“ přiběhla. O jiném hovor nebyl než o studentech a zkoušce.

Prohřátým vzduchem chvěly se zvuky zvonu poledne oznamujícího, minula půla, a teprve ozvaly se kroky a hlasy dole na síni. Elis odhodivši lžici, vyšla rychle na chodbu.

Zdola slyšela Márinčin veselý hlas a Frybortův smích. Ó, dobře to skončilo! A tu již pan Zelenka. Bledá, suchounká tvář je vyjasněna, rty se usmívají.

„Omnia eminenter, slečno!“

„Však jste si toho zasloužil. Vítám vás.“

Za ním stoupal Vavřena, klidnější, ale také veselý, a poslední Frybort.

„Slečno Elis,“ volal již na schodech, „máte-li dost ovsu a šlejšek na krmení? Nesu vám hus –“

„Pěkně děkuju, to by pantáta vás s takovým ptactvem nerad viděl.“

„Rád uvidí, rád. Samé eminence to nejsou, ale dobře to dopadlo.“

„Chvála Pánu Bohu! Ale kde jest pan Špína?“

Vavřena i Frybort umlkli. Zatím vstoupili do pokoje.

„Chudák, ve všem má neštěstí,“ pravil vážně Vavřena. „A tak studoval! Co začne?“

Slečna Elis měla radost pokaženu. Počítala najisto, že Špína, předtím tak vytrvale studovavší, jak náleží obstojí.

Čekali naň, ale on nešel.

„Nechtěl nám kazit radost,“ mínil Vavřena, „a opravdu, netěší mne dnešní den tak, jako by mne těšil, kdyby i Špína s námi mohl se radovat.“

Ten zatím za tichého, parného odpoledne seděl v zámeckém parku dole v houštině pod starou jedlí. Opíraje tvář svou o dlaň, hleděl upřeně do země.

Ze své rány, která jej stihla, se již probíral. Uvažoval nyní, co mu zbývá, kterou cestou by se měl dáti. Dlouho tak seděl, až konečně volným krokem vyšel z parku. Městem kráčel rychleji, neohlížeje se; domníval se, že všichni se za ním obracejí, šeptají a úsměšně naň hledí. Doma zastal jen slečnu Elis. Přinesla mu jídlo, snášela mu, co měla, avšak o zkoušku nezavadila ani slovíčkem.

Špína pojedl něco málo. Pak obrátiv se ke slečně, pravil:

„Tak už víte –“

„Vím a divím se tomu. Byl jste tak pilný.“

„Hm, už se stalo.“

„Škoda roku!“

„Nebudu opakovat. Mne tu všechno pronásleduje.“

„A co začnete?“

„Půjdu do kláštera,“ pravil temně, ale pevně. „Ale vždyť máte z náboženství nedobrou.“ „U milosrdných mne proto přijmou.“

„Probůh, pane Špíno!“

Ale on se již rozhodl. Vyložil jí, že nemá žádné podpory, že každou skývu si musí trpce zasloužiti. „Proč bych se soužil, nic nečekám, nedoufám, a kdybys tu zůstal, dopadlo by to zase tak, nebo tu nemám pokoje.“

Zamlčel se. Slečna Elis stanuvši nedaleko od něho, pravila soucitně: „Znám vaše neštěstí a vím –“

Filozof zvedl prudce hlavu.

„Vy víte? No, teď se mi teprve vysmějí!“

„Ale, pane Špíno, co si o mně myslíte?“

Než on již ani nehlesl. Byl zdánlivě klidný; za tou lhostejnou tváří tajila se však bouře citů. Za chvíli vstav, odešel do svého pokojíku. Slečna Elis hledíc na tu postavu v chatrném šatě kupředu nahnutou, pocítila hlubokou soustrast.

Propadlý filozof stanul u okna svého pokojíku a hleděl zamyšlen do náměstí. Tam bylo nadobyčej živo. Studenti ve valných tlupách se procházeli, a všichni byli veselí, živě rukama rozkládali. Viděl přijížděti vozy, na nich naložené studentské kufry, u vozů kráčeli otcové, měšťané, venkované v rozmanitých krojích. Všichni přijeli sobě pro své syny, z nichž se potěší; odvezou je domů, kdež zažijí šťastných a veselých prázdnin. Pro něho nikdo nepřijde; nemá domova, ani otce, ani pečlivé, dobrotivé matky, nikoho, kdo by jej přátelsky a radostně na vagace vítal.

Zrak jeho utkvěl na protější straně náměstí; tam před domem stál venkovský vůz, do něhož byl zapřažen silný hnědáček. Na voze černal se již kufr, na němž ležel uzel peřin ve strakatě pruhovaných cejchách. U hlavy koňovy stál malý studentík, gymnazista, který dnes zajisté radostí, očekáváním a tužbou oka nezamhouřil; hladil něžně i radostně nozdry milého koně, kterého tak dávno již neviděl a který jej co nevidět doveze k mamince.

Otec ještě u domácího pána rovná, synek nemůže se již dočkat.

Prostinký ten výjev otřásl Špínou. Rázem viděl před sebou starou, bílou kobylu strýce faráře, která jej, mladého studentíka, rok co rok k strýci a rodičům dovážela.

Vzpomněl, jak i on radostně ji vítal a hladíval, vzpomněl, jak domů dojížděl, jak matka už mu naproti chodila, jak strýc farář jej za dobré vysvědčení hladil a odměňoval – Všecky ty prosté, ale pro něho tak vzácné a radostné výjevy blaženého mládí mihly se jeho duší jako krásný sen; opřev hlavu o zeď, dal se do pláče. –

Toho dne bylo v Litomyšli mnoho radostí, ale také dost smutku. Nejedna panenka trudně se zamyslí, že její filozof až za měsíce opět přijde, ba mnohý, opouštěje filozofii, více se nevrátí a na vysokých školách ve hlučné

Praze snad zapomene.

Lence se také kalily oči, ale snažila se vyloudit na rty úsměv.

Neměla s Vavřenou mluvit, přísným trestem jí hrozili. Ale co jí hrozba, co trest?

Přišla tajně za soumraku na zapovězené místo do parku. Mnoho se odvážila. Samotná, tou pozdní dobou – ale měl by Vavřena odejít, aniž by s ním promluvila?

Růžová zář korunami probleskující pohasla, v háji se tmělo. Lenka měla se k odchodu. Šli několik kroků, stanuli opět, až neúprosný čas přikázal. Lenka podala Vavřenovi ruku; on stisknuv ji, přizehl rozechvěnou dívku k svému srdci a políbil svěží její rty. Zmlkla v jeho náručí; viděl v zášeří ubledlou její tvář, přivřená, dlouhou řasou lemovaná víčka. Náhle se mu vytrhla a kvapila odtud. Bělavý šat mihl se ještě křovinami, branka vedoucí k panskému domu zaskřípala.

Lenka zmizela. Vavřenovi znělo dosud tiché, vroucí: „Nezapomeň!“ a na rtech cítil dosud žhoucí políbení milované dívky. Stál dosud na témže místě a hleděl v tu stranu, kterou zmizela. Setmělo se.

V hospodě u Prenců bylo již rozsvíceno a pod visutou lampou veselo. Páni filozofové, kteří teprve zejtra odjedou, sešli se tu, aby naposled v kolegiálním, přátelském kroužku se pobavili. Veselosti nebyl nedostatek – toť, aby student před prázdninami se rmoutil. Chvillemi kolovala píseň, pak ji přerušil smích, hluk a žerty. Ale smích neměl konce, když Frybort svým vtipným způsobem jal se vypravovati nehodu, která stihla paní Rollerovou. Dnes už to vešlo sice ve všeobecnou známost, ale když Frybort vypravoval, smáli se nanovo.

Při slavné dnešní mši dodrala se až na kůr a tam u samého zábradlí se usadila, majíc svůj váček na pletivo před sebou. Jak pilně pozorovala a svým pichlavým zrakem někam stranou hleděla, spatřil někdo blíže stojící, že váček je otevřený a navrchu v něm že divná věc. Když potom Rollerka opět se obrátila, div nevykřikla. Vzpchopivši se rychle, vztáhla pravici po váčku, který sklouzl divnou náhodou přes zábradlí; ale nezadržela ho. Kloníc se za ním, pozorovala, že lidé se k ní vzhůru obracejí, že tu udiveně, tam smějíce se karty lapají, které z váčku vypadly a jako velké chomáčky sněhové třepetavě, zvolna na udivený dav se sypaly.

Bylo smíchu a vtipů v celé Litomyšli pro nešťastný pád karet paní pulmistrové.

Největší však radost z toho měli filozofové u Prenců shromáždění. Bylo již pozdě, ale smích, hluk a zpěv tam neustával.

Celé město dřímalo v objetí vlažné červencové noci. Lidé, kteří seděli na lavičkách před domy, zmizeli k půlnoci. Ještě zněl kdes otevřeným oknem drnkot kytary; i ten umkl. Ticho.

V arkýři starožitného domu seděla u otevřeného okna domácích Márinka. Nemohla usnouti. Viděla na náměstí i do uličky tam vybíhající, na protější radní věž, za níž klenulo se tmavomodré, hvězdami poseté nebe. Slečna Elis jí pověděla, že Frybort zvečera odešel. Vrátil se?

A jak ujdou ty prázdniny? Smutný, dlouhý čas!

Pojednou rozlehl se v šeré uličce proud ztlumených zvuků, lahodných mužských hlasů. Márinka sebou trhla, pak uskočila, napjatě naslouchajíc. Již rozeznává jeden – toť Frybortův zvučný hlas. Zastaveníčko! Jí! Jak krásný zpěv, jak tišinou noční mile zaznívá! Přistoupila opatrně k oknu. Zahledla dole zpěváky, kolegy Frybortovy, kteréhož i v šeru poznala. Slyšela, že naproti se okna otvírají, že lidé k nim přistupují; uskočila nanovo. Jí na počest!

Zpěv dozvučel. Kroky rozcházejících se zpěváků ozývaly se po dlažbě, až zanikly; pak zarachotil klíč v domovních dveřích, slyšela po schodech kroky, jež ztichly u dveří jejího pokojíku. Zachvěla se, váhala, pak přistoupila blíže.

„Márinko, dobrou noc! Dobrou noc!“ ozval se venku tichý, srdečný hlas.

Ó, jak ráda by mu poděkovala a pověděla, jakou radost jí způsobil!

Ale nemohla, nesměla a jen potichu opakovala: „Dobrou noc!“

Dveře vrzly, Frybort zašel. Všude zase klid, jen v srdci Márinčině ne. Dobrou noc!

Stěhování studentů bylo všeobecné. Na všech cestách z Litomyšle vedoucích bylo viděti četné vozy obtížené náradím studentským, mířící do rozmanitých končin Čech i Moravy. Zelenka odjel dopoledne, brzo po něm Vavřena a odpoledne loučil se Frybort. Otec jeho, poctivý, zachovalý Hanák, děkoval srdečně slečně Elis, že tak

syna jeho opatrovala, a vyřizoval pozdravení od panímámy, která jí leccos na znamení své uznanosti poslala do hospodářství. Veselý filozof loučil se vesele se všemi v domě, ale když Márince, té chvíle vážné a zamklé, ruku naposledy stiskl, opustila jej veselost.

„Maličko a uvidíme se zase! Sbohem!“ zvolal srdečně. Všechno ponenáhlu odjelo a v Litomyšli bylo, jako by vymetl. Stalať se na krátký čas chudší o několik set lidí, a to mladých a bujných. I v domech bylo ticho, smutno.

„Je tu jako po pohřbu,“ pravila slečna Elis paní domáci.

„Ba bylo by tu smutno bez nich, vid', Márinko?“ Dcerka se zarděla.

„Je mi, jako by mně synové odešli. Věřte mně, paní domáci, sedmačtyřicet filozofů jsem měla v bytu, ale tyto mám nejradši,“ a myslila vlastně nejvíce na Vavřenu a Fryborta.

„A co pan Špína?“ ptala se paní domáci.

„Půjde zejtra, chudák, do kláštera.“

Ten za celé odpoledne někde se toulal. Pozdě odpoledne bylo jej v zámeckém parku vidět, an sedí pod stromy zamyšlen. Odtud zašel domů, požádal slečnu Elis, aby mu nedala zaspati, až časně zrána odejde.

„A nerozloučíte se s nikým?“

„S kým?“

„S paní domáci?“

„Tu zastanu v krámě. Do bytu nepůjdu.“ Elis porozuměla.

„Tak Márinku ani neuvidíte,“ dodala jemně.

„Ne – nechci –,“ vyrazil stísněným hlasem. „Ale řekněte jí – prosím –,“ líce Špínovo zbarvilo se do temna, „řekněte jí, že jí přeju mnoho štěstí, aby byla vždycky šťastna.“ Umlkl a víc o ní nepromluvil.

Spal té noci málo. Poslední chvíle strastného, klopotného, ale přece volného života. Co jej čeká? Radost a štěstí nikde, o tom byl přesvědčen.

Ráno mu do jeho skrovného uzlíku slečna Elis přidala ještě zásoby potravin.

Nepomyslí si, že se bude tak těžce rozcházeti. V ten okamžik uvědomil si, jak starostlivá, hodná, dobrá ta jeho stravovatelka byla, takové duše že už nenajde. Hlas se mu třásl, když jí za všechno děkoval.

Elis uronila nejednu slzu a žádala, aby na ni také někdy psaníčkem vzpomněl. Když vyšel na síň, stanul jako ohromený. Bylo záhy zrána a Mařenka již ustrojená, čerstvá jako růže stála na síni u schodů, jako by naň čekala. Přistoupil k ní, ale nemohl promluvit. Hrdlo se mu stáhlo, jen oči mluvily. Pak slyšel její lahodný hlas, který mu tolikrát srdce rozechvěl.

„Ani byste mi sbohem nedal, pane Špíno. Mějte se dobře a vzpomeňte také na nás!“

Bylo mu, jako by se v šeré síni vyjasnilo. Na rtech zjevil se mu úsměv. Promluvil něco spleteně, z čehož jen jasné bylo: „Budte šťastna! Sbohem!“

To překvapující setkání, poslední radost i žal, způsobila mu také slečna Elis.

Probral se teprve, když byl za Litomyšlí. Uzlík v levé, hůl v pravici, kráčel silnicí k Vysokému Mýtu. Tam kde dostoupila návrší, stanul u starého topole vedle cesty. Filozof hleděl naposled na krajinu a město, kdež byl své mládí strávil. Bylo jasné, srpnové jitro. Ó, jak tu pěkně, milo! Údolí nedošínské, lučiny, háj – všechno tak svěží, čerstvé, z tmavé zeleni vystupující domy města jako v zahradě. Tam krásný zámek v parku, nedaleko ta nešťastná kolej, dole radní věž a naproti starožitný dům s arkýřem, a tam –

Na vše to zíral naposledy, navždy s milými místy se loučil, a zároveň své mladosti a svobodě sbohem dával –

Ó, léta studentská!

Doby radostí i starostí, doby úsilného studování, obavy a strachu ze zkoušek, doby vtipu, veselosti a zpěvu, doby kondic a úmorného vyučování, svěží myslí, bujarých sil, doby strádání i hladu, a přece bohaté růžovými sny, plné nadějí a plánů, doby svobody, přátelství, prvních veršů a první lásky! Ó, kdož by rád s vámi se loučil, kdož by z celé duše na vás nevzpomínal v tísní a chladu přísného života, plného rozporů a zklamání!

IX.

Slečna Elis byla dobroditelkou mladých milujících, a proto byla u ní skoro filiální pošta.

Sluha poštovní pokaždé, kdy diligence přijela, přinesl jí aspoň jedno psaní, a ona málokteré rozpečetila.

Prohledla obálku, a uzřevši to neb ono znaménko, uschovala je do prádelníku do modliteb. Obyčejně, jak poštovní sluha odešel, přiběhla ihned domácích Mária a dychtivě se tázala:

„Něco pro mne?“

Zazářila, když slečna usmívajíc se odtušila: „Tohle je z Moravy.“

Někdy došly náhodou dva listy a tu pak určovala Elis:

„Ten je váš, ten do zámecké kaple.“

Tam totiž je odevzdala Mária Lence, s kterou se tam každé neděle shledala.

„Tak co píše?“ ptávala se dodatečně slečna, kdykoliv děvče list rychle zrakoma přeletlo.

„Mnoho pozdravení a díků, a že se těší, až tu zas bude.“

„Věřím, věřím; a vy také, panno Márinko, vidíte?“

Asi dvakrát psal Frybort přímo slečně Elis. Vavřena pak vícekrát. Zelenka však si ani jednou nevzpomněl a Špína také nedával o sobě vědět.

„Co by chudák psal, leda o neštěstí,“ mínila slečna Elis, když tak za rozpravy Mária se o něm zmínila.

Tak míjel den veselých prázdnin po dni, studentům doma rychle, skokem, děvčatům v Litomyšli zvolna, krokem.

Lence od slavnosti „majáles“ dařilo se hůře než jindy. Lottynka jako by ani sestřenkou nebyla, teta stala se ještě přísnější, a u strýce, kterým v domácích věcech manželka vládla, neměla sirota žádného zastání. Lenka pracovala, starala se o domácnost za všechny, a přece neučinila ještě zadost. Již i lidé si toho všimli a tu tam se vypravovalo, jak s příčinlivým tím děvčetem nakládají. Vykládali paní aktuárové ve zlé, že neteř svou jako popelku stále doma nechává, nikam ji s sebou nebéře a žádného vyrazení jí nepřeje.

Ale v tom se klamali. Lence bylo volněji, kdy byla o samotě. Tu mohla čísti své české knížky a Vavřenovy listy, tu mohla se volně oddati svým snům a nadějím.

Co prázdniny nastaly, uvolnilo se jí v tom, že mohla spíše vyjiti. V neděli ráno chodívала do zámecké kaple, odpoledne někdy do parku, někdy na hřbitov navštívit hroby svých rodičů. Jedinou, nejmilejší družkou jí byla Mária, která mimo listy přinášela jí pozvání, aby jednou slečnu Elis navštívila. Třetí neděli o prázdninách setkala se s tou příznivkyní na hřbitově, odkudž s ní odešla do jejího bytu; tam už dávno toužila podívat se.

Bylo to krásné odpoledne v tom světlém pokoji, kdež všechno tak pěkně srovnáno jen se třeptalo!

Mladá dívka stanula uprostřed, upírajíc zraky své na podobiznu mladého kněze, svého strýce.

Pak zavedla Elis svého hosta do studentského pokojíku a ukázala jí, kde Vavřena bytoval, stůl měl a studoval. Teď tu prázdno a ticho. –

Týden míjel po týdnu, psaníčka docházela a odcházela; Lenka navštívila ještě několikrát slečnu Elis a Márinku. Když se o tom konečně paní aktuárová dověděla, a vyplínivši neteř svou, jí tyto návštěvy zakázala, bylo již pozdě, nebo nastal podzim.

A jak ovoce uzrálo, tráva bledla, květy uvadly a ptáci na dalekou cestu se strojili, shlukovali se ze všech stran hosté dávno žádaní.

Ze všech končin Čech i Moravy přijížděly opět vozy obtížené studentskými kufry a strakatými peřinami, v městě nastal zase rachot, hluk, nový, čilý život. Studenti byli tu.

Přijeli gymnazisté, přijeli paní filozofové.

Vše bylo po starém. Elis i Mária měly nemalou radost, když Frybort a brzo po něm Vavřena přijel. Zelenka ubytoval se také u slečny; jal se hned zpočátku pilně studovati, vyučoval jako Ioni, živě se skrovně, a často zas večeřival porcičku suchého chleba a ovocnou kaši. O Špínovi ani ptáci nezpívali, jako by do vody zapadl. Brož vyučoval opět aktuárova Fricka a nastoupil nanovo ve svůj úřad postillona d'amour, nebo co filozofové přijeli,

střežila paní Roubínková Lenku tak, že nezbylo jiného, než aby písmem sobě milenci pověděli, co slovy sobě říci nemohli.

Frybort byl šťastnější. Byl Márince tak blízko, vídal ji a mluvil s ní denně, nadto mu ani paní domácí v tom nezabraňovala.

Podzim minul, půda utuhla, a ze zataženého, šedého nebe poletoval první sníh. Frybort měl teď skoro zrovna tolik starostí, jako na jaře před slavností „majáles“.

Již před vánocemi bylo řečí, bylo těšení se na ples filozofský, jenž býval v městě nejkrásnějším, nejslavnějším. I letos chystali se naň velmi i páni výborové, mezi nimiž Frybort byl nejpřednější, nejjobratnější, starali se, aby letošní předešlé krásou i nádherou překonal, jako by tušili, že to poslední za staroslavné filozofie.

Lottynka Roubínková již záhy a pečlivě se připravovala. „Ty musíš být královnou, keine andere!“ říkala paní aktuárová, když o šatech pracovala. Lenka měla na nich nejhlavnější podíl.

Musila na nich pilně šít, aniž se přitom těšiti mohla, že i ona ten ples uvidí, kterého se Lottynka dočekať nemohla. Nedoufala ani dost málo, že by tam směla jíti. Netoužila by; než jak mohla zůstat poklidnou? Několik hodin být Vavřenovi nablízku, s ním hovořit! Ale dály se divy. Týden před plesem ptala se jí teta, chce-li také jít, aby se chystala. Roubínková neučinila tak ani na domluvu svého muže, nýbrž spíše proto, že z mnohých stran slyšela, jak o tom ve světě se mluví, že je zlá, přísná, ba krutá.

Ovšem neměla Lenka šaty z tak drahé látky jako Lotty, ale dovedná ruka její uměla z mála mnoho učinit, a čeho se na šperku nedostávalo, to dodaly mladá, výrazná tvář, zářící oko, krásné vlasy a pěkná postava.

Nastal večer žádaného dne. Venku mrzlo, hvězdy se jiskřily. Pan aktuár Roubínek vymydlený, ustrojený přecházel po pokoji, čekaje na ženské dosud se strojící.

Dnes měl na sobě „klapálka“, černý frak, který mu nejlépe padl, mající jméno své po svém dovedném zhotoviteli. Venku ozval se jasný zvuk zvonců, sáně se zastavily před domem. Aktuár přistoupiv ke dveřím dámského pokoje, zaklepal.

„Dělejte, už jsou saně tu.“

„Aber, Roubínek, vždyť ještě nestříleli.“

Vtom zahoukla mocná rána z hmoždíře a za ní hned druhá. Ples se začínal. Lotty právě dokončivši svou toaletu stála před zrcadlem důkladně se v něm zhlížejíc. Matka se zalíbením a nadšením patřila na svěží, sličnou dívku ve vkusných, bohatě zdobených šatech.

„Nein, ty musíš být královnou, Lotty! Wenn eine Dame schön sein soll, muss sie schön gewachsen sein, a to jseš ty, Lotty!“ Znova hleděla, znova přehlížela. „Wenn eine Dame schön sein soll, muss sie dunkle Augen haben, a ty máš! Ještě tu mašli, Lotty, tak – Wenn eine Dame – schön sein soll –, muss sie dunkles Haar haben, a ty máš. Aber, Roubínek!“ zvolala mrzutě, když netrpělivý manžel poznovu na dveře zaklepal. „Wie ich sag‘, ty musíš být královnou.“

Zimním večerem houkaly rány z hmoždířů.

„Tak jen dej pozor, ať se nepomačkáš. Jsi hotova, Leny?“ ptala se náhle své neteře.

„Jsem.“

Stranou zrcadla stála Lenka, ne zkroušeně, ne pokořená, aniž závistivá, ale klidná. Než když na nádhernou toaletu své sestřenky patřila, ozývala se v jejím nitru teskná obava, zalíbí-li se ve svém jednodušším rouše

Vavřenovi? Posuzovalať se příliš přísně, nevědouc, jak jí vše výborně sluší, jak lepou je jako rozkvetlá, čerstvá konvalinka.

Konečně se dveře tajemností toaletních otevřely a chladné oko páně aktuárovo zamrkalo překvapením, když Lotty ve vši nádheře a kráse spatřilo. Když byli domácí lidé ještě se vynadivili, vsedli Roubínkovi do saní a ujížděli z návrší k nedalekému Karlovu, který zářil přečetnými světly. Na můstku k hostinci vedoucímu stáli kominíci v plné parádě, držíce planoucí pochodně, dále Kmoníček, taktéž slavnostně vystrojený. Před mostem tlačil se hustý dav diváků, kteří přišli na čuměnou a soudili kolemjdoucí. Přicházejících nebylo konce. V chladném větru planula světla pochodní, rány houkaly, tanečníků a tanečnic, tatínků a maminek proudem přibývalo a vše hrnulo se ke vchodu, míříc do sálu, kdež zvučná hudba spustila.

V sále plném světla za zvučící, veselé hudby bylo utěšeně. Páni filozofové se již o to starali, aby dámám co

nejpříjemněji čas ubíhal. Když Lenka po schodech do sálu stoupala, chvělo se jí srdce obavou i očekáváním a zachvěl jí lehounký mrázík, když hudba spustila.

Bylať jakživa poprvé v tak velké, hlučné společnosti.

Sebevědomě vkročila Lotty do sálu přijímajíc milostivě poklony galantních studentů. Její jiskrné oko přehlédlo rychle celý sál. Jen tam u postranních dveří, kde stál štíhlý, mladý muž, utkvělo déle.

Viděla, jak Vavřena chladně, bez pohnutí na ni popatřil, jak hlavu klidně obrací – a teď – pohnul sebou, oko mu vzplanulo a filozofův klid byl tentam.

Ó, toho zaslepence! Čekala něco jiného, než ten chladný, lhostejný pohled. A přece vzplanul, ale pro jinou!

Na Lenku patřil upřeně, radostně překvapen, blažen. Nečekal jí, nevěděl, že přijde. Jak farářova schovanka to vzplanutí jeho oka, ten zážeh radosti v jeho tváři postihla, opustila ji všecka obava a tíseň a v srdci zajásala. A když potom před ní předstoupil a o taneček poprosil, když v náručí svém skvělým sálem za veselé hudby kolem ji unášel, když slyšela vroucí, srdečná slova, jež jí za tance pošeptal, zatočila se jí hlava blažeností.

Kolem zdí pod četnými velkými zrcadly byly fotely a pohovky, kdež zasedal nejvyšší tribunál; paní, gardedámy. Kostěný binokl k očím elegantně přikládajíc, hleděla paní Roubínková na svou dceru, která téměř z kola nevycházela.

Když za přestávky procházka sálem nastala, byla Lottynka jako obklopena. Jen ten, o kterém se domnívala, že dnes najisto k ní přijde, ten jako by jí neviděl.

Čekala, ale nadarmo. Viděla, jak se sestřenkou tančí a s ní živě, důvěrně mluví, a hrdá Lottynka byla zase nespokojena, mrzuta. I zraky její matinky stíhaly přísně a nevlídně ten šťastný párek.

Ale Lenka i Vavřena nedbali těch pohledů a mračných, úsměšných tváří; užívali plnou měrou těch několik blažených chvil, jež jim popřány, zrovna tak jako Frybort, který všechnu svou pozornost zářící, šťastné Márince věnoval.

„Kdyby nás tak slečna Elis viděla!“ šeptala Lenka.

„Žehnala by nám.“

Okolo jedenácté hodiny zazvučela z malé galerie, kde kapela byla umístěna, hlučná fanfára. Poctilť hrabě Žorž se svou překrásnou sestrou ples filozofský. Za chvíli po tomto přerušení bylo vše jako před tím.

Hráli, tančili.

Nastala půlnoc a dosud Vavřena nepřišel Lottynce se poklonit, a tedy již také nepřijde. Nezvítězila. Majíc bílé čelo mráčkem nespokojenosti zastíněno, přistoupila ke své matce.

„Bedenke nur, wie er ungalant ist,“ jala se stěžovati, ale vtom dostalo se jí náhrady. Pan hrabě obcházíje, zastavil se u paní aktuárové a dcery, k nimž promluvil několik vlídných slov; Roubínková zatrnula blažeností. Když pak odešel a ona se do vedlejšího pokoje za manželem ubírala, pohledla opovržlivě na Vavřenu i Lenku, jež potkala. Kdož se jí vyrovná? Co je on, ten student ze selského rodu? Není divu, sprostý sprostého hledá! Roubínková neopomenula známým sdělit, co pan hrabě lichotného jim řekl, a mžikem rozneslo se, že Lottynku prohlásil královnou plesu.

Nejhůře se měl pan aktuár Roubínek. Piják nebyl, v karty nemohl si zahrát a nikde tu na stěně nevisel Herodes král, na nějž by zraky své mohl upírat. Chodíval časně spat, teď tu celou noc! Zíval, toužil po „obrštu“, noční čepici a měkké posteli. Ale to jím pohnulo a jej potěšilo, jak milostivá vrchnost blahosklonně s manželkou hovořiti ráčila.

Teprve když ráno nastávalo, rozcházeli se z plesu. Frybort doprovázel paní domácí a Márinku, s nimi šel Vavřena. Rodina páně Roubínkova šla nyní také pěšky. Šerem poletoval sníh a ukládal se na šály a pláště dam dobře zahalených. Ač unaveny, mluvily přece o tom významování pana hraběte. Jen Lenka mlčela; v myšlenkách jejích však bylo jako na jaře, plno květů.

Myslíla na slova Vavřenova, na svatý jeho slib, který jí byl slíbil v ozdobném rondelu sálovém, když tam chvíli o samotě seděli.

„Čekajme, drahá Lenko! Já tebe nenechám a nezahládím!“ pravil jí a ona mu věřila jako evangeliu.

X.

Otevřelo se nové jaro, jež přineslo mimo květ a zpěv také červánky a skvělou zář nové doby, po které národové absolutismem sklíčení toužili a dychtili. Metternich padl, cenzura zrušena a dovoleno zřízení národní obrany. Dne 15. března prohlášena konstituce. Zpráva o tom naplnila Prahu i veškeré království plesem a jásotem.

Národní obrana či garda zřizovala se všude.

Ve Vídni zřízena legie studentská, rozdělena po starořímsku a zanedlouho nebyla jedinou.

Klid tiché Litomyšle uletěl bůhvíkam. Vše vyšinulo se ze svých kolejí, a změny i převraty dály se neočekávaně, náhle, přes noc. Zpráva z matičky Prahy stíhala zprávu, rozčilujíc a napínajíc myslí všech. Jedni vítali konstituci s radostí, jiní v nejistotě vyčkávali, a někteří, více stranou a za větrem, láli na ty novoty a rušení obvyklého pořádku.

Pan aktuár Roubínek byl nešťasten, všecek od sebe. Neměl nyní chvilenky oddechu, neb jeho nejkonzervativnější duch lekal se novot všech a tušil zvrácení všeho pořádku, veškeré kázně a konečnou všeobecnou záhubu.

Pan listovní častěji k němu docházel, ale o „růžových“ hovorech nebylo ani potuchy. Roubínek sice dosud hledíval na Herodesa krále, ale častěji teď od něho zrak odvracel, nebo přítel listovní přinášel noviny!

Ve Vídni bouřky, v Praze zmatky, schůze obecného lidu, zrušení cenzury, roboty -- Bože, Bože, kam se ten svět poděje, jaká to obluda vše na rub obracející, ta konstituce!

Všude v okolních městech zařizují gardy, v Litomyšli bude co nevidět a každý občan bude se musiti chopit zbraně, dostane čako na hlavu, bude se „na bělidle“ execírovat, stráží stát, na manévry chodit!

To by se člověk z toho roznemohl! Pan aktuár si už nemohl ani dobře pohověti, když maje „obršta“ na sobě v lenošce seděl, ani mu již dýmčička nechutnala, třeba v ní Lottynka svým růžovým prstíčkem tabák přitlačila.

Přes tu chvíli bylo slyšeti hluk i zpěv na ulici, výskot i kočičinu, zevšad zvučelo: „Národ, vlast, svoboda, rovnoprávnost, český jazyk, samospráva,“ a kdovíjaká ještě hesla přemrštěných mozkovic, jak Roubínek listovnímu podotkl.

Bůh ví, kde se ti vlastenci najednou vzali! Vyrostli přes noc jako houby po dešti. Všecko vlastenčilo. Nikde žádné úcty, veta po bývalém respektu. Každý vznesl pyšněji hlavu, jako by tou konstitucí o kus vyrostl. Paní Roubínková těžce nesla, že všude začínalo se mluvit jen po česku a že se té její češtině tu i tam vysmáli. Jako manžel v listovním, tak měla ona v paní Rollerové přítelkyni.

„Bedenken sie, ta naše Leny. Dříve pořád nemluvná, tvrdohlavá, teď hovorná a veselá. To je všechno --“

„Diese Konstitution! Uviděj, man wird noch rauben und morden!“

A což potom, když Lottynka přichvátavši domů, oznamovala, že filozofové měli velikou schůzi a že zařídí studentskou legii!

„Teď jsme hotovi!“ zavzdychal Roubínek. „Co je to, dá-li se dítěti nůž nebo břitva? Studentům šavle místo per! Teď jsme hotovi!“

„Und was die Professoren und was der Pater Rec –
tor?“

„Nemohou tomu zabránit.“

„Jakpak – když ani ouřad – ani ministerstvo nemá respektu,“ a Roubínkův pohled utkvěl strnule na Herodesovi králi.

Slečna Elis teď za celý boží den své studenty, vyjma Zelenku, málo vídala. Byliť neustále v koleji nebo ve schůzích, jimž konce nebylo. Jak by se jim mohl vyhýbati Frybort nebo Vavřena? Na všech akademiích a ústavech zařizují se, neb již byly zařízeny legie studentské, měla by litomyšlská filozofie být poslední? Nikdo jim v tom brániti nemohl, a také by si nedali; a tak než krátký čas uplynul, prve než měšťanstvo utvořilo sbor národní obrany, sešikovala se legie, vedena setníkem a volenými důstojníky.

Paní domácí rozmlouvajíc se slečnou Elis, nejednou vyslovila svou obavu nad tím bouřlivým časem, jenž zajisté nic dobrého nepřinese. Než suchoučká, uvědomělá slečna těšila ji, vykládajíc jí konstituci, jak jí sama rozuměla a

jak ji Vavřena o ní poučil. Těšila se z toho všeho, že duch vlastenecký, dosud v městě jen jako v úkrytu a na zapřenou meškající, vůbec zavládl.

„Což by tomu nebožka Rettiška řekla! Že se nedočkala!“ a pohled její utkvěl na obraze tichého, obětivého vlastence pátera Jiřího.

A jak její byt proslul! Div radostí se nezačervenala, když Mária chvatně přiběhla jí oznámit, že ve velké schůzi filozofů zvolili Fryborta i Vavřenu za důstojníky.

„To musí mít oficírské šerpy!“ vzpomněla Elis. „Já ušiju Frybortovi.“

„A já panu Vavřenovi, Lenka, chudinka, nemůže.“ Když pozdě odpoledne se Frybort domů ubíral, potkal náhodou na schodech Mária.

„Pěkně vítám, pane oficír!“ šelmovsky vítalo rozradostněné děvče.

„Pěkně děkuju. Teď se už nebojím, panno Mária – děvčátka mají nejraději barevné výložky –,“ a již jí tiskl ruku a přitiskl rty své k jejím.

„Taková je oficírská –“

Druhého dne, byla neděle, měla legie poprvé vytáhnouti na cvičení. Záhy odpoledne odbývala se v bytu slečny Elis malá slavnost. Přišla paní domácí s dcerou, která přinesla něco zabaleného v papíru. Když jej rozdělala, vyňala krásnou šerpu barvy červenobílé a podobnou vyndala ze skříně slečna Elis. Oba důstojníci-filozofové stáli uprostřed pokoje, majíce na hlavách zelené čapky s červenobílým prýmkem. Uniformy neměli, ale po boku se jim houpaly na pěkném řemeni lesklé šavle.

Frybort, usmívaje se, nahnul poněkud svou šíjí a Mária, zarděvši se, vystoupila před ním na špičky svých malých nožek a věšela mu přes rameno šerpu, kterou na boku pěknou kličkou upevnila. Mladý legionář, kloně se, vzdával čest po vojansku. Vtom vstoupil do pokoje studentík, vyřizuje, že pan Brož posílá panu Vavřenovi tento balíček. Filozof chvatně po něm sáhl, a když jej rozdělal, uviděl krásnou šerpu barvy červenobílé a ze šerpy vypadl lístek. Vavřena jej ihned přečetl a – začervenel se radostí.

„Ó, dostanu košíčkem, již to vím!“ zvolala slečna Elis. „Ale ráda ustoupím. Panna Lenka –“

„Posílá mi tu šerpu.“

„To svou schovám.“

„Ale prosí vás, slečno Elis, abyste ji mně připevnila.“

„Toť se rozumí, kdož jiný?“

Důstojníci-filozofové poděkovavše a vojansky pozdravivše, odešli k legii. Matka, dcera i slečna Elis přistoupiše k oknu, hleděly za studenty, jak statečně v ozdobení a ozbrojení svém si vykračují –

Všecko dělalo revoluci i periody páně Roubínkovy.

Toho nedělního odpoledne seděl aktuár jako obvykle za stolem, píše list kolegovi svému na Rychemburku. Jindy to chodívalo zrovna samo, věta za větou, perioda za periodou, urovnaná, vypulérovaná, že bylo paní Roubínkové milo poslouchat. Ale dnes nemohl manžel její pořádné věty stlouci. Kde začít, když toho tolik v tom bohaprázdném, rebelantském čase? Jindy psal o větru, počasí, tu tam o nějaké novince v úřadě – dnes aby psal – kdož by se nerozmrzel – všude i do péra tlačí se mu ta „svoboda, rovnoprávnost, vlast, zrušení roboty –“ Sotvaže první řádek napsal, již byl vyrušen. Venku se ozval temný hluk, zpěv, pak pádné kroky velikého množství. Manželka i dcera přiskočily k oknům.

„Tatínku, tatínku, již jdou!“

Hluk se již ozýval pod samými okny. Roubínek vstal a podíval se také.

Na ulici dav lidu, středem kráčí odměřeným, stejným krokem studentská legie, v čele setník, v boku důstojníci. Všichni, i prostí legionáři mají zelené čapky a zbraně.

Oddělení za oddělením. Lottyňka sebou trhla.

Tu Vavřena – důstojník – již slyší jeho zvučný hlas.

„Vpravo hled!“ a celá kohorta vzdává čest.

„Vpravo hled!“ velí hned za ním kvůli svému příteli důstojník Frybort.

Komu to? Ó, dobře stihla Lotty Vavřenův pohled, jenž zamířil k oknu na chodbě, kde Lenka stála. Jí vzdávají, kohorty čest!

Odskočila od okna, jakož i její otec mrzut k své lenošce se ubíral.

Po chvíli dal se opět do psaní, ale dařilo se mu při tom jako prve. Opíraje o stůl pravici, v níž namočený brk držel, hleděl na Herodesa krále, to je, zamyslí se.

Ta legie mu nešla z hlavy. Vlastenci! Hm, nač tu zbraň a ty zelené čepičky? Zelené čepičky!

Sklonil se a psal. Na papír vyplynuly z brkového péra zelené čepičky. Kdo to jakživ slyšel? Žižka a císař Josef byli také vlastenci, a – zbraň, zelené čepičky! Zkáza!

Filozofové po odbytých přednáškách scházeli se, aby se cvičili vojansky. Zpočátku panovala svornost mezi nimi, ale když většina česká nechtěla déle trpěti nesnášlivost a panovačnost Němců, vystoupili tito z legie, kteráž stavši se nyní rozhodně vlasteneckou, zvolila sobě za setníka rázného Čecha Jehličku.

Ale nevlastenčili pouze zpěvem a provoláváním. Přednášky dosud byly všechny německé, o jazyku českém a literatuře nezaslechli ani slova. Všichni cítili nutnost, aby se zdokonalili a utvrdili v mateřském jazyku. Než kdo jim měl přednášet a je poučiti?

Profesoři všichni ze starší doby nevyznali se v mluvnici české a literatuře, ani výmluvný, vlastenecký stařec páter German.

Odbývána o tom porada, a když se všichni dohodli, odebrali se Vavřena a Frybort jako deputace přímo na děkanství k páteru Antonínu Šantovi, o němž bylo známo, že upřímný, účinný vlastenec a že jazyk český i literaturu horlivě pěstuje.

Mladý kněz sedě v čeledníku četl, když na chodbě šavle zařinčely a do světnice vstoupili delegáti studentské legie. Byl radostně překvapen, uslyšev jejich žádost, a ochotně slíbil, nebude-li v tom brániti páter rektor. Ten za oněch poměrů nemohl a musil mimořádného docenta připustiti.

Zanedlouho nato byl sál koleje filozofické všecek plničký. Profesoři, za nimi studenti, gardisté, měšťané dostavili se do přednášky; tak četné posluchačstvo míval jen někdy páter German, když z historie zvláštní partie přednášel. Jako by to ani filozofové nebyli, kteří loňského roku v těch místech profesoru náboženství pekelnou vřavu vyvedli. Stáli tu jako dušičky, oči všech byly upjaty na mladého kněze, jenž za katedru vystoupil.

Zvučným hlasem jal se přednášeti úvod. Vřelými, výmluvnými slovy vzpomenuť minulosti českého národa, jeho slávy, úpadku, ukázal na úsilnou práci předních buditelů, Jungmanna, žijících ještě Šafaříka, Palackého, mluvil o přítomném, nadějíplném čase, o lepší budoucnosti.

Ticho panovalo po celém sále, že by bzukot mouchy slyšeti bylo; zraky mladíků planuly nadšeností. Pohled pátera Antonína utkvěl na bělovlasém páteru Germanovi, jenž opíral vztažené ruce o hůl. Na výrazné, ušlechtilé jeho tváři zračilo se hluboké pohnutí a z očí řinuly se mu přes vráskovitou tvář slzy.

Byla to radost Simeonova, jemuž popráno dočkati se zásvitu nového dne, který tak dlouho, dlouho očekával. –

Bouřlivá pochvala zahučela sálem, když páter Antonín skončil. Od toho dne měli na filozofii novou přednášku, a v žádné jiné nebývalo tolik posluchačů jako v této.

Toho dne, kdy všecka filozofie byla nadšena a rozradována, stihlo aktuára Roubínka, který v přednášce nebyl, hrozné neštěstí.

Paní Roubínková strnula, když muž její vrátiv se z kanceláře, do pokoje vstoupil. Dlouho naň naléhala, aby pověděl, co se přihodilo, proč jest tak zaražen. Ale on sklesnuv do lenošky, nesvlekl ani „abraháma“, což na jeho šetrnost bylo mnoho, neoblekl ani „obršta“, ale hleděl ledovým zrakem na Herodesa krále. Konečně když paní aktuárová se počala durdit, promluvil. „Garda –“

„Co garda? Jaká garda?“

„Zámecká –“

„Ale tak – Nerozumím.“

„Bude zámecká garda.“

„Aber, Roubínek – rede doch vernünftig, vždyť je v městě garda.“

„Pan hrabě Žorž chce – míti – taky gardu –“ Teď teprve Roubínková pochopila. „Du musst auch – ty taky musíš?“ Roubínek jen kývl hlavou. „A listovní taky?“

„Taky – všichni –“

Svět se obracel vzhůru kostkou! Když sama milostivá vrchnost se přidává k těm novotám a rebelantům, kdož ostojí? Ale ona poroučí a on musí poslechnouti. Musí dojít do zámecké zbrojnice tam mu připnou nějaký starý palaš, vloží na rameno pušku, postaví do řady a již bude po zámeckém dvoře „jedna“, „dva“, „jedna“, „dva“ choditi, „pravá“, „levá“, bože, jako ti komedianti, ti měšťané gardisté a blázniví studenti – on aktuár! A přijdou a budou se na ně dívat děti, odrostlí, všichni, a udělá-li chybu, budou pokřikovati „seno“, „sláma“ a on, zelenou čapku na hlavě, bude poskakovat jako nějaký tatrman! Kde potom úcta, kam se poděje respekt, autorita? –

XI.

Ruch vlastenecký dělal větší kola, zasáhal dál a dále, i dívky a paní, v záležitostech národních namnoze lhostejné, neubránily se proudu. Dobré símě, zaseté Dobromilou Rettigovou, vydalo nyní hojného ovoce. Ruch oné doby byl jako deštěm, jenž rostlinu vlastenectví, tu v úkrytu rostoucí, tam jen živořící, povzbudil a vzkřísil. Nejvíce se z toho hnutí radovaly slečna Elis a Lenka. Zatímco gardy a studenti se cvičili, na strážě chodili, ponůcky zastávali, sbíraly paní a dívky mezi sebou peníze, a když sebrány, ušit a ozdoben krásný prapor, který se měl vznášeti nad hlavami studentských legionářů.

Sběratelky nepochodily u Roubínek valně. Paní aktuárová, která by jim byla nejraději dveře ukázala, neuhodila se příliš přes kapsu. Ale nešlo to jen tak za těch konstitučních časů, aby je vůbec odbyla. Když sběratelky odešly, potkaly na schodech Roubínkovu schovanku, která tam patrně na ně čekala. Zardívajíc se, vyňala z kapsičky své zástěrky něco v papíře zabaleného a odevzdala sběratelkám.

„Prosím, přijměte tuto maličkost!“ Kdyby Vavřena Lenku skromnou, v milé ostýchavosti spatřil, byl by nadšeně zulíbal ručku, která na vlasteneckou věc obětovala zahospodařený groš, celé své jmění.

Přišel máj bez „majáles“. Nebylo na ně kdy, mysli všech zabývaly se vážnějšími věcmi. Z Prahy docházely neustále nové a nové zvěsti, které buď lekaly, ale většinou pěknou nadějí a očekáváním lepších časů těšily.

Podnik paní a dívek litomyšlských skvěle se zdařil. Prapor pořízen, zhotoven. Jako dítě zaradovala se Lenka, když jí Brož doručil tištěný list, na němž četla:

„Pozvání k slavnosti svěcení praporu studentské legie litomyšlské, kteráž se dne 21. května 1848 následujícím pořadem konati bude.“

Když pořádek přečetla, utkvěly zraky její na posledních řádcích.

„Ke zvelebení této slavnosti sbor ostrostřelecký a důstojnictvo národní obrany podílností svou přispěje. Výbor legie studentské v Litomyšli.“

Radovala se i hrdou byla na Vavřenu, důstojníka, člena výboru.

Zatím dopustil se pan Roubínek něčeho, čeho by se nikdo, když byl vždy tak chladný a ledový, nenadál.

Vrátil se právě utrmácen z execírky a našel na stole ono pozvání. Sotvaže několik řádků přečetl, smáčknul papír v hrsti a mrštil jím do kouta. Ale což byl platen všečen hněv. Proti proudu nemožná plavati. Roubínek hněvem svým slavnost nezabránil. Dvacátý první den měsíce května byl chladný, nicméně sešel se velký zástup ke koleji, kdež ve velkém sále byli shromážděni hodnostové, kmotr praporu, mladý hrabě Kinský, studenti a jiní hosté. Tam vystoupivši na vyvýšené místo, promluvila slavnostně oděná družička praporu, neť pátera Germana, ve jménu dívek a paní litomyšlských, odevzdávajíc prapor, kterýž skvostnou kyticí, něžnou pozorností jí darovanou, ozdobila. Za studentskou legii vzletně odpověděl setník Jehlička. Pak ubíral se ohromný zástup na náměstí, kde sbor ostrostřelecký, městská garda i studentstvo se rozestavili.

Jasným vzduchem zahlaholil hlučný, dlouhotrvající jásot, když nový, posvěcený prapor, na němž Svornost, Rovnost zlatou literou zářily, poprvé ve výši nad hlavami studentské legie zavlál, když skvostné fáby jeho poprvé ve větru se míhavě třepetaly.

U otevřeného okna stála slečna Elis s Lenkou. Obě vlastenky hleděly s vřelým účastenstvím na slavnost. I vážné, slavnostní ticho, jímž toliko hlas knězův zazníval, i hlaholící jásot, vše je dojímal.

Hudba zahřměla a všechny korporace i všecken zástup ubíral se dlouhým průvodem zpět ke kostelu piaristickému, kdež slavnost mší a zpěvem Te deum měla být zakončena. Elis s radostí patřila na četné řady filozofů, kteří hrdě si za novým praporem vykračovali, ale Lence zasvitlo líčko rumnou září, když štíhlý důstojník k ní do okna vzhledl a pohledem i úsměvem pozdravoval.

Ruch veřejného života neumdléval, ale den ode dne se rozmáhal. Z Prahy rozcházelo se pohnutí, rozechvění do všech částí Českého království. Náhlé, neočekávané obraty daly se téměř přes noc, události vždy nové, domácí i zahraničné, zaměstnávaly a rozčilovaly všechny vrstvy. Vypsányť volby do českého sněmu i do parlamentu frankfurtského, Palacký vydal svůj slavný manifest. Pak Češi a Němci, dříve svorní, rozrůznili se, v Praze udála se nejedna výtržnost a kocovina. Úřadové pozbyli své moci a zlí lidé nadužívali té krátké doby zlaté svobody.

Hluk rozbouřených vln doléhal až do Litomyšle jindy tak tiché. Aktuár Roubínek si zoufal. Už nenaříkal; chodil na cvičení, do úřadu, sedal doma, hledě na svůj zamilovaný obraz, a jen když listovní přišel, uvolnilo se mu, neb si mohl srdečně postěžovati. Paní Roubínková i přítelkyně její Rollerka musily mlčeti; nesouhlasily s ničím, bylo jim vše protivno, ale nebezpečno v takových dobách mínění svému průchod dáti.

Rollerová tajně protestovala; bylo jí jako panovníci vlády zbavené.

Lottynka váhala. Z opozice proti Vavřenovi a Lence byla proti všemu; než když všichni a všechny téměř dívky se změnily, začínalo jí býti nevolno v osamoceném tom postavení. Lence tyto pohnuté dni přály. Sešlať se mnohem častěji s Vavřenou než jindy, aniž tomu paní teta mohla zabrániti.

Slečně Elis přinášeli teď každou chvilku její studenti neobyčejné noviny. Nejvíce polekal Frybort svou stravovatelku, když oznámil, že koncem května skončí se letošní běh na filozofii. Ještě více se tou novinkou polekala Márinka. Než veselý Hanáček dovedl ji potěšiti, že tu zůstane. Činil tak pro ni i pro dobu. Než nad očekávání měl se dříve rozloučiti, než zamýšlel, a rovněž Vavřena, který nechtěl do obyčejných prázdnin Litomyšl opustit.

Část legionářů se rozešla, hlavně po osmém dni měsíce června, kteréhož se setník Jehlička s kolegy, profesory, měšťany i dívkami vlasteneckými loučil veřejnou řečí.

„Slavní otcové, předkové naši, které vražedlná cizinců a vlasti naší zhoubců ruka do hrobek sklátila, vám přísahám ve jménu svých spolubratrů, věrní jsme synové vaši, že práva českému národu nově vydobytá statně a věrně hájiti budeme, že skutkem dokážeme, že jazyk a zvyky své ctíti a národnost i chabrou pravici, kdyby toho bylo třeba, zastávati chceme!“

Nejedna panenka zaslzela, když stateční filozofové se rozcházeli. Lenka i Mařenka byly spokojenější. Ještě skoro dva plné měsíce, než nastane rozloučení!

Ale tu pak druhý svátek svatodušní, dvanáctý červen, osudný, nešťastný den!

Dne 13. června došly do Litomyšle hrozné zprávy, jež všechny pobouřily. „V Praze vypukla revoluce, staroslavné město vydáno všanc. V hrozném tom zmatku drancují a plení nevázané roty, všecko, je narub a není sdostatek prostředků a sil, jimiž by pořádek a kázeň byly navráceny!“

Podobné zprávy, plné strašných podrobností, rozletly se bleskem po celém městě. Na Bělidle sešel se valný počet měšťanstva, především gardisté a ostrostřelci. Doneseno, že z venkova přichází ohrožené Praze pomoc, a tu po delší debatě dohodli se také, že se vydají ku Praze. Předtím však vysláno několik předních měšťanů k nejbližší stanici železniční, vyzvědět, jak se věci mají a jde-li také z jiných míst Praze pomoc. Zvečera odjeli, záhy zrána se měli navrátit. Prve nežli se všechen dav z Bělidla rozešel, odebrali se odtud dva filozofové, když byli nejhlavnější vyslechli. Šli spolu vážně rozmlouvající. Před domem slečny Elis si srdečně stiskli ruku. Vavřena zamířil k zámku, Frybort do bytu, kdež zastal slečnu ulekanou, postrašenou a s ní Márinku. Obě naléhaly na filozofa otázkami. Zarazilo je, že Frybort, ač nikterak sklíčený, přece jen byl vážnější než jindy. A když vše dopověděl, zbledla slečna Elis a Mařenka zmlknuvši ohromená, dala se do pláče. Plakala chvíli a bylo slyšeti za pláče:

„Vy mne nemáte rád – vy můžete jen tak odejít –“ Frybort přivinuv ji k sobě, těšil ji, jak mohl, že to svatou jeho povinností, že tak Vavřenovi slíbil.

I Elis jej zdržovala; ale důvody její, že co tam on sám pořídí, co tomu otec řekne, i prosby Máříčiny nic nezmohly.

V zámeckém parku stála Lenka s Vavřenou. Něco jí důvěrně a tiše vypravoval. Ubohé děvče zbledlo za řeči; když pak domluvil, mlčela chvíli, hledíc sklopeným okem do země. Byla klidna, jako socha, ale socha smutku. Na tváři bylo viděti, že uvnitru jejím bolestný zápas.

Pak vzhlednuvši k němu zaroseným zrakem, podala mu ruku.

„Nemůžete jinak jednat, je to vaší povinností, jděte –“

Hlas se jí chvěl, a rázem umlknuvši, sklonila hlavu na jeho rameno a zaplakala.

Byl to smutný večer, smutná noc. Dlouho bylo viděti světlo u slečny Elis; po půlnoci zaskřípaly domovní dveře, ze kterých vyšli dva mužové. Nahoře v pokojíku plakala domácích Mařenka a slečna Elis se modlila. V komůrce své bděla Lenka. Před ní ležely rozevřené knížky a v nich modlitba za vlast, psaná rukou strýcovou. –

Záhy zrána, ještě za šera, vracela se tryskem deputace měšťanská, aby pověděla, co na dráze viděla a slyšela.

Nevšimla si Fryborta a Vavřeny, kteří chvatně kráčeli tam, odkud přijížděla.

Deputace dojížděla města, ale tu již potkávala čtyři gardisty a ostrořelce, kteří, nedočkavše zpráv, rázem se rozhodli vytáhnouti Praze na pomoc. U hostince Babky již stály vozy, na nichž naloženy potraviny a všechny potřeby té malé měšťanské armády. Zprávami svými, kterých na dráze nabyli, nezvrátili ji vyslaní měšťané, ano potvrdili, že všemu tak a že gardy měst českých táhnou ku Praze. Dali se na pochod.

Tou dobou pásal se také aktuár Roubínek dlouhým svým starožitným palašem na obranu matičky Prahy. Žižka a císař Josef byli podle něho také vlastenci, ale takhle zajisté meč si nepřipínali. Roubínek byl bledý, strachem strnulý a dlouho to trvalo, než sobě řemen zapjal. Sklíčenost jeho množil zármutek i pláč manželčin i dceřin.

Ó, srdce neměl hrabě Žorš! Uslyšev, že v Praze nastalo bezvládí, že majetek a životy občanů nejsou jisty, že garda litomyšlská i z jiných měst vyšla hlavnímu městu na pomoc, rozkázal své zámecké obraně, aby narychlo se ozbrojila a na pochod do Prahy se připravila.

Herodese králi! Tys ukrutnější nebyl, dada novorozeňátka betlémská, černá i bílá, do jednoho povraždit.

Pan aktuár, pořádný občan, úředník, jemuž všechno nepokoj a nepořádek hrůzou byl, ten se měl chopiti zbraně proti lecjaké luze, měl do ní stříleti – A chytanou-li jej, jak naloží s ním ti divoci, rozrušení rebelanti? Na lucernu ho pověsí, břicho mu rozpárá. Čím se provinil, že on, ten neklidnější, nejpořádnější občan musí lidskou krev prolévati? Ó tichý pokoji, pohodlná lenoško a ty Herodese králi, sbohem, snad více vás nespátří, snad u vás si nikdy již neodpočine, nepohoví.

Objímal manželku, dceru, bled, máje své ledové oči plné slz; klopýtal po schodech dolů a paláš jeho řinčel o ně.

Na zámeckém dvoře stála sešikovaná garda hraběte Žorše. Všickni úředníci vyzbrojeni, na pochod připraveni. Kolem manželky, děti, známí.

Hrabě přichází, teď snad dá rozkaz. Ale zastaviv se u vrchního, rozmlouvá s ním; oba hledí k mýtské silnici. Hrozná chvíle. Hrabě vyslal zvláštního posla, aby důkladně vyzvěděl, jak se věci mají. Nejde, nevrací se; snad bude hrabě netrpěliv a dá zatím rozkaz k pochodu. Ó, kdyby Bůh dal a posel přišel a přinesl dobrou novinu! Roubínek povzdychuje, obrací oči své po rodině – vtom – urččený, udýchaný posel – Vypravuje něco hraběti, ten se vyptává. Oči všech upřely se na to skupení. Roubínek nedýchal – a teď – Hrabě se obrací ke gardě a oznamuje, že ho došla jistá, určitá zpráva, že v Praze vypukla revoluce, že je tam hrozný zmatek – Roubínek ztrácel všechnu naději. Půjdou – půjdou!

Ale že lid se chopil zbraně proti císařskému vojsku, oznamoval hrabě, a proti tomu on že bojovati nebude, nechť tedy gardisté se rozejdou po svém úřadu a povolání.

To bylo tak neočekávané, že ani Roubínek tolik radostí nemohl pojmouti. Tolik nenadálých převratů a přechodů, že ani nemohl výraz dáti své radosti. Vytrhl se nejprvnější z řady, a zapomenuv na svou vážnou chůzi, pospíchal k manželce a dceři. Již na schodech strhl čapku a odepínal šavli. Pak sklesl unaven do své lenošky, ale jen málo mluvil.

XII.

V noci dne 14. června vyšlo vojsko tajně z Prahy a obsadilo Hradčany. Druhého dne kníže Windischgrätz vyhlásil nad Prahou obleženost. Lid podnikl nerovný boj. Ze Starého Města stříleli na Malou Stranu, načež vojsko odpovídalo hrubou střelbou granátovou.

V davu bojujících studentů byl Vavřena i Frybort, ale bojovali od sebe vzdálení; Vavřena stál v houfu studentském a pilně střílel.

„Sem, přátelé, sem!“ ozval se za ním mocný, hřímavý hlas. Když se ohlédl, spatřil dlouhého mnicha, v hrubé, hnědé kutně. Tvář mladého mnicha jinak nehezka byla bleďa, jen oko planulo živou zaníceností. V levici držel kouřící se ještě pušku, pravicí ukazoval na ohrožené, nebezpečné místo.

„Špínó!“ vzkřikl Vavřena a přiskočil k bývalému kolegovi.

„Vojto! Vítám tě! Ale sem, za mnou, sem, sem!“

Hrnuli se tam, kam naznačil bojovný mnich, jenž poznovu nabíjel pušku. Vavřena se postavil vedle něho. Rány zarachotily, granáty svištěly a třaskaly, křik válečný kolkolem, tu tam ozvalo se zasténání i smrtelný chrapot. Na dlouhé řeči a vyptávání nebylo času. Vavřena jen zaslechl Špínův hlas:

„Je tu Frybort taky?“

„Je.“

Vtom praskl nedaleko granát, třísky jeho rozpraskly se, a když zážeh a výbuch minul, leželo několik mladíků na dlažbě ve své krvi.

Vavřena vyváznuv z nebezpečí ohlédl se po Špínovi. Ten ležel vedle. Ihned přikleknuv, nadzdvihl svého přítele. Byl na smrt bleďý, na prsou barvila se kutna teplou krví.

S pomocí nějakého studenta odnesl těžce raněného na místo, jež chráněno bylo před nepřátelskými koulemi.

Když mladému mnichovi lékařsky přispěli a on z mráкотy se probral, promluvil namáhavě k Vavřenovi:

„Jdi do boje, jdi. Půjdeš-li do Litomyšle, pozdravuj – víš“ – Pak umkl. Vavřena neposlechl na slovo, ale chvíli ještě zůstal a dobře učinil.

Tak aspoň v poslední hodince stál u dokonávajícího „opuštěného sirotka“ známý, přítel, jenž srdečně nad nešťastným zatruchlil.

To bylo 15. června. Den nato uzavřena čestná kapitulace; ale když potom z mlýnů na vojsko vystřeleno, obnovil Windischgrätz bombardování, přičemž staroměstské mlýny i vodárna vyhořely.

Dne 17. června vzdala se Praha. Vojsko vtrhlo do města a nastalo houfné zatýkání.

Prve nežli se Praha vzdala a než došlo k těm smutným koncům, vrátila se pomoc litomyšlská.

Slečna Elis vyptávala se opatrně po svých studentech, zdali je tam nikdo neviděl; avšak nikdo nemohl jí žádané zprávy dát. Filozofové s nimi nebyli – šli zajisté na barikády a tu buď padli, aneb byli zatčeni a před soud postaveni.

Lenka v tváři jako by kapky krve neměla, stále zamyšlena, smutna. Neměla nikoho, komu by si mohla postěžovati. K slečně Elis nesměla; neb nyní, co strýc onemocněl, nevyšla téměř ani na krok z domu. Musila především Roubínka obsluhovat a u vedení domácnosti jí neuleveno. Však ani teta, ani Lotty nemohly říci, že by jen slovem si postěžovala, anebo že by před nimi vzdychla.

Což, tmavá komůrka slz neviděla, a nepověděla také, že za dlouhých nočních hodin slyšela tichý pláč opuštěného srdce, jež se lekalo, že všechno, všechno ztratilo. Pan aktuár se opravdu a nebezpečně roznemohl.

To všechno měla ta konstituce na svědomí, jak jeho manželka Rollerce pověděla. Paní purkmistrová vrátila se z delší návštěvy u přátel, a první její cesta byla k aktuárovým. Přinesla tam také noviny, jak je Praha rozstřílená, jak ty rebelanty chytají.

Když to Roubínkovi pověděli, vyjasnila se mu tvář a pravil: „No, bude zas pořádek –“

V městě mnoho se vypravovalo o Frybortovi a Vavřenovi. Ač slečna Elis a návodem její dobří přátelé tvrdili, že její filozofové na vagace odešli, přece tu i tam se povídalo, že šli do Prahy a tam zůstali, a Roubínková dodávala:

„Dobře to Roubínek povídal, že to s tím Vavřenou ein schlechtes Ende nehmen wird –“

Minulo několik dní a žádných zpráv nebylo.

V noci, šestého dne po tom, co se navrátila pomoc městská z Prahy, probudila se náhle slečna Elis.

Slyšela zaklepati na dveře tím způsobem, jakým někdy klepával Frybort, když se pozdě od Prenců vracel. Myslíla, že to byl živý sen, ale klepání ozvalo se znova, rychle, chvatně –

Začala se třást a namáhavě vstavši, oděla se kvapně a spěchala dolů, jak jen mohla.

„Kdo to?“ ptala se třesoucím se hlasem.

„Já, slečno Elis, Frybort –“

„Svatá Panno!“

Otevřela, on stiskl jí srdečně ruku a sám zavřel. „Pojďme rychle nahoru.“

Když rozsvítila, div nevzkřikla zděšením. Ten kvetoucí mladík jak se změnil! Zhubeněl, šat rozedraný, špinavý.

„Nelekejte se, nic mně není, jen hrozný hlad mám. Utíkám z Prahy čtvrtý den, musil jsem se skrývat – jen rychle něco jíst. Co dělá Márinka?“

A když slečna přinesla, prosil, aby vzbudila Márinku; možná-li, že musí ještě té noci dále.

Elis byla jako u vidění. Měla radost i strach a dělala, co Frybort chtěl.

„A co pan Vavřena?“

„Je živ a zdrav a uprchl domů do hor. Utíkali jsme kus pospolu. Ten lístek odevzdejte Lence – ale Špína, chudák, padl na barikádě.“

Slečna Elis zalekla se a nechtěla ani uvěřiti. Byla by donekonečna litovala a se vyptávala, kdyby jí Frybort času popřál. Pokud bylo možná, tiše vzbudila Márinku i domácí paní, jimž krátce vše oznámila. Obě chvatně se přistrojivše, spěchaly nahoru. Frybort spatřiv svou Márinku nic se na matku neohlížel, ale vyskočiv, objal prudce milé děvče. Paní domácí chtěla dělat kázáníčko, proč se do té rebelie dával a tak snad studie si pokazil, ale student dovedl ji potěšit. Byl by málem zapomněl, co ještě hodlá učinit, ale hlas zvonu z věže druhou hodinu noční oznamující, jej upamatoval. Vysvětliv vše, pokud čas dovoloval, a rozloučiv se krátce, srdečně, odešel a zamířil k nedalekým moravským hranicím, Slíbil, že jakmile domova dojde, lístkem oznámí. Tiše, nepozorovaně přišel a rovněž tak zmizel.

Následujícího večera neslyšela již komůrka Lenčina tichý, bolestný pláč. Svíčka vzplanula a při jejím světle klonila se dívka nad proužkem papíru, který jí oznamoval, že Vavřena žije, že šťastně prchl a co nevidět více listem oznámí.

Bouře pražská potlačena, nastaly výslechy a tresty.

Špína si už všechno odbyl. Dlouho se v kutně, která ho nikterak netěšila, nesoužil, ale na věčnost v ní musil.

Než minuly prázdniny, stihl paní Roubínkovou a její dceru velký zármutek. Pan aktuár odebral se na věčnost. Odešel, zanechav, jak se sluší a patří, spořádanou poslední vůli. Ustanovil, co manželce, co dceři, kam „obršťa“, „abraháma“, „klapálka“ a tak dále, a zvláštní odstavec věnován „vzácnému“ obrazu Herodesa krále, na který i na lůžku leže, často a dlouho patřival.

Zanechal jej listovnímu, milému příteli, s nímž tak často růžově se bavíval. Na Lenku zcela nezapomněl. Ustanovil jí skrovnou sumičku, že jej tak pečlivě a věrně opatrovala.

Byl slavný pohřeb. Bůh nebeský nepopřál panu aktuárovi té radosti, aby se dočkal dobrého pořádku doby Bachovy blahé paměti. Zato jej povolal k sobě, aby se radoval s Žižkou a císařem Josefem, „co je ten kostel po nich na památku“. –

Po prázdninách bylo v bytu slečny Elis méně hluku než jindy. Nemělať žádného filozofa a přijala do bytu jen tři malé studentíky. Než nestýskalo se jí, neboť byla spokojenější. Její dávné přání se splnilo.

Navrhla Lence, aby se k ní přestěhovala a s ní žila. Paní aktuárová ovdověvši, dlouho se naoko zpěchovala, ale nakonec povolila; vždyť byla Lenka také trochu ze slečniny přízně.

Po prázdninách přijel Frybort s otcem a požádal o ruku Márinčinu. Paní domácí arci snívala o doktoru, ale Frybort raději volil veliký, krásný statek na zlaté Hané, a Márinka také nezemítla studovaného rolníka.

„Měla jsi filozofa, oficíra, budeš mít také sedláka ráda?“

Objala jej.

Nyní chodívala psaní z Moravy přímo na adresu Márinčinu; slečna Elis dostávala jen listy z Prahy, které vlastně byly Lenčiny. Psával je Vojtěch Vavřena, medicinae studiosus. Ušelť šťastně všemu vyšetřování, mohl klidně dále studovati.

Zelenka nepsal.

„To jsem věděla, že jak odtud odjede, že zapomene.“

O masopustě příštího roku přijel si Frybort s četnou družinou hanáckou pro Márinku, aby ji odvezl jako svou milou žínku. Z Prahy přibyl host, Vavřena, jenž Márinku dovedl k oltáři a jehož družičkou byla Lenka. Když o svatební hostině všickni byli rozveseleni, nejvíce sám ženich, a přípitky se pronášely, povstal Vavřena a povznesl číši na čestnou památku bývalého přítele a kolegy, který v osudném boji na barikádách zahynul. Nevěsta sklopila oči, slečna Elis zaslzela.

XIII.

Rok 1849 minul. Filozofie litomyšlská byla zrušena, legie se rozešla, prapor její zničen. Páter rektor strhl jej ze žerdi, kterou zarazil do piaristické zahrady k nějakému angreštovému keři.

Rollerka se vystěhovala z města ke svým příbuzným.

Po pěti letech bylo v starožitném domě, v němž slečna Elis bydlela, zase veselo. Vyplnilť se její sen, vyplnila Lenčina tužba. Mdr. Vavřena se ženil, veda k oltáři farářovu neteř. Láska jejich byla tak svěží, jako za oné doby, kdy se ještě scházivali za nedělního odpoledne v zámeckém parku. Měli hosti až z Moravy. Frybort šťastný, spokojený, přijel s Márinkou, a usmívaje se, pravil: „Byls mi družbou, příteli, ale tu službu ti splatit nemohu, jak tato figura zde ukazuje.“ I ukázal na svého tříletého, boubelatého kloučka.

Paní aktuárová, ač pozvána, na svatbě nebyla.

Sličná, bohatá dcerka její nenašla dosud ženicha. Čekalať na velkého pána, nejméně doktora. Ale dosud nepřišel.

Slečna Elis odstěhovala se „ke svým dětem“ a nelitovala toho nikdy. Vypravovala nyní častěji než jindy, jak měla jedenapadesát filozofů v bytu. Padesát z nich stali se samostatnými pány, jedenapadesátý zahynul na barikádě.

Když žila u Vavřenů, došel jí list, za který musila celý dvacetník vyplatit. Co to, kdo asi píše? Byl to Zelenka, jenž oznamoval, že je v Medlitském klášteře a že se mu převýborně daří. „Již nemusím chléb a ovocnou kaši pojídati,“ psal mimo jiné.

„Věřím,“ podotkl Vavřena, „teď asi má tlusté, rumné tváře a notné břicho a nevezme jinou knihu do ruky nežli breviář.“

„A škrť dvacetníky; ani nevyplatil psaní.“

O Štědrém večeru, který mladý doktor s milou ženuškou poprvé trávil, dostal od Fryborta srdečný list, v němž našel také veliký popsaný arch. V čele stálo:

„Kolegové!“

„Je to první opis svolání, které jsme před slavností ‚majáles‘ spolu skládali. Našel jsem je na dně svého studentského kufru. Bude ti zajisté milo, na ony časy sobě vzpomenouti,“ psal Frybort.

„Baže milo! Tenkrát jsme se našli u starého stromu; víš, Lenko? Máme také hnízdečko a je v něm milo a blaze.“
-

Skonává se historie filozofská,
sepsaná pro milou památku starým
a pro potěšení mladých,
které aby hojné bylo, auctor té kroniky
upřímně rád sobě přeje a žádá.

